

VYTAUTO DIDŽIOJO UNIVERSITETAS

POLITIKOS MOKSLŲ IR DIPLOMATIJOS FAKULTETAS

POLITOLOGIJOS KATEDRA

Martyna Aleksandronytė

**KLASIKINIO REALIZMO IR LIBERALIZMO TARPTAUTINIŲ SANTYKIŲ
TEORIJŲ KAIP HORIZONTALIŲ IDEOLOGIJŲ APRAIŠKOS ŠVEDIJOS,
NYDERLANDŲ IR LENKIJOS UŽSIENIO POLITIKOJE**
(lietuvių kalba)

Magistro baigiamasis darbas

Diplomatijos ir tarptautinių santykių studijų programa, valstybinis kodas 62402S104

Politikos mokslų studijų kryptis

Vadovas (-ė) Dr. Gerda Jakštaitė _____
(Moksl. Laipsnis, vardas, pavardė) (Parašas) (Data)

Apginta _____
(Fakulteto/studijų instituto dekanas/direktorius) (Parašas) (Data)

Kaunas, 2013

TURINYS

Santrauka.....	1
Santrauka anglų kalba (Summary)	2
Santrumpų sąrašas	3
Įvadas	4
1. Realizmas	8
1.1 Ideologijos reikšmė klasikiniame realizme.....	8
1.2 Klasikinis realizmas kaip horizontali ideologija	11
2. Liberalizmas	15
2.1 Ideologijos reikšmė liberalizme	16
2.2 Liberalizmas kaip horizontali ideologija.....	17
3. Švedijos, Nyderlandų ir Lenkijos ryšiai su NATO ir ES	21
3.1 NATO ir ES liberaliosios ir realistinės dimensijos	22
3.2 Švedijos narystė ES ir bendradarbiavimas su NATO.....	27
3.3 Nyderlandų narystė ES ir NATO.....	30
3.4 Lenkijos narystė ES ir NATO	32
3.5 Švedijos, Nyderlandų ir Lenkijos dalyvavimo ES ir NATO veikloje palyginimas liberalizmo ir realizmo atžvilgiu	36
4. Švedijos, Nyderlandų ir Lenkijos dalyvavimas tarptautinėse operacijose ir misijose.....	38
4.1 Švedijos dalyvavimas ES ir NATO vadovaujamos tarptautinėse operacijose ir misijose	39
4.2 Nyderlandų dalyvavimas ES ir NATO vadovaujamos tarptautinėse operacijose ir misijose	43
4.3 Lenkijos dalyvavimas ES ir NATO vadovaujamos tarptautinėse operacijose ir misijose	45
4.4 Nyderlandų, Švedijos ir Lenkijos dalyvavimo ES ir NATO vadovaujamos tarptautinėse operacijose ir misijose palyginimas.....	47
5. Švedijos, Nyderlandų ir Lenkijos užsienio prekyba ir energetika.....	49
5.1 Švedijos užsienio prekybos ir energetikos politika	50
5.2 Nyderlandų užsienio prekybos ir energetikos politika	52
5.3 Lenkijos užsienio prekyba ir energetika	53
5.4 Švedijos, Nyderlandų ir Lenkijos užsienio prekybos ir energetikos politikos palyginimas	55
Išvados	57
Literatūros ir šaltinių sąrašas.....	60

SANTRAUKA

Magistro darbe tiriamos klasikinio realizmo ir liberalizmo kaip horizontalių tarptautinių santykių (toliau – TS) ideologijų apraiškos Švedijos, Nyderlandų ir Lenkijos užsienio politikoje. Darbe klasikinio realizmo ir liberalizmo tarptautinių santykių teorijos vertinamos kaip normatyvinės ir rekomendacinės idėjų sistemos paremtos vertybėmis ir todėl subjektyviai nusakančios tarptautinius santykius. Remiantis šiuo vertinimu, darbe nagrinėjama kaip klasikinis realizmas ir liberalizmas ideologiškai reiškiasi vidutinės galios šalių, konkrečiai - Švedijos, Nyderlandų ir Lenkijos užsienio politikoje. Darbe atliekamas tyrimas svarbus tuo, kad įvertinus klasikinio realizmo ir liberalizmo ideologinį potencialą, padeda kritiškai vertinti tarptautinių santykių teorijų pateikiamą tarptautinės sistemos aiškinimą. Taip pat svarbu, kad darbe tiriama mažai studijuojamų vidutinės galios šalių užsienio politika.

Taigi magistro darbo objektas yra klasikinio realizmo ir liberalizmo kaip horizontalių TS ideologijų apraiškos Švedijos, Nyderlandų ir Lenkijos užsienio politikoje. Magistro darbo tikslas yra išnagrinėti klasikinį realizmą ir liberalizmą kaip horizontalias TS ideologijas ir jų apraiškas Švedijos, Nyderlandų ir Lenkijos užsienio politikoje. Darbe keliami uždaviniai yra išnagrinėti klasikinio realizmo ir liberalizmo TS teorijų požiūrį į ideologiją ir jos svarbą; išanalizuoti klasikinio realizmo ir liberalizmo TS teorijų ideologinius bruožus bei nustatyti jų ideologiškumo laipsnį; iširti Švedijos, Nyderlandų ir Lenkijos narystės ES ir NATO politiką, šalių dalyvavimo tarptautinėse operacijose ir misijose politikos bruožus, ir jų užsienio prekybos ir energetikos politiką per tarptautinių santykių teorijų kaip ideologijų prizmę; nustatyti kokios TS teorijos geriausiai nusako Švedijos, Nyderlandų ir Lenkijos užsienio politiką.

Atliekant liberalizmo ir klasikinio realizmo kaip horizontalių ideologijų analizę naudoti kokybinis teksto ir dokumentų analizės metodai bei kokybinis diskurso analizės metodas. Analizuojant Švedijos, Nyderlandų ir Lenkijos užsienio politiką naudoti statistinių duomenų, akademinų tekstų ir pirminių šaltinių analizės metodai.

Atlikus tyrimą nustatyta, kad tiek liberalizmui, tiek klasikiniam realizmui būdingi tokie ideologiniai bruožai, kaip subjektyvios vertybės, rekomendacijos, normatyvinis vertinimas ir kt., todėl abi teorijas galima laikyti horizontaliomis ideologijomis. Ištyrus Švedijos, Nyderlandų ir Lenkijos priklausymą ES ir NATO, dalyvavimą tarptautinėse operacijose ir misijose bei prekybos ir energetikos politiką, nustatyta, kad labiausiai realizmu kaip ideologija savo užsienio politikoje vadovaujasi Lenkija. Nyderlandai iš tirtų šalių išsiskiria gebėjimu balansuoti savo užsienio politikos principus tarp liberalizmo ir realizmo normų, tačiau labiau linksta prie pastarojo. Tuo tarpu Švedija vykdo liberaliausią iš visų trijų šalių užsienio politiką.

SUMMARY

The thesis researches the manifestations of the international relations (further - IR) theories of classical realism and liberalism as horizontal ideologies in the foreign policy of the Netherlands, Sweden and Poland. In the thesis classical realism and liberalism are construed as normative and prescriptive systems of ideas supported by values and therefore subjectively explaining international relations. By using this interpretation it is analysed how classical realism and liberalism manifests ideologically in the foreign policy of middle power countries – Sweden, the Netherlands and Poland. The research is relevant as, by determining the ideological potential of classical realism and liberalism, it helps to critically assess the explanation of IR offered by these theories. It is also important that the thesis analyses the foreign policy of the usually less studied middle power countries.

The object of the master thesis is the manifestations of the international relations (further - IR) theories of classical realism and liberalism as horizontal ideologies in the foreign policy of the Netherlands, Sweden and Poland. The goal of the thesis is to research classical realism and liberalism as horizontal IR ideologies and their manifestations in the foreign policy of the Netherlands, Sweden and Poland. The tasks formulated in the thesis are: to explore the view of classical realism and liberalism on ideology and its importance; to analyse the ideological features of classical realism and liberalism and to determine the degree of their leaning toward being ideologies; to research Sweden's, the Netherlands' and Poland's policy of membership in EU and NATO, the involvement in international operations and missions, and the policies of foreign trade and energy through the prism of IR theories as ideologies; to determine which theory explains best the foreign policy of the Netherlands, Sweden and Poland.

While performing the research of classical realism and liberalism as horizontal ideologies, methods of qualitative text and documents analysis and also the qualitative discourse analysis were used. While analysing the foreign policy of the Netherlands, Sweden and Poland methods of analysis of statistical data, academic texts and primary sources were used.

After the research conclusions are reached that ideological characteristics, such as subjective values, prescriptions and normative assessment, are inherent to both liberalism and classical realism therefore both theories could be seen as horizontal ideologies. After the research of countries' foreign policy, it could be concluded that Poland uses realism as the main tenet of its foreign policy the most. The Netherlands is distinguished by the capability to balance the principles of their foreign policy between the norms of liberalism and realism, although they lean towards the later. Meanwhile Sweden has the most liberal foreign policy of all the three countries.

SANTRUMPŲ SĄRAŠAS

BUSP – Bendroji užsienio ir saugumo politika
BVP – Bendrasis vidaus produktas
EAPB – Europos anglių ir plieno bendrija
EB – Europos bendrija
EEB – Europos ekonominė bendrija
EKP – Europos kaimynystės politika
ES – Europos Sąjunga
EUPOL – Europos policija
ISAF – Tarptautinės saugumo paramos pajėgos
JK – Jungtinė Karalystė
JT – Jungtinės Tautos
KFOR – Kosovo pajėgos
NATO – Šiaurės Atlanto sutarties organizacija
NTM-A – NATO mokymo misija Afganistane
PAG – Provincijos atkūrimo grupė
PPO – Pasaulio prekybos organizacija
TO – Tarptautinė(s) organizacija(os)
TS – Tarptautiniai santykiai
TSRS - Tarybų Socialistinių Respublikų Sąjunga
VES – Vakarų Europos Sąjunga

ĮVADAS

Darbo problematika:

Duncan S. A. Bell savo straipsnyje „Anarchija, galia ir mirtis: šiuolaikinis politinis realizmas kaip ideologija“ teigia, kad tarptautinių santykių (toliau – TS) teorijos yra tam tikros horizontalios ideologijos, kurios nuo tradicinių, anot autoriaus vertikalų, politinių ideologijų skiriasi tuo, kad yra taikomos ne valstybės viduje, o tarptautinėje erdvėje. Jos nusako ne santykius tarp veikėjų šalyje, bet tarp valstybių.¹ Vis dėlto toks teiginys gali pasirodyti per drąsus jei bus bandoma TS teorijas prilyginti politinėms ideologijoms siaurąja prasme (kaip politinėms doktrinoms). Tačiau ideologija gali būti suprantama ir kaip platesnis idėjų, vertybių ir įsitikinimų rinkinys. Darbe bus remiamasi būtent tokiu, David W. Minar pateiktu, platesniu ideologijos traktavimu, kuris ideologiją apibrėžia kaip „<...> rekomendacinio pobūdžio įsitikinimų rinkinį, kuris apima teiginius apie reikalingas vertybes ir faktų interpretacijas paremtas tam tikra esmine vertybine pozicija.“² Toks ideologijos interpretavimas įgalina pažvelgti į TS teorijas kaip į tam tikras vertybines rekomendacines sistemas. Vien jau TS aiškinimų skirtingumas implikuoja, kad nėra objektyvaus ir universalus būdo įvertinti TS. Kiekviena teorija tai daro per savo vertybių prizmę, o tai sukuria normatyvinį vertinimą ir panaikina objektyvumą. Tad kyla klausimas kaip įvertinti tokių normatyvinių TS teorijų apraiškas realioje politikoje. Vienas iš būdų bent iš dalies iširti šį klausimą yra nagrinėti konkrečių TS teorijų pasireiškimą konkrečių valstybių užsienio politikoje.

Taigi tiriant TS teorijų kaip horizontalių ideologijų apraiškas realybėje, bus nagrinėjama kaip liberalizmas ir klasikinis realizmas reiškiasi kaip ideologijos Nyderlandų, Švedijos ir Lenkijos užsienio politikoje. Šiame darbe vadovaujamosi prielaida, jog kai valstybės užsienio politikos ir konkrečios TS teorijos vertybės sutampa, galima teigti, kad tokios valstybės užsienio politika yra realistiškesnė, liberali ir t.t. Liberalizmas ir klasikinis realizmas pasirinktos kaip populiariausios TS teorijos. Tiriamos šalys pasirinktos kaip vidutinės galios (*angl.* middle powers). Nyderlandai ir Lenkija kaip vidutinės galios pasirinktos remiantis J. S. Goldstein ir J. C. Pevehouse vertinimu pateiktu jų monografijoje *International Relations*, kur tokiomis galiomis laikomos vidutinio dydžio globalios Šiaurės valstybės turinčios vidutiniškai stiprią įtaką TS.³ Skandinavijos valstybės, taigi ir Švedija, taip pat priskiriamos tradicinėms vidutinėms galioms. Vidutinės galios valstybės, nors ir nebūdamos tokios įtakingos, kaip didžiosios galios, vis dėlto daro įtaką TS, todėl yra svarbios tarptautinės arenos veikėjos. Dažniausiai vidutinės galios veikia per tarptautines institucijas ir turi

¹ Bell, D. S. A. Anarchy, power and death: contemporary political realism as ideology. *Journal of Political Ideologies*, Vol. 7, 2002.

² Minar, D. V. Ideology and Political Behavior. *Midwest Journal of Political Science*, Vol. 5, No. 4, 1961. P. 321.

³ Goldstein, J. S., Pevehouse, J. C. *International Relations: 2010-2011 Update*. Boston: Longman, 2011. P. 46.

įtvirtinusios savo vaidmenį kaip tarptautinės lyderės tam tikrais klausimais⁴, pvz. aplinkosaugos (Skandinavijos šalys), humanitariniais (Švedija ir Nyderlandai teikia paramą besivystančioms šalims). Jos gali vadovauti šalių grupei, kurią vienija bendras tikslas⁵, pvz.: Lenkijai, kaip ir daugeliui jos regiono šalių, siekiančiai nepriklausomybės nuo Rusijos dujų ir naftos yra aktualu energetikos klausimais. Vidutinės galios šalių yra kur kas daugiau nei didžiųjų galių, taigi jau vien dėl to jų įtakos negalima nuvertinti ir jų užsienio politika turi būti tiriama.

Švedijos, Nyderlandų ir Lenkijos užsienio politika TS atžvilgiu bus tiriama per šalių priklausymą tarptautinėms organizacijoms (konkrečiai ES ir NATO), per dalyvavimą tarptautinėse operacijose ir misijose bei per užsienio prekybos ir energetikos politiką. Šios užsienio politikos sritys pasirinktos, dėl to, jog jose galima ryškiausiai išvelgti tarptautinių teorijų kaip horizontalių ideologijų įtaką. Priklausymas NATO ir ES savaime implikuoja jei ne visų, tai bent jau esminių valstybių narių ir organizacijų vertybių atitikimą. Įsitraukimas į tarptautines operacijas ar misijas, atsižvelgus į misijų pobūdį (kovinės ar nekovinės) taip pat rodo kokiais normatyviniais kriterijais („kietosios“ galios - realistiniais ar „minkštosios“ galios - liberaliais) valstybė vadovaujasi. Užsienio prekyba ir energetika taip gali parodyti ar valstybė labiau orientuota į savo interesų įgyvendinimą naudojant šias politikos sritis kaip įrankius (realistinė politika) ar yra aktyvi laisvosios rinkos narė atsižvelgianti ne tik į savo. Bet ir į prekybos partnerių interesus (liberali politika).

Darbo aktualumas:

Šio darbo aktualumas pasireiškia tokiais aspektais: a) liberalizmas ir klasikinis realizmas yra populiariausios TS teorijos ir, nepaisant jų objektyvumą kritikuojančių darbų, vis dar dažnai suvokiamos kaip objektyvios ar bent jau nerekomendacinės; b) TS teorijos yra pagrindinė priemonė tarptautinės politikos supratimui, o jų propaguotojai – akademikai ir politikai, daro realią įtaką konstruojant tarptautinę politiką. TS teoretikai dažnai pateikia vertybėmis paremtą tarptautinės sistemos analizę ir rekomendacijas, praktikai vadovaudamiesi šiomis rekomendacijomis vykdo realią politiką; c) nuvertinus TS teorijų ideologinį potencialą prarandama dalis objektyvumo, o kritinio mąstymo sumažėjimas didina klaidų tikimybę tiek TS teorijoje, tiek praktikoje; d) darbas tiria mažai studijuotą vidutinės galios šalių, kurios vis dėlto yra savaip įtakingos tarptautiniu mastu, užsienio politiką; e) visos trys tiriamos šalys yra ES narės ir pakankamai aktyvios formuojant ES politiką, todėl jų užsienio politikos analizė gali padėti suprasti jų įtaką ES, kas yra aktualu Lietuvai kaip narei; f) TS teorijų kaip ideologijų pasireiškimo realioje tarptautinėje politikoje tyrimas padeda geriau suvokti jų įtaką TS.

⁴ Flesmes, D. *Regional Leadership in the Global System : Ideas, Interests and Strategies of Regional Powers*. Farnham, Burlington: Ashgate Publishing, 2010. P. 5.

⁵ Ten pat.

Darbo objektas: Klasikinio realizmo ir liberalizmo kaip horizontalių TS ideologijų apraiškos Švedijos, Nyderlandų ir Lenkijos užsienio politikoje.

Darbo tikslas: Išnagrinėti klasikinį realizmą ir liberalizmą kaip horizontalias TS ideologijas ir jų apraiškas Švedijos, Nyderlandų ir Lenkijos užsienio politikoje.

Darbo uždaviniai:

1. Išnagrinėti klasikinio realizmo ir liberalizmo TS teorijų požiūrį į ideologiją ir jos svarbą.
2. Išanalizuoti klasikinio realizmo ir liberalizmo TS teorijų ideologinius bruožus bei nustatyti jų ideologiškumo laipsnį.
3. Ištirti Švedijos, Nyderlandų ir Lenkijos narystės ES ir NATO politiką, vertinant ją remiantis TS teorijomis kaip ideologijomis.
4. Išanalizuoti Švedijos, Nyderlandų ir Lenkijos dalyvavimo tarptautinėse operacijose ir misijose politikos bruožus susiejant juos su TS teorijomis kaip ideologijomis.
5. Išnagrinėti Švedijos, Nyderlandų ir Lenkijos užsienio prekybos ir energetikos politiką per TS teorijų kaip ideologijų prizmę.
6. Nustatyti kokios TS teorijos geriausiai nusako Švedijos, Nyderlandų ir Lenkijos užsienio politiką.

Tyrimo metodologija: Darbe daugiausiai naudoti empiriniai tyrimo metodai.

Atliekant realizmo ir liberalizmo analizę iš empirinių metodų naudotas kokybinis teksto ir dokumentų analizės metodas. Analizuojant realizmo ir liberalizmo atstovų ir jų kritikų akademinis tekstus bei liberalų internacionalo dokumentus naudotas kokybinis diskurso analizės metodas.

Atliekant Švedijos, Nyderlandų ir Lenkijos užsienio politikos analizę buvo naudojama: 1) statistinių duomenų analizė tiriant šalių prekybos, energetikos ir dalyvavimo tarptautinėse operacijose politiką; 2) akademinis tekstų analizė tiriant šalių dalyvavimą ES ir NATO; 3) pirminių šaltinių, tokių kaip šalių oficialūs politiniai dokumentai, analizė, nagrinėjant valstybių požiūrį į ES ir NATO bei įsitraukimą į tarptautines operacijas. Lyginant šalių užsienio politiką įvairiais aspektais naudotas lyginamasis tyrimo metodas.

Literatūra ir šaltiniai: Nagrinėjant TS teorijas daugiausiai remtasi knygomis. Esminius darbe nagrinėjamų TS teorijų bruožus, tarpusavio skirtumus ir teorinę bei praktinę jų įtaką TS, atskleidžia: kolektyvinė monografija *International Relations Theories. Discipline and Diversity* (redaktoriai T. Dunne, M. Kurki ir S. Smith); straipsnių apie tarptautinius ryšius ir jų teorijas rinkiniai *Tarptautinių santykių teorija šiandien* (sudarytojai K. Booth ir S. Smith) ir A. Linklater redaguotas *International Relations: Critical Concepts in Political Science*. Monografijos *The Oxford handbook of political science*, (redaktorius R. E. Goodin); *Handbooks of International Relations*, 2002 (redaktoriai W. Carsnaes, T. Risse ir B. A. Simmons) taip pat panaudotos teoriniams pagrindams.

Rašant apie konkrečias TS teorijas pravertė žymiausių jų atstovų darbai ir kitų akademikų monografijos skirtos konkrečiai teorijai. Nagrinėjant realizmą remtasi H. J. Morgenthau knyga *Politics Among Nations: the struggle for power and peace*, B. Frankel *Realism: Restatements and Renewal*, I. Kanto *Perpetual Peace: A Philosophical Essay*. Iš akademinų žurnalų straipsnių pats svarbiausias ir sudarantis šio darbo idėjas, kad TS teorijos yra horizontalios ideologijos, pagrindą yra D. S. A. Bell straipsnis *Anarchy, power and death: contemporary political realism as ideology*.

Nagrinėjant šalių atvejus iš literatūros šaltinių daugiausiai remtasi akademiniais straipsniais. Tokie straipsniai kaip J. Sireci ir D. Coletta *Enduring without an Enemy: NATO's Realist Foundation*, L. C. Ferreira-Pereira *The Military Non-Allied States in the Foreign and Security Policy of the European Union: Solidarity 'ma non troppo'*, Osica, O. *In search of a New Role: Poland and Euro-Atlantic Relations* bei ES institucijų svetainių ir šalių valdžios institucijų oficialūs dokumentai panaudoti tiriant Nyderlandų, Švedijos ir Lenkijos priklausymą NATO ir ES.

Didelė analizės dalis atlikta remiantis įvairiais statistiniais Švedijos, Nyderlandų ir Lenkijos duomenimis.

Darbo struktūra: TS teorijos turi du ideologinius aspektus. Pirmas – reikšmė, kurią TS teorijos priskiria ideologijoms, antras – pačių teorijų ideologiniai bruožai. Klasikinis realizmas ir liberalizmas kaip horizontalios ideologijos bus išnagrinėti pagal šiuos du aspektus.

Pirmame darbo skyriuje pagal savo požiūrį į ideologijas ir pagal savo ideologinius aspektus (atitinkamai 1.1 ir 1.2 poskyriai) bus nagrinėjamas realizmas, antrame skyriuje - liberalizmas (abu aspektai 2.1 ir 2.2 poskyriuose). Trečias skyrius skirtas tiriamų šalių priklausymui ES ir NATO: 3.1 poskyris nagrinėja NATO ir ES liberaliąsias ir realistines dimensijas, atitinkamai 3.2, 3.3 ir 3.4 poskyriai skirti Švedijos, Nyderlandų ir Lenkijos atvejams, o 3.5 poskyris visų šalių narystės palyginimui pagal tai ar jų narystė labiau liberalios ar realistinės pakraipos. Ketvirtame skyriuje nagrinėjamos šalių dalyvavimas tarptautinėse operacijose ir misijose. 4.1, 4.2 ir 4.3 poskyriai skirti kiekvienos šalies atvejui, o 4.4 - palyginimui. Penktas skyrius nagrinėja šalių užsienio prekybos ir energetikos politiką. Vėlgi 5.1, 5.2 ir 5.3 poskyriai skirti atvejams, o 5.4 – palyginimui.

1. REALIZMAS

Realizmas yra ne tik viena populiariausių tarptautinių santykių (toliau TS) teorijų, bet ir ta, kuri dažniausiai laikoma objektyvia TS sistemos stebėtoja, atsiribojančia nuo vertybių ir pateikiančia nešališką tarptautinės arenos vaizdą tokį, koks jis yra. Tačiau, kaip jau minėta įvade, šiame darbe bus bandoma į TS teorijas pažvelgti kaip į tam tikros formos „horizontalias ideologijas“ taikomas tarptautinei sferai. Realizmas, nepaisant stiprių pretenzijų į visišką objektyvumą, taip pat turi ideologinių bruožų. Be to negalima realizmo mokyklos suvokti, kaip vienos nedalomos visumos. Realistų stovykla išsiskiria į dvi pagrindines dalis: klasikinius realistus ir neorealistus (kitai – struktūrinius realistus), o pastarieji dar skirstosi į gynimosi realistus (angl. *defensive realists*) ir puolimo realistus (angl. *offensive realists*). Taigi jau pats alternatyvių požiūrių į TS buvimas pačių realistų tarpe sufleruoja, kad nėra vieno objektyvaus tarptautinės sistemos vaizdo, bet keletas skirtingų nuomonių, kas savo ruožtu nurodo tam tikrų vertybių, idėjų ir rekomendacijų išsiskyrimą.

Kadangi realizmas, nepaisant gana gausios kritikos, vis dar išlieka viena svarbiausių TS teorijų mokyklų, kuri per savo propaguotojus (akademikus ir politikus) ir toliau daro poveikį tarptautinei sistemai, itin svarbu ištirti ne tik realizmo ideologinius aspektus, bet ir tai, kokią vaidmenį TS ideologijai priskiria patys realistai. Skirtingi realizmo tipai skirtingai traktuoja ideologijos svarbą tarptautiniuose santykiuose. Taigi šios darbo dalies pirmame poskyryje bus ištirta, kokią reikšmę ideologijai tarptautiniuose santykiuose skiria patys realistai. Kaip jau minėta anksčiau, pats realizmas yra nevienalytis ir turi nemažai pakraipų, kurios tuos pačius dalykus gali vertinti pakankamai skirtingai ir akcentuoja skirtingus tarptautinės sistemos veiksnius. Ėmusi nagrinėti visas realizmo formas per didelę darbo dalis tektų teorijų nagrinėjimui ir atvejų tyrimas rizikuotų tapti antraeilium dalyku, dėl šios priežasties darbe bus tiriamas klasikinių realistų požiūris. Tuo tarpu antrajame poskyryje realizmas bus nagrinėjamas kaip „horizontali ideologija“.

1.1 Ideologijos reikšmė klasikiniame realizme

Realizmas pasižymi ne tik tuo, kad fokusuoja savo dėmesį į valstybę ir kovą dėl galios tarptautinėje arenoje, tačiau ir tuo, kad yra pakankamai pragmatiška TS teorija. Vienas garsiausių klasikinio realizmo atstovų Hans J. Morgenthau konstatuoja, kad ideologija yra naudojama kaip tam tikra uždanga paslėpti realius pragmatinius, o ne vertybinius politikos tikslus. O pagrindinis tikslas yra kova dėl galios, valstybei stengiantis jos sukaupti kuo daugiau. Ši kova valdančiųjų maskuojama pasitelkiant ideologinius terminus. Politinės ideologijos padeda nuolatinę galios

politiką padaryti psichologiškai ir moraliai labiau priimtina visuomenei ir patiems politikos vykdytojams. Taigi vertybiniai principai atlieka dvi funkcijas TS: pirma, jie gali būti galutinis politikos tikslas, t. y. jie nusako tikslą, kurio valstybė siekia tarptautinėje sistemoje, antra jie gali būti tik pretekstas užmaskuoti kitiems daug pragmatiškesniems tikslams.⁶ Akivaizdu, kad realistai ideologiją mato tik kaip įrankį pragmatiniams tikslams tarptautinėje arenoje pasiekti ar užmaskuoti. Toks požiūris yra ganėtinais skeptiškas ir netgi neigiamas. Realistai taip pat laiko ideologiją valdančiojo elito sukonstruotu instrumentu naudojamu pateisinti save tautos akyse.

Anot, Morgenthau, ideologijų naudojimas savo tikslams yra įprastas, nes pati politikos prigimtis skatina veikėjus nusišlepti tikruosius galios politikos tikslus. Politinė galia pasireiškia kaip galia valdant populiacijos mintis ir veiksmus. Tačiau tie, kurie yra politinės galios subjektai taip pat yra šios galios siekėjai ir potencialūs jos turėtojai. Kitaip tariant, žmonės visada siekia galios vieni kitų atžvilgiu. Toks dvilypumas skatina veikėjus pateisinti savo galios siekius ir pateikti juos kaip teisingesnius nei kitų. Tokiu tikslu ir pasitelkiamos ideologijos. Jei kuri nors šalis atsisakytų ideologinės maskuotės ir pateiktų savo galios tikslus ir jos siekimo būdus atvirai, jai kiltų grėsmė iš kitų valstybių. Tokia atvira deklaracija pažeistų tarptautinius moralės standartus ir gal net būtų susilaukta nepritarimo tokiai politikai šalies viduje.⁷ Taigi realistai pateisina ideologijos instrumentinį naudojimą TS kaip neišvengiamą ir nulemtą pačios tarptautinės sistemos prigimties. Viešas galios politikos atskleidimas paprasčiausiai trukdytų valstybei vykdyti savo tikslus.

Kita ideologinė kategorija - moralė, o tiksliau, tarptautinė moralė, irgi suvokiama subjektyviai. Kalbėdamas apie moralinius standartus Morgenthau pateikia juos ne kaip kažką įgimto ir universaliai teisingo, bet kaip tą pačią vertybinę maskuotę tik iš valstybinio lygmens perkeltą į tarptautinį. Realistai linkę paneigti etiškumą TS, nes etiškumas jiems tėra subjektyvi kategorija, t. y. kas vienoms valstybėms etiška, tas kitoms gali būti neetiška.⁸ Moralė kaip sudedamoji ideologijos dalis (nes ideologijos dažnai apibrėžia kas moralu, kas ne) paklūsta tokiems patiems dėsniams kaip ir ideologija, ji tampa instrumentu, o ne tikroju tikslu. Tarptautinė moralė yra daugumos tarptautinės arenos narių priimti standartai, kurie vis dėlto tėra vertybinės kategorijos palankios daugumos siekiams. Anot kito žymaus klasikinio realisto ir idealizmo kritiko, E. H. Carr:

„Faktas, kad nacionalinė propaganda visur taip noriai maskuoja save aiškiai tarptautinio tipo ideologijomis, įrodo, tarptautinės padermės bendrų idėjų, į kurias, kad ir kokias ribotas ir silpnas, galima apeliuoti, egzistavimą ir tikėjimą, kad šios bendros idėjos vertybių skalėje yra aukščiau nei nacionaliniai interesai. Ši bendrų idėjų padermė yra tai, ką mes vadiname tarptautine morale.“⁹

⁶ Morgenthau, H. J. *Politics Among Nations: the struggle for power and peace*. New York: McGraw-Hill, 1985. P. 101-103.

⁷ Ten pat. P. 103-104.

⁸ Morgenthau teigia: „<...> kelios [valstybės] buvo pajėgios ilgam atsispirti – pridengti savo individualius siekius ir veiksmus moraliniais visatos tikslais“. Ten pat. P. 13.

⁹ Carr, E. H. *The Twenty Years' Crisis: An Introduction to the Study of International Relations*. New York: Palgrave, 2001. Citata rasta: Mearsheimer J. E. H. Carr vs. Idealism: The Battle Rages On. *International Relations*, Vol. 19, 2005. P. 141. Rasta: <http://mearsheimer.uchicago.edu/pdfs/A0035.pdf>. Žiūrėta: 2011 10 28.

Taigi realistai visas vertybines ir idėjines kategorijas laiko tik subjektyviais kriterijais ir įrankiais tikslams, kurie yra pragmatiniai ir kurių svarbiausias yra galia, pasiekti.

Tiesa, pripažįstama, kad nors ideologija teturi instrumentinę paskirtį, ji vis tiek yra svarbi ir turi didelę įtaką TS. Ideologijos gali būti naudojamos kaip ginklai, kurie pakelia nacionalinę moralę, o su ja ir tautos galią, ir taip gali nustumti oponento moralę.¹⁰ Carr netgi laiko ideologiją svarbia rimtos ir efektyvios TS politikos dalimi, nes ji yra neišvengiama. Vis dėlto kaip tikras realistas jis pripažįsta, kad praktiniai tikslai politikams dažniausiai yra svarbesni nei ideologiniai.¹¹ Apibendrinant, galima teigti, jog realistai suteikia ideologijai antrinį ir instrumentinį vaidmenį TS, kur svarbiausią vietą užima kova dėl galios ir kitų pragmatinių interesų. Tačiau jie neneigia, kad kaip įrankis ideologija gali būti itin galinga, tiek mobilizuojant visuomenės palaikymą valstybėje, tiek didinant valstybės galią tarptautinėje sistemoje, tiek konstruojant tarptautinės moralės standartus, kurie nors būdami subjektyvūs, tačiau turi įtaką valstybių elgesiui. Praktinis pavyzdys kaip ideologija gali pasitarnauti siekiant galios, gali būti nacistinė Vokietija, kuri vykdė teritorinę ekspansiją (viena iš realistinių galios dimensijų yra teritorinė plėtra) remdamasi nacistiniais idealais, kurie apibūdino vokiečius kaip tautą geresnę už kitas, turinčią teisę gauti erdvės savo vystimuisi silpnesnių tautų kaina. Taigi ideologija gali daryti įtaką tarptautiniams santykiams per individualias (ypač agresyvias ir galingas) valstybes.

Antra vertus, klasikiniai realistai turi holistinį politikos supratimą, kuris pabrėžia vidaus ir tarptautinės politikos panašumus. Būtent galios siekis sujungia vidinę, išorės ir tarptautinę politiką.¹² Klasikinis realizmas fokusuojasi į valstybę kaip į svarbiausią TS veikėją, kurios vykdoma užsienio politika arba, kitaip sakant, nacionaliniai tikslai (visi neišvengiamai susiję su galia), kurių valstybė siekia, įtakoja tarptautinę sistemą. Individualios valstybės vykdo individualią politiką, o įvairių valstybių užsienio politika ir sudaro TS. Tačiau kadangi užsienio politika yra glaudžiai susijusi su vidaus politikos poreikiais tai iš esmės ribos tarp šių dviejų politikos rūšių tampa neaiškios, atsiranda viena bendra valstybės politika, kuri savo ruožtu prisideda prie TS formavimo. Kalbant apie ideologiją, logiška teigti, jog tam tikros ideologijos, suformuojamos individualių valstybių viduje, kad pateisintų jų vykdomą politiką, per šias valstybes daro įtaką TS.

Beje, Morgenthau ideologijas skirsto į tris grupes, pagal tai, kokią šalių užsienio politiką jos nulemia. *Status quo* ideologijos, būdingos valstybėms, kurios siekia išsaugoti savo turimą galią. Jos suinteresuotos, kad tarptautinis galios balansas išliktų toks koks yra. Taika ir tarptautinė teisė yra

¹⁰ Morgenthau, H. J. *Politics Among Nations: the struggle for power and peace*. New York: McGraw-Hill, 1985. P. 104.

¹¹ Mearsheimer J. E. H. Carr vs. Idealism: The Battle Rages On. *International Relations*, Vol. 19, 2005. P. 141 ir 143. Rasta: <http://mearsheimer.uchicago.edu/pdfs/A0035.pdf>. Žiūrėta: 2011 10 28.

¹² Lebow. R. N. Classical Realism. // Dunne, T., Kurki, M. and Smith, S. (ed.). *International Relations Theories. Discipline and Diversity*. Oxford: Oxford University Press, 2010. P 59.

skirta tokių ideologijų išlaikymui. Taigi *status quo* ideologija jau pasiekė tam tikrą legitimumo statusą ST. Tokių tautų užsienio politika yra pakankamai taiki. Kita ideologijų grupė yra imperialistinės ideologijos. Jas propaguojančios šalys visada naudoja įvairias politines doktrinas pateisinti savo galios tikslams, jų užsienio politika agresyvi, siekianti kaip įmanoma padidinti dominavimą tarptautinėje arenoje. Praeityje ideologijos vaidmenį tokioms valstybėms atliko religija (pvz.: Kryžiaus žygiai), vėliau biologinės stipriausiojo išlikimo idėjos. Tokios ideologijos buvo komunizmas, fašizmas, nacizmas, Japonijos imperializmas. Tiesa, tokios ideologijos gali siekti užsimaskuoti kaip anti-imperializmo ideologijos. Abi pusės kariauja teigdamos, jog kovoja su kitos pusės agresyviu imperializmu, tačiau iš esmės abi jos yra imperialistinės ir siekia savanaudiškų tikslų. Dviprasmiškos ideologijos yra trečias tipas ir sunkiausiai apibūdinamos. Tai ideologija kuri gali būti tiek *status quo*, tiek imperialistinė. Ideologija kaip tautų apsisprendimo teisė ar JTO propaguojamos vertybės yra dviprasmiškos ideologijos. JTO, kuri buvo skirta išlaikyti *status quo* po Antrojo pasaulinio karo, dabar pavirto įrankiu jos narėms įgyvendinti savo individualius ir dažnai nesutampančius tikslus, o jie gali būti ir imperialistiniai. Taigi JTO idėjos gali pasitarnauti tiek *status quo*, tiek imperialistiniams tikslams.¹³ Tai, kad Morgenthau apibūdina tautų apsisprendimo teisę ir JTO idėjas kaip ideologijas, parodo, jog jis ideologiją suvokia ne tik kaip siaurą politinę doktriną, bet kaip platesnį vertybių, idėjų ir rekomendacijų rinkinį. Kaip tam tikrą subjektyvų pasaulio matymo ir vertinimo būdą.

1.2 Klasikinis realizmas kaip horizontali ideologija

Kaip jau minėta, realizmas yra TS teorija, kuri teigia objektyviai atspindinti TS realybę. Pats realizmo pavadinimas jau implikuoja bet koki subjektyvumo paneigimą. Tačiau akademinuose sluoksniuose realizmas yra ne kartą susilaukęs kritikos kaip pseudo-mokslinė teorija ar *status quo* apologetas.

Anot, Duncan S. A. Bell: „Dauguma, jei ne visi, šiuolaikiniai realistų mąstytojai <...> teigia, kad jų intelektualinis projektas turėtų būti pirmiausia suprastas kaip pastanga paaiškinti pasaulio politikos struktūrą ir modelį, laisvą nuo ideologinio tendencingumo <...>, ir saugiai patalpintą raminamame socialinės mokslinės metodologijos glėbyje.“¹⁴ Tačiau realizmas, nepaisant savo teiginių apie objektyvumą, dažnai rekomenduoja tam tikrą elgseną, kuri gali padėti valstybėms geriausiai išlikti tarptautinėje arenoje. Iš dalies, būtent dėl savo rekomendacinių (ir tuo pačiu ideologinių bruožų) realizmas tapo toks populiarus. Kaip teigia Benjamin Frankel: „Realizmas

¹³ Morgenthau, H. J. *Politics Among Nations: the struggle for power and peace*. New York: McGraw-Hill, 1985. P. 104-112.

¹⁴ Bell, D. S. A. Anarchy, power and death: contemporary political realism as ideology. *Journal of Political Ideologies*, Vol. 7, 2002. P. 222.

sistemiškai suteikdavo patikimiausius nurodymus valstybės valdymo menui ir sisteminei siūlė labiausiai viliojančius valstybės elgesio paaiškinimus.¹⁵ Ironiška, kad nors realizmas deklaravo perteikiantis tarptautinės sistemos vaizdą tokį, koks jis yra, tačiau populiarumą pelnė ir dėl savo rekomendacinio pobūdžio. „Objektyvi teorija“ tapo populiari dėl savo ideologinio aspekto.

Kitas realizmo kritikas Ken Booth teigia, kad realizmas yra Vakarų ideologija. Galios (pirmiausia karinių pajėgumų) svarbą akcentuojanti teorija palanki tiems, kurie tokią galią turi. Vakarams, kurie buvo sukaupę daug karinės ir politinės galios visada buvo palanku vystyti TS teoriją, kuri atitiko jų poreikius ir palaikė jų dominavimą tarptautinėje sistemoje.¹⁶ Visų pirma realizmas gali būti laikomas JAV TS ideologija.¹⁷ Garsus JAV diplomatas, patarėjas užsienio politikos klausimais ir valstybės sekretorius R. Niksono ir G. Fordo administracijose Henry Kissinger rėmė savo vykdomą politiką realizmo teorija. 1970-aisias jis bandė išlaikyti realistų rekomenduojamą galios balansą tarptautinėje sistemoje palaikydamas silpnesnes galias kaip Kinija ir Pakistanas prieš Sovietų Sąjungą ir stiprėjančią Indiją, kuri buvo sovietų sąjungininkė. Kitas JAV politikos veikėjas George Kennan, diplomatas, rašytojas ir Valstybės departamento politikos planavimo kadro vadovas vėlyvais 1940-aisiais, buvo vienas iš JAV Šaltojo karo sulaikymo (*angl.* containment) politikos kūrėjų. Ši politika taip pat yra vienas iš realistų galios balansų variantų. Tokia politika turėjo suvaržyti Sovietų sąjungą ir neleisti jai plėsti įtakos zonos toliau nei Rytų Europa.¹⁸ Horizontali (t.y. į tarptautinius santykius orientuota) ideologija nebūtinai turi sutapti su šalies viduje vyraujančia politine ideologija. XIX a. Didžiosios Britanijos imperialistinę politiką palaikė tiek liberalai, tiek toriai, vigai ir radikalai.¹⁹ Iš šių pavyzdžių aiškiai matoma, kad realizmas daro stiprią įtaką realiai valstybių politikai. Horizontali ideologija gali atitikti šalies vidinės politinės doktrinos esminius punktus arba gali tarptautiniu lygmeniu vykdyti visai kitokią politiką nei vidiniu. Tačiau bet kokiame atveju, pasireiškdamas per akademikus ir politikos veikėjus (ar akademikus tapusius politikos veikėjais²⁰) realizmo idėjos pakreipia TS tokia linkme, kokia yra naudinga jos vykdytojams ir teoretikams. Taip realizmo įtakotos valstybių užsienio politikos padeda

¹⁵ Frankel B. Restating the realist case: an introduction. // Frankel B. (ed.). *Realism: Restatements and Renewal*. London: Frank Cass, 1996. P. ix.

¹⁶ Booth, K. Drįsk nežinoti: tarptautinių santykių teorija prieš ateitį. // Booth, K., Smith, S. (sud.) *Tarptautinių santykių teorija šiandien*. Vilnius: Algarvė, 2000. P. 319.

¹⁷ Bell, D. S. A. Anarchy, power and death: contemporary political realism as ideology. *Journal of Political Ideologies*, Vol. 7, 2002. P. 222.

¹⁸ Mingst K. *Essentials of international relations*. New York; London: W. W. Norton, 2008. P. 65-66.

¹⁹ Bell, D. S. A. Anarchy, power and death: contemporary political realism as ideology. *Journal of Political Ideologies*, Vol. 7, 2002. P. 227.

²⁰ Ken Booth mano, kad viena priežasčių, kodėl realizmas tapo toks populiarus yra tai, kad dauguma TS teoretikų nusprendė tapti praktikais ir, užuot tik studijavę valdžią, nusprendė patys ja būti. Tapę politikos veikėjais ir norėdami išlaikyti valdžią, jie ėmė savo teoriją pritaikyti taip, kad ji propaguotų tuo metu vyraujančią politiką. Taip teorija tapo tuščia ir nereikšminga, nes tiesiog sutapo su politine darbotvarka. Iš esmės jis teigia, kad realizmo teorija kuriama ne pagal TS realybę, o pagal valstybių politiką, kuri jau savaime yra vertybinė ir subjektyvi. Žr. Booth, K. Drįsk nežinoti: tarptautinių santykių teorija prieš ateitį.

transformuoti TS į tokius, kokius juos ir pateikia realizmas. Realizmas ne atspindi realybę o ją konstruoja.

Kritikuodamas realizmą Duncan S. A. Bell nurodo įvairių jo esminių konceptų klaidingumą ir silpnumą. Anarchija ir galia gali veikti valstybes ir be galios balanso, tokia sistema vis tiek atitiks realizmo teiginius. Taigi galios balansas nėra būtinas realizmui.²¹ Tačiau jis nuolat akcentuojamas klasikinių realistų ir neorealistų. Klasikinis realistas Hans J. Morgenthau teigia, kad „<...> galios balansas ir politika skirta jo išsaugojimui yra ne tik neišvengiamas bet ir esminis stabilizuojanti faktorius suverenių valstybių visuomenėje;<...>“²². Toks nebūtino realizmo teorijai galios balanso akcentavimas realistų darbuose rodo, kad tai yra ne objektyvus TS dėsnis, bet realizmo kaip horizontalios ideologijos rekomendacija.²³ Antra vertus, vargu ar Šaltojo karo dvipolė galios sistema buvo tokia stabili kaip teigia Waltz, 1962 m. Kubos krizė leidžia suabejoti dvipolio pasaulio nuspėjamumu. Tai tik patvirtina realizmo kaip ideologijos statusą, nes ideologijos būdamos subjektyvios gali klysti ir yra linkusios akcentuoti tik tuos faktus, kurie joms palankūs.

Realistai laiko valstybę pagrindiniu TS veikėju. Jie taip pat teigia, kad jų teorijos šaknys slypi dar Antikos Graikijoje istoriko Tukidido veikale „Peloponeso karo istorija“, Šv. Augustino pesimistine tikėjime savanaudiška žmogaus prigimtimi, italų filosofo Makiavelio „Valdove“.²⁴ Tačiau realistų propaguojamas teorijos belaikiškumas kertasi su modernios valstybės sąvoka. Tokia, valstybė apie kokią kalba realistai ir kokia vyrauja dabartinėje tarptautinėje sistemoje atsirado tik XIX a. Centralizuota, biurokratinė, socialiai hierarchiška, turinti griežtas ribas ir prievartos monopolį toje teritorijoje, kurią užima, moderni valstybė XX a. tapo dar svarbesnė, nes ėmė reguliuoti socialinę ir ekonominę sferas. Toks valstybės svarbos sustiprėjimas padarė įtaką ir realizmui, kurio teorijoje valstybė tapo svarbiausiu veikėju. Taigi norint išlaikyti savo idėjų belaikiškumo ir universalumo principą realizmui būtų tikslingiau koncentruotis į suverenitetą. Antra vertus, realistai linkę sutapatinti suverenumą su valstybe. Tačiau suverenis vienetas nebūtinai turi būti valstybė, pvz.: mongolų ordos, kurios nuolat judėjo iš vienos vietos į kitą, neturėjo savo apibrėžtos teritorijos, tačiau buvo suverenios ir toje vietoje, kur laikinai apsistodavo turėdavo absoliučią valdžią. Bet net perkėlus savo dėmesio centrą į suverenumą, o ne teritorinę valstybę, realizmas ima netekti savo objektyvaus realybės perteikėjo statuso, nes suverenitetas po truputi silpnėja. Toks darinys kaip ES smarkiai apriboja savo narių suverenumą, o pats netelpa į tradicinės

²¹ Bell, D. S. A. Anarchy, power and death: contemporary political realism as ideology. *Journal of Political Ideologies*, Vol. 7, 2002. P. 229.

²² Morgenthau, H. J. *Politics Among Nations: the struggle for power and peace*. New York: McGraw-Hill, 1985. P.187.

²³ Bell, D. S. A. Anarchy, power and death: contemporary political realism as ideology. *Journal of Political Ideologies*, Vol. 7, 2002. P. 229.

²⁴ Mingst K. *Essentials of international relations*. New York; London: W. W. Norton, 2008. P. 64-65.

valstybės rėmus.²⁵ Ideologijos pasižymi tuo, kad pateikia tam tikrą pasaulėžiūrą, kuri nebūtinai atitinka realybę. Realizmas bandydamas pateikti savo istorines šaknis kartu su modernios valstybės pagrindiniu vaidmeniu parodo ne tik savo trūkumus, bet ir ideologinę prigimtį. Sutapatindamas suverenitetą su valstybę, realizmas ignoruoja faktą, kad šiandienos globaliame pasaulyje visos šalys tampa kažkiek (vienos daugiau, kitos mažiau) priklausomos viena nuo kitos. Realistinis „*self help*“²⁶ principas netenka reikšmės. Tokios organizacijos kaip JTO ir TVF gali teikti karinę ir finansinę pagalbą. Net tokios galingos šalys kaip pvz.: Rusija, kuri turi daug gamtinių išteklių, didelę teritoriją ir populiaciją, stiprią kariuomenę, yra priklausomos nuo pasaulinės ekonominės sistemos ir rinkos. Rusija dažnai daro įtaką kitoms šalims manipuliudama eksportuojamomis dujomis (pvz.: Dujų karai su Ukraina), tačiau jei jos dujų niekas nepirks, šaliai nebus jokios naudos iš gamtinių išteklių. Jei nebus gaunama pinigų iš eksporto nebus už ką stiprinti karinių pajėgumų ir atnaujinti karinės technikos. Taigi be kitų šalių bendradarbiavimo Rusija neišgyventų vien tik „*self help*“ principu. Realizmo teorija neatitinka realaus šiuolaikinio pasaulio vaizdo ir tai pagrindžia teiginį, kad realizmas nėra objektyvi teorija, o ideologija, kurios pasaulėvaizdis yra subjektyvus.

Ironiška, tačiau realizmo kaip teorijos subjektyvumas ir ideologizmas gali būti pagrįsti ir kitos realizmo mokyklos atšakos – neorealizmo tėvo K. Waltz žodžiais. Jis teigia:

„Darant prielaidas apie žmogaus (ar valstybės) motyvus, pasaulis turi būti drastiškai supaprastintas; subtilybės turi būti grubiai nustumtos į šoną ir realybė turi būti šiurkščiai iškreipta. Apibūdinimai siekia tikslumo; prielaidos yra begėdiškai dirbtinės. Prielaidos, ant kurių konstruojamos teorijos yra radikalus pasaulio supaprastinimas ir tik dėl to yra naudingos. Bet koks radikalus supaprastinimas pateikia dirbtinį pasaulio vaizdą.“²⁷

Šioje citatoje Waltz paneigia bet kurios teorijos objektyvumą ir atitikimą realybei. Taip sudaroma galimybė teigti jog ne tik, kad realizmas neatspindi TS teisingai, bet ir atveria kelią aukščiau minėtoms ideologinėms implikacijoms. Apžvelgus klasikinio realizmo silpnąsias vietas ir ideologinius bruožus, netgi jų pačių teiginius, kuriuos sėkmingai galima pritaikyti jų teorijoms, galima teigti, kad realizmas yra ne objektyvi teorija, o TS ideologija. Paradoksaliai atsiranda „nerealus realizmas“. Realizmo teorijoje ne tik galima rasti politinių rekomendacijų, bet ir subjektyvaus pasaulio vaizdo, kas yra būdinga ideologijoms. Šie bruožai nurodo į tam tikras vertybes, pvz.: galios balansas, suverenitetas, savipagalbos principas, galia, o tokia vertybinė dimensija taip pat pabrėžia realizmo ideologiškumą.

²⁵ Bell, D. S. A. Anarchy, power and death: contemporary political realism as ideology. *Journal of Political Ideologies*, Vol. 7, 2002. P. 230-233.

²⁶ Savipagalbos principas teigia, kad valstybei tarptautinėje sistemoje niekas nepadės, todėl viskas priklauso tik nuo jos pačios. Jos savarankiškumas ir galia priklausys nuo to, kiek įvairių išteklių (karinių, ekonominių, demografinių ir t. t.) šalis turės. Kuo daugiau šalis priklauso tik nuo savęs, tuo ji yra galingesnis tarptautinės sistemos veikėjas. (*Aut. past.*)

²⁷ Waltz, K. N. Realist thought and Neorealist theory // Linklater, A. (ed.). *International Relations: Critical Concepts in Political Science*. London; New York: Routledge, 2000. P.1526.

2. LIBERALIZMAS

Liberalizmas kaip TS doktrina visada buvo priešinamas realizmui. Tačiau jis nepretenduoja į objektyvumą taip kaip realizmas. Jau iš pavadinimo aišku, kad būtent liberalizmo ideologija įkvėpė šią TS mokyklą. O tiksliau, Šviečiamąjį amžiaus optimizmas, XIX a. politinis ir ekonominis liberalizmas ir XX a. Vilsoniškasis idealizmas. Montesquieu (1689-1755) teigė, jog žmogaus prigimtis yra teigiama, o visas blogis (pvz.: karas) yra visuomenės padarinys. Jo manymu, išsilavinimas, paruošiantis individą pilietiniam gyvenimui, yra pagrindinė priemonė kovoti su visuomenės trūkumais. Kitas Šviečiamąjį amžiaus mąstytojas I. Kanto (1724-1804) pasaulinės taikos idėjos sudaro itin svarbią, liberalizmo kaip TS teorijos, dalį. Kantas sutinka su realizmo teorija apie anarchinę tarptautinės sistemos būklę, tačiau jis mano, jog taikos išlaikymas tokioje aplinkoje vis dėlto yra įmanomas tam tikros valstybių federacijos dėka. XIX a. liberalizmo idėjos nulėmė ekonominės liberalizmo dimensijos atsiradimą. Ekonominio liberalizmo principai - laisvos rinkos idėja, racionalaus individo nesuvaržyta teisė rinktis jam naudingiausias prekes ar paslaugas, valstybės nesikišimas į ekonomiką, konkurencija – iš vidinės ekonominės politikos buvo perkelti į tarptautinę erdvę. Laisva rinka ir jos sukuriama tarpvalstybinė priklausomybė, anot liberalų, sumažina karo tikimybę, nes jis paprasčiausiai tampa per brangus. XX a. Vilsoniškasis idealizmas pasireiškė per JAV prezidento V. Vilsono (1856-1924) idėjas ir jo Tautų Lygos, kaip tarptautinio mechanizmo išvengti kitam karui, įkūrimą. Tarpukaryje V. Vilsonas praktikoje pritaikė Kanto idėjas apie valstybių federaciją taikai palaikyti. Vėliau kilus II Pasauliniam karui ir po to prasidėjus Šaltajam karui idealizmas buvo sukritikuotas ir populiariesnis tapo realizmas. 1970-aisiais atsirado neoliberalusis intitucionalizmas, kuris valstybių kooperaciją anarchinėje sistemoje matė kaip tarptautinių institucijų, kurios užtikrina ryšius ir bendradarbiavimą tarp valstybių, pasekmę. Po Šaltojo karo pabaigos itin daug dėmesio liberalizmas skyrė demokratinės taikos idėjai, kuri teigia, kad demokratijos nekariauja viena su kita.²⁸ Liberalizmas ir toliau išlieka viena pagrindinių TS teorijų ir pagrindinė realizmo mokyklos varžovė.

Šis skyrius, kaip ir ankstesnis, bus padalintas į du poskyrius. Pirmame poskyryje bus nagrinėjamas paties liberalizmo požiūris į ideologijas. Antrame – liberalizmas bus tiriamas kaip horizontali tarptautinė ideologija.

²⁸ Mingst K. *Essentials of international relations*. New York; London: W. W. Norton, 2008. P. 60-62.

2.1 Ideologijos reikšmė liberalizme

Realizmas mano, jog praktiniai valstybių tikslai visada nusvers ideologinius, o kadangi galios siekis yra pats svarbiausiai pragmatinis tikslas, skirtas valstybių išlikimui anarchiškoje tarptautinėje sistemoje, tai valstybių elgesys skiriasi ne dėl ideologijų, bet dėl turimos galios kiekio skirtumo. Tuo tarpu liberalizmas yra ta TS mokykla, kuri į pirmą planą iškelia valstybės režimo tipą. Pirmenybę vystant taikius tarptautinius santykius visada teikiama liberalioms demokratijoms. Toks požiūris susijęs su „demokratinės taikos“ principu. Jeigu demokratinė valstybė nusprendė, kad kita valstybė taip pat tokia yra, ji stengsis palaikyti glaudžius ir taikius tarpusavio ryšius.²⁹ Liberalai visada atiduoda pirmenybę santykiams su kitais liberalais, tiek individų, tiek partijų (t.y. institucijų), tiek tarptautiniame (santykių tarp valstybių, organizacijų ir tarpvalstybinių institucijų) lygmenyje. Kadangi liberalizmas yra ideologija orientuota į individą, ji teikia didelę reikšmę individo preferencijoms ir mano, kad jos daug ką nulemia. Tokiu atveju, valdančiosios partijos preferencijos, nulemtos ideologijos, gali nulemti ir valstybės režimo tipą ir jos užsienio politiką, o toji daro įtaka visai tarptautinei sistemai.

Liberalų internacionalas gali būti puikiu pavyzdžiu, kaip institucija skatinanti bendradarbiavimą tarp liberalų partijų visame pasaulyje, ir per tai susiejanti liberalias vertybes su praktine įtaka tarptautiniams santykiams. Savo manifestuose Liberalų internacionalas atvirai išreiškia savo preferencijas demokratijai kaip valstybės valdymo doktrinai. Savo 1947 m. Oksfordo manifeste teigiama, kad esminės žmogaus teisės ir laisvės gali būti užtikrintos tik esant „<...> tikrai demokratijai. Tikra demokratija yra neatskirama nuo politinės laisvės ir yra paremta sąmoningo, laisvo ir apsišvietusio daugumos sutikimo, išreikšto per laisvą ir slaptą balsavimą, su derama pagarba mažumų laisvėms ir nuomonėms.“³⁰ Šiame manifeste liberalai aiškiai apibrėžia kaip supranta demokratiją ir kodėl būtent ją laiko geriausia santvarka. Vėlesnėje 1967 Liberalų Oksfordo deklaracijoje liberalizmui priskiriamas itin svarbus mesianistinis vaidmuo, joje teigiama: „Galiausiai, mes norime pabrėžti savo pagrįstą tikėjimą, kad pasaulio revoliucijos nukreipimas žmogaus naudai yra liberalų užduotis. <...> Tai reikalauja liberalių partijų gebančių daryti reikšmingą įtaką savo šalių politikai.“³¹ Čia jau aiškiai pabrėžiamas liberalių partijų, taigi ir liberalizmo kaip politinės doktrinos, vaidmuo tarptautiniame kontekste. 1981 m. Liberalų atsišaukime paskelbtame Romoje, liberalai ne tik toliau propaguoja liberalias vertybes ir demokratinę valdymo formą kaip geriausią, bet ir ne kartą pasmerkia totalitarizmą, anarchizmą,

²⁹ Owen, J. M. How Liberalism Produces Democratic Peace. // Linklater, A. (ed.). *International Relations: Critical Concepts in Political Science*. London; New York: Routledge, 2000. P. 929-930.

³⁰ Oxford Manifesto 1947. Rasta: http://www.liberal-international.org/editorial.asp?ia_id=535. Žiūrėta: 2011 11 23.

³¹ Liberal Declaration of Oxford 1967. Rasta: http://www.liberal-international.org/editorial.asp?ia_id=917. Žiūrėta: 2011 11 23.

reakcionizmą ir terorizmą kaip liberalizmui priešingas ir apskritai žalingas ideologijas.³² Taip aiškiai parodoma, kokias ideologijas liberalizmas laiko tinkamomis, o kokias – ne. Nors ne kartą pabrėžiama būtent liberalizmo ideologijos svarba, tačiau iš esmės liberalai pritaria platesniems demokratijos principams.

Pačius liberalus galima skirstyti į du tipus, pagal požiūrį į individo laivę ir socialinę tvarką. Pirmas tipas yra laissez-faire arba „konservatyvus“ liberalizmas, kitas – socialdemokratinis liberalizmas. Abu jie vadovaujami individų lygybe ir fundamentaliomis pilietinėmis laisvėmis, atstovaujama rinkimine demokratija, privačia nuosavybe ir laisva rinka.³³ Šie liberalizmo tipai abu atitinka demokratijos normas. Laissez-faire liberalizmas paremtas - kuo mažesniu valstybės kišimusi į individo ir laisvosios rinkos reikalus. Tuo tarpu socialdemokratinis liberalizmas pasisako už didesnę valstybės kontrolę ir socialines garantijas piliečiams. Taigi galima teigti, kad nors liberalizmas kaip TS teorija, pasisako už liberalizmą kaip tinkamiausią valstybės ideologiją, kuri sukuria gerus santykius ne tik pačioje valstybėje, bet ir tarp valstybių, tačiau iš esmės yra remiamos platesnės demokratinės vertybės. Taigi jei valdančiosios partijos ideologija atitinka demokratijos standartus, liberalai jai neprieštarauja ir yra linkę su ta šalimi megzti draugiškus santykius. Antra vertus, jei šalis nėra demokratinė, tai liberalioji „demokratinės taikos“ taisyklė jai negalioja ir demokratinė šalis gali ne tik neužmegzti su ja artimų santykių, bet ir kariauti.

2.2 Liberalizmas kaip horizontali ideologija

Kaip jau minėta ankstesniame poskyryje liberalioji TS teorija nepretenduoja į statusą visiškai atsiribojusį nuo bet kokių vertybinių kategorijų. Jau vien savo pavadinimu liberalioji TS mokykla susieja save su liberalų ideologija. Kaip ir bet kuriai ideologijai jai būdingos aiškiai išreikštos vertybės, subjektyvus pasaulio matymas įtakotas šių vertybių ir rekomendacijos.

Jau savo kūrinyje „Amžinoji taika“ („*Perpetual Peace*“) I. Kantas aiškiai suteikia pirmenybę respublikai kaip šalies valdymo santvarkai. Toji santvarka paremta Konstitucija, kuri konstruoja visuomenę iš laisvų, įstatymų valdomų, lygiaverčių piliečių. Kanto manymu tokia tvarka atiduoda į piliečių rankas teisę nuspręsti ar karas su kita šalimi vyks ar ne. Kadangi karas reikalauja pačių piliečių aukų (eiti kariauti, atiduoti lėšas karo reikmėms, tvarkyti šalį po karo) tai kyla daug mažesnė karo tikimybė, nes piliečiams jis pernelyg brangiai atsieis. Antra vertus, šalyje, kuri nėra respublika ir piliečiai neturi balso teisės valdovas pats nusprendžia ar eiti kariauti ir gali tai padaryti dėl visai nereikšmingų asmeninių priešasčių. Beje, Kantas nelaiko demokratijos respublikonizmo

³² Liberal Appeal of Rome 1981. Rasta: http://www.liberal-international.org/editorial.asp?ia_id=536. Žiūrėta: 2011 11 23.

³³ Doyle, M. W. Kant, Liberal legacies, and foreign affairs. // Linklater, A. (ed.). *International Relations: Critical Concepts in Political Science*. London; New York: Routledge, 2000. P. 872.

forma, nes ją jis laiko daugumos valdžia, kuri neatsižvelgia į mažumos norus. Tačiau demokratiją jis supranta antikine prasme, tokia forma, kuria buvo valdomi graikų poliai. Respublika skiriasi, nes turi rinkimus ir atstovaujамąją valdžią. Atstovaujamoji valdžia renkama taip, kad atspindėtų ir mažumų poreikius.³⁴ Taigi iš esmės Kantas kalba apie dabartinę atstovaujамąją demokratiją. Lygiai kaip ir Kantas, dabartiniai liberalai atvirai teikia pirmenybę demokratinei valdymo formai. Tai galima aiškiai pamatyti iš Liberalų internacionalo manifestų.³⁵ Taigi kaip ir bet, kuri ideologija liberalizmas turi savo vertybes, kurias propaguoja, šiuo atveju atstovaujамąją demokratinę respubliką, kaip valdymo formą.

Kanto tikėjimas žmogaus racionalumu, progresu socialinėje sferoje, ir individų sugebėjimu bendradarbiauti, nepaisant jų savanaudiškumo, ir sukurti harmoningą visuomenę, yra liberalizmo pagrindas. Liberalioji TS mokykla šias Kanto idėjas perkėlė iš valstybinio lygmens į tarptautinį, ji pabrėžia, kad karas gali būti įveiktas per atitinkamus pokyčius tiek vidinėse, tiek tarptautinėse valdymo struktūrose. Kanto įsivaizduojamos tarptautinės struktūros, jungiančios suverenumą išlaikančias valstybes, kartu su demokratiniu valdymu, ekonomine tarpusavio priklausomybe ir tarptautine teise bei organizacijomis, gali padėti išspręsti realizmo saugumo dilemą.³⁶ Taigi matoma kaip liberalizme persipina vidaus ir užsienio politika, kaip ji paveikia TS. Liberalizmas kaip horizontalioji TS ideologija akivaizdžiai kilo iš liberalizmo vertikaliosios ideologijos - valstybės vidaus politikos.

Vienas pagrindinių liberalizmo teiginių yra tai, kad demokratijos nekariauja viena su kita. Tiesa, tai nėra suabsoliutinimas, kad demokratijos apskritai nėra linkusios į karą. Santykiuose su nedemokratinėmis šalimis demokratijos yra linkusios kariauti tiek pat, kiek ir kitokios valdymo formos. Patys liberalai turi du paaiškinimus, kodėl demokratijos nekariauja su demokratijomis. Pirmą teoriją karo tarp demokratijų suvaržymu laiko demokratines institucijas. Demokratinėse šalyse valdžia yra atskaitinga savo piliečiams, kurie neša karo našta tiek fiziškai (eidami kariauti), tiek finansiškai. Nepatenkinti karo politika piliečiai nebalsuos už politikus, kurie nusprendė kariauti. Tokia įžvalga ir rinkiminė sistema daro politikus atsargesnius karo atžvilgiu. Be to, tokie svarbūs užsienio politikos klausimai, kaip karas, demokratijoje yra svarstomi viešai, o taip tiek visuomenė, tiek patys politikai geriau suvokia karo kaštus. Demokratijoms būdingas pliuralizmas, taip pat ir sprendimų priėmimo, gali sumažinti karo tikimybę. Antra teorija, aiškinanti nekariavimą tarp demokratijų, teigia, kad demokratinės normos turi svarbiausią įtaką. Demokratijos praktikuoja taikų konflikto sprendimą, tai tampa jų politikos norma. Tokia norma galioja ne tik valstybės viduje tarp jos piliečių, bet ir persikelia į tarptautinę sferą ir imama taikyti tarp demokratinėse valstybių.

³⁴ Kant, I. *Perpetual Peace: A Philosophical Essay*. New York: Cosimo Inc., 2010. P. 9-12.

³⁵ Žr. poskyrį 2.1. (*Aut. past.*).

³⁶ Russett, B. Liberalism. // Dunne, T., Kurki, M. and Smith, S. (ed.). *International Relations Theories. Discipline and Diversity*. Oxford: Oxford University Press, 2010. P. 96.

Demokratinės šalys, remdamosi savo pavyzdžiu, susidaro įvaizdį, kad kitos demokratijos irgi yra taikios. Taigi TS tarp demokratijų yra paremti teigiamu įsitikinimu apie viena kitą. Be to, demokratijoms naudingi taikūs tarpusavio santykiai, jos siekia padaryti juos ilgalaikiais ir taip formuojasi tam tikra demokratinė valstybių bendruomenė. Tačiau, tos pačios normos, kurios daro demokratija taikias viena kitos atžvilgiu, daro jas priešiškas nedemokratijų atžvilgiu. Šios bendros taikaus konflikto sprendimo normos tiesiog neegzistuoja demokratijų santykiuose su nedemokratijomis, todėl karas tampa galimas. Demokratijos nesitiki, kad pvz.: totalitarinis režimas, bus taikus partneris, dėl to gali imti taikyti griežtesnę užsienio politiką, nes nenorės būti išnaudojamos ar jausti pavojaus.³⁷ Taigi iš „demokratinės taikos“ principo aiškiai matoma, kad liberalizmas savo teorija grindžia vertybinėmis kategorijomis. Visų pirma, taika yra labai svarbi vertybė liberalams. Antra, demokratinis valdymas yra kita svarbi vertybinė kategorija, kuria ir remiasi šis taikos konceptas. Niekas aiškiau neparodo ideologinio (vertybinio) liberalizmo pobūdžio kaip tai, jog liberalios demokratijos nėra linkusios kariauti viena su kita, t. y. su tomis šalimis, kurios irgi laikosi tų pačių vertybių, tačiau jei šalis nesilaiko tų pačių normų, demokratijos gali su jomis kariauti. Čia aiškiai matoma liberalizmo vertybinė preferencija demokratinėms valstybėms. Tuo tarpu nedemokratinės šalys nenusipelno taikių santykių, nes nepripažįsta liberalizmo ideologinių kategorijų. Liberalizmo, kaip horizontalios ideologijos, rekomendacija šioje srityje yra itin paprasta: jei šalis nori taikių santykių, ji turi būti demokratinė.

Ši „demokratinės taikos“ koncepcija ir jos aiškinimai yra susilaukę nemažai kritikos. Institucinių suvaržymų teorija kritikuojama, nes dideli karo kaštai piliečiams ir to nulemtas karo vengimas, padarytų demokratijas mažiau linkusias kariauti visada, nepaisant, koks – demokratinis ar nedemokratinis yra jų oponentas. Karo kaštai išlieka dideli, nesvarbu ar kariaujama su tokia pačia santvarka ar ne. Populiacija demokratijoje gali nebūtinai būti taikiai nusiteikusi ir todėl varžyti politikus. 1914 m. sprendimas kariauti su Vokietija buvo entuziastingai priimtas Britanijos ir Prancūzijos visuomenių. Taigi patikimesnė lieka demokratinė normų teorija.³⁸ Matome, kad iš dviejų liberalistinių paaiškinimų labiau tinka tas, kuris vėlgi yra labiau ideologinis, t. y. paremtas normomis.

Tačiau liberalizmo kritikai vėlgi linkę nurodyti keletą atvejų, kada demokratijos priartėjo prie karo tarpusavyje (pvz.: 1923 m. prancūzai okupavo Rūro sritį priklaususią demokratinei Veimaro Vokietijai) arba net kariavo šalies viduje (JAV pilietinis karas). Liberalai nurodo, kad pilni karai vis dėl to neįvyko, nes net konfliktuodamos šalys buvo varžomos demokratijos normų, tačiau kritikai

³⁷ Layne, C. Kant or Cant. The myth of the democratic peace. // Linklater, A. (ed.). *International Relations: Critical Concepts in Political Science*. London; New York: Routledge, 2000. P. 963-964.

³⁸ Layne, C. Kant or Cant. The myth of the democratic peace. // Linklater, A. (ed.). *International Relations: Critical Concepts in Political Science*. London; New York: Routledge, 2000. P. 965-966.

teigia, kad tokius atvejus geriau paaiškina realizmas ir jo galios, bei praktinės naudos doktrina. 1923 m. Prancūzijai labiau rūpėjo, kad Vokietija sumokėtų reparacijas, nei tai, kad ji buvo demokratija. Realizmo doktrina paaiškintų, kad Prancūzija tai pat norėjo užimti Vokietijos anglies telkinius, kad iš savo turimos geležies galėtų patogiai gaminti plieną. O karas nekilo tik dėl to, kad vokiečiai buvo pernelyg silpni kariauti.³⁹ Tačiau John. M. Owen teigia, kad nors atskirai institucinių suvaržymų ir normatyvinė teorijos gerai nepaaiškina „demokratinės taikos“, tačiau „liberali ideologija ir institucijos veikia kartu, kad atneštų demokratinę taiką“.⁴⁰ Kitaip sakant, kol demokratinę šalį valdo liberalų partija, ji laikysis liberalų principų ir su kitomis demokratijomis ginčus spręs taikiai, tačiau jei valdančioji partija bus ne liberalai, gali kilti nesklandumų. Bet netgi tokiu atveju, kai liberalai yra opozicija, jie visada agituos už taikius santykius su kitomis demokratinėmis šalimis.⁴¹ Vėl akivaizdžiai sugrįžtama prie liberalios TS teorijos ištakų – liberaliosios ideologijos. Kol liberalios partijos valdys demokratijas, tol liberali „demokratinės taikos“ TS teorija bus teisinga. Taip nurodomi tiesioginiai ryšiai tarp vertikalios ir horizontalios liberalizmo ideologijų.

Atsakydamas į kritikų pateiktus pavyzdžius kai demokratijos priartėjo prie karo viena su kita, J. M. Owen nurodo keletą principų, kurie turi veikti, kad „demokratinė taika“ būtų išlaikyta. Vienas iš jų yra tai, kad demokratija turi suvokti kitą šalį kaip liberalią demokratiją. Nesvarbu ar dabarties kritikai vertina šalis kadaise atsidūrusias prie karo slenksčio, kaip demokratines, svarbu tai, kad tuo metu jos galėjo nesuvokti viena kitos kaip demokratijų. Netgi JAV Pilietinio karo metu Šiaurė galėjo nematyti Pietų kaip demokratinių, nes ten buvo vergija. 1923 m. Prancūzija ignoravo faktą, kad Veimaro Vokietija buvo demokratinė, nes vis dar buvo veikiamas atsiminimų, kad vokiečiai kaip tauta įrodė, kad yra neapsišvietę, nes neseniai gyveno monarchijos sąlygomis ir akiai jai paklusdami ėjo kariauti, be to tuo metu (1923 m.) vėlavo sumokėti reparacijas. Kitaip sakant, prancūzai nemanė, kad vokiečių tauta tapo demokratais, vien dėl to, kad jų Konstitucija buvo tokia.⁴² Toks paaiškinimas dar kartą parodo, kad liberalizme yra svarbu vertybiniai kriterijai ir jų suvokimas. Demokratijos turi suvokti viena kita kaip tokias. Toks suvokimas yra neabejotinai subjektyvus ir normatyvinis. O tai jau yra būdinga ideologijoms. Liberalizmo ideologiją praktikuojančios šalys kitas šalis mato per liberalių vertybių prizmę ir pagal tai, o ne pagal objektyvius kriterijus, sprendžia kokie bus tarpusavio santykiai tarptautinėje erdvėje.

Tiek liberalų propaguojamos tarptautinės institucijos, tiek laisva globali rinka yra aiškiai liberalios vertybės. Abu konceptai skirti užmegzti ir palaikyti kuo glaudesnius valstybių tarpusavio

³⁹ Ten pat. P. 980-982.

⁴⁰ Owen, J. M. How Liberalism Produces Democratic Peace. // Linklater, A. (ed.). *International Relations: Critical Concepts in Political Science*. London; New York: Routledge, 2000. P. 926.

⁴¹ Ten pat. P. 226.

⁴² Owen, J. M. How Liberalism Produces Democratic Peace. // Linklater, A. (ed.). *International Relations: Critical Concepts in Political Science*. London; New York: Routledge, 2000. P. 930.

ryšius, kas sumažina karo tikimybę. Globali rinka padaro karą tarp ekonomiškai susietų šalių per brangiu. Tarptautinės institucijos skatina taikų dialogą konflikto atveju ir, jeigu yra demokratinės, platina demokratinės, o tuo pačiu dažniausiai ir liberalias, normas. Liberalizmas kaip horizontali TS ideologija yra svarbus tuo, kad jau padarė daug įtakos TS. Tokios tarptautinės organizacijos kaip tarpvyriausybinių JTO, finansinės - TVF, PB, regioninės – ES, daro realią įtaką tarptautinei sistemai. Jos praktikoje įgyvendina liberalias normas (taikos palaikymą per bendradarbiavimą, ekonominius ryšius, demokratijos sklaidą). Teisinės tarptautinės institucijos, tokios kaip Europos žmogaus teisių teismas, Tarptautinis baudžiamasis teismas Hagoje, tarptautinė sutartis, kaip Ženevos konvencija, yra skirtos užtikrinti tarptautinei teisei, kuri reguliuoja valstybių elgesį. Kaip liberalioje demokratijoje visi piliečiai lygūs prieš įstatymą ir jam paklūsta, taip šalys tarptautinėje erdvėje laikosi tarptautinio įstatymo ir yra prieš jį lygios. Tai dar vienas įrodymas, kaip liberalų principai persikelia į tarptautinę sferą. Taigi liberali TS teorija akivaizdžiai yra horizontali ideologija su tam tikra subjektyvia pasaulėžiūra, normomis, preferencijomis ir rekomendacijomis. Sugebėjimas suvokti liberalizmą kaip ideologiją yra labai svarbus, turint omenyje kokią didelę realią įtaką liberalios vertybės daro dabartinei tarptautinei sistemai.

3. ŠVEDIJOS, NYDERLANDŲ IR LENKIJOS RYŠIAI SU NATO IR ES

Priklausymas tarptautinėms organizacijoms (toliau - TO) yra svarbi valstybių užsienio politikos, o tuo pačiu ir TS dalis. Dėl šios priežasties, TO tampa TS teorijų tyrinėjimo objektu. TS teorijos nėra neutralios mokslinės tiesos, jos visos turi daugiau ar mažiau normatyvinių bruožų.⁴³ Jas galima laikyti horizontaliomis ideologijomis pritaikytomis TS. Dėl skirtingų propaguojamų vertybių TS teorijų požiūris į TO svarbą skiriasi. Vienos (liberalizmas) vertina jas labiau, kitos (realizmas) laiko jų vaidmenį menku ir antrarūšiu po individualių valstybių vaidmens.

Tikėjimas TO vaidmens tarptautinėje arenoje svarbumu labiau būdingas liberalams. 1970 m. atsirado atskira liberalizmo atšaka nagrinėjanti TO, jų veiklą, formavimąsi ir daromą įtaką. Liberalusis institucionalizmas laiko TO svarbiais aktorais, kurie veikia TS ne tik užtikrindami tarpvalstybinį bendradarbiavimą, bet ir formuodami tam tikras normas ir vertybes. Formuodamos savo taisykles institucijos tampa savarankiškais aktorais, kurių neįtakoja jų pirminiai kūrėjai –

⁴³ Reus – Smith, C., Snidal D. Overview of International Relations. Between Utopia and Reality. // Goodin, R. E. (ed.). *The Oxford handbook of political science*. Oxford: Oxford university press, 2011. P. 678.

valstybės.⁴⁴ Kitaip sakant, liberaliojo institucionalizmo požiūriu, po pirminės įkūrimo fazės, TO ima kurti ir formuoti pačios save. Taip jos tampa ne mažiau svarbiais veikėjais nei valstybės, o kartais net svarbesniais, nes tam tikrais atvejais geba apriboti valstybių autonomiją. Pvz.: ES narės turi stebėti, kad jų įstatymai nepažeistų ES teisės, taigi pastaroji tampa tam tikru suvaržymu nacionalinei teisei.

Skirtingai nei liberalai, realistai į TO žiūri skeptiškai. Jiems TO tėra instrumentai skirti patenkinti jas įkūrusių valstybių nacionaliniams interesams.⁴⁵ Anot, H. Morgenthau valstybės nėra linkusios leisti suvaržomos tarptautinėmis normomis, greičiau jos siekia šias normas panaudoti savo interesams.⁴⁶ Akivaizdu, kad realistai TO suvokia ne kaip autonomiškas, bet kaip nuo valstybių priklausančias institucijas. Taigi ir TO įtaka TS, tėra jas sudarančių šalių, o ne pačių organizacijų įtaka, kitaip sakant valstybės tarsi deleguoja dalį galios organizacijoms, bet tik tiek, kiek joms tai apsimoka.

TS teorijas galima taikyti ne tik vertinant TO vaidmenį apskritai, bet ir nagrinėjant konkrečių organizacijų veiklą. Kadangi, kaip jau minėta, TS teorijos visada turi ir normatyvinį aspektą, tai TO, kurios taip pat visada kuriamos tam tikrų vertybių pagrindu, gali atspindėti vienos ar kitos TS teorijos propaguojamas vertybes. Kaip rezultatas vienos TO gali atspindėti realistų vertybes, kitos – liberalų, nors dažniausiai vienoje TO galime rasti abiejų populiariausių TS teorijų bruožų. NATO ir ES taip pat nėra išimtis. Šios organizacijos buvo įkurtos skirtingu pagrindu, skirtingiems tikslams, todėl atspindi ir propaguoja skirtingas normas ir vertybes.

3.1 NATO ir ES liberaliosios ir realistinės dimensijos

NATO įkuriančioje Šiaurės Atlanto sutarties preambulėje teigiama:

„Jie [įkuriančios šalys] yra pasiryžę saugoti savo žmonių laisvę, bendrą paveldą ir civilizaciją, paremtą demokratijos, individo laisvės ir įstatymo viršenybės principais. Jie siekia skatinti stabilumą ir gerovę Šiaurės Atlanto zonoje. Jie yra apsisprendę suvienyti savo pastangas bendrai gynybai bei taikos ir saugumo išsaugojimui.“⁴⁷

⁴⁴ Ratti, L. Post-cold war NATO and international relations theory: the case for neo-classical realism. *Journal of Transatlantic Studies*, Vol. 4, 2006. P. 86. Rasta: <http://web.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?sid=3ae8205e-1039-4b40-b6e4-6a8c55cb1cc2%40sessionmgr11&vid=6&hid=10>. Žiūrėta: 2012 05 21.

⁴⁵ Simmons, B. A., Martin, L. L., *International Organizations and Institutions*. // Carsnaes, W., Risse, T., Simmons, B. A. (ed.). *Handbooks of International Relations*. Thousand Oaks: Sage Publications, 2002. P. 195. Rasta: <http://scholar.harvard.edu/bsimmons/files/SimmonsMartin2002.pdf>. Žiūrėta: 2012 05 21.

⁴⁶ Morgenthau, H. *Politics Among Nations: the struggle for power and peace*, 1985. Citata rasta: Simmons, B. A., Martin, L. L., *International Organizations and Institutions*. // Carsnaes, W., Risse, T., Simmons, B. A. (ed.). *Handbooks of International Relations*. Thousand Oaks: Sage Publications, 2002. P. 195. Rasta: <http://scholar.harvard.edu/bsimmons/files/SimmonsMartin2002.pdf>. Žiūrėta: 2012 05 21.

⁴⁷ The North Atlantic Treaty. Washington D. C. – 4 April 1949. Rasta: http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_17120.htm. Žiūrėta: 2012 05 21.

Jau pačiuose sutarties įžangos žodžiuose yra užkuoduota dvilypė NATO prigimtis. Viena vertus, sutartis nurodo, jog NATO buvo įkurta saugoti būtent liberalioms vertybėms (demokratijai, individo laisvei ir teisės viršenybei), tai rodytų jos liberalią prigimtį ir jos kaip bendradarbiavimą TS skatinančios TO paskirtį. Kita vertus, tai organizacija, skirta būtent gynybai ir įkurta 1949 m. Vakarų valstybių Šaltojo karo metu, kaip atsvara Sovietų Sąjungai ir jo komunistinei ideologijai.⁴⁸ Tai rodytų jog karinė NATO prigimtis yra realistinė ir skirta išlaikyti galios balansą TS – taipogi realistinei idėjai. Tiesa, atrodytų, kad realistų idėjos negali gerai paaiškinti NATO išlikimo ir po Šaltojo karo, kai nebeliko grėsmės, kuriai atsverti NATO buvo įkurta – TSRS. Liberalai teigtų, kad organizacija išlieka būtent demokratinių vertybių ir institucijų, vienijančių NATO sudarančias šalis, dėka. Tačiau tokiam liberalų paaiškinimui prieštarauja Bendros užsienio ir saugumo politikos (BUSP) ES sukūrimas. Tai, kad Europos šalys siekia vystyti nuo NATO nepriklausomus kolektyvinės gynybos pajėgumus, sufleruotų kai kurių ES šalių interesus išlaikyti didesnę autonomiją NATO atžvilgiu. Tokie interesai, nusveriantys bendras normas ir vertybes rodo realizmo principų persvarą.⁴⁹ Realistai taip pat siūlo keletą paaiškinimų besitęsiančiam NATO egzistavimui. Vienas jų teigia, kad kol šalys sieks didesnės galios ir kol šiam siekiui bus palankus bendradarbiavimas išreikštas per TO, tol toks aljansas kaip NATO toliau gyvuos. Besikeičiant tarptautinei erdvei ir TS, keičiasi ir galios balansas, šalys nuolatos galią įgauna ir ją vėl praranda.⁵⁰ Kol gyvuoja šis ciklas, kartu su juo gyvuoja NATO kaip individualios valstybių galios padidavimo mechanizmas. Be to atsiradus naujoms grėsmėms (terorizmui, kibernetinėms atakoms, išliekant atominio ginklo pavojui) keičiasi NATO narių saugumo interesai, o NATO išlieka, nes prie jų prisitaiko.

Kitas realistinis NATO kaip sąjungos paaiškinimas susijęs su aljanso asimetrija. J. Sireci ir D. Coletta savo straipsnyje apie NATO realistinius pagrindus teigia, kad organizacijos, kuriose silpnesni nariai dalį savo autonomijos atiduoda mainais į didesnę saugumą, o stipresni nariai įgauna daugiau autonomijos (nes ima dominuoti silpnesniųjų atžvilgiu) mainais į sumažėjusį savo saugumą (nes tenka ginti silpnesnius), gyvuoja ilgiau nei simetrinės sąjungos, kurios gali paprasčiausiai išsiskirti nelikus bendro priešo. Tiesa, NATO, kur Šiaurės Atlanto taryboje visos narės turi po vieną balsą ir sprendimai priimami tik vienbalsiai, atrodytų simetriškas aljansas. Tačiau NATO gyvuos tol, kol gebės užtikrinti aukštą saugumo lygį savo narėms, o JAV ir Europos šalys galės tam tikrais atvejais išlaikyti autonomiją ir siekti savo tikslų.⁵¹ Kitaip sakant kol kai kurios narės elgis

⁴⁸ Sireci, J., Coletta, D. Enduring without an Enemy: NATO's Realist Foundation. *Perspectives: Central European Review of International Affairs*, Vol. 17, No. 1, 2009. P. 57. Rasta: <http://web.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=9&hid=24&sid=6a4d2d0c-3047-4546-ab23-6417aec566f7%40sessionmgr15>. Žiūrėta: 2012 05 21.

⁴⁹ Ten pat. P. 57-58.

⁵⁰ Ten pat. P. 66.

⁵¹ Ten pat. P. 67.

nesimetriškai kitų atžvilgiu aljansas turėtų gyvuoti. Puikus autonomiško elgesio NATO pavyzdys yra Prancūzijos sprendimas atitraukti savo karius iš Afganistano 2012 m., t. y. net dviem metais anksčiau nei baigsis NATO vadovaujama misija.⁵² Be to, anot Sireci ir D. Coletta, NATO palaiko ir savotiški mainai tarp JAV ir Europos šalių. JAV turėdama didžiausius karinius pajėgumus vis dėlto yra tik viena šalis, todėl jos kariniams veiksams būtinas kuo didesnis legitimumas, kurį ir suteikia Europos šalys.⁵³ Dauguma NATO narių yra ir ES narės, o ES turi demokratinės normatyvinės galios reputaciją, kuri praverčia paremiant JAV siekius. Savo ruožtu, Europos valstybės jaučiasi saugesnės žinodamos, kad JAV turi pakankamai karinės galios užtikrinti jų saugumą. Puikus tokių mainų pavyzdys yra NATO oro erdvės apsauga suteikiama Baltijos šalims, kurios neturi savo oro pajėgų, savo ruožtu visos trys Baltijos šalys dalyvauja NATO misijose.

Kitas pavyzdys įrodantis, kad JAV reikia Europos nemažiau nei Europai reikia JAV, yra kontraversiška JAV invazija į Iraką, kuri susilaukė daug neigiamo tarptautinės publikos vertinimo.⁵⁴ Nepavykus rasti masinio naikinimo ginklų, operacija buvo itin smarkiai kritikuojama globaliu lygmeniu. Legitimumo trūkumas buvo labai aiškus. Taigi šiame abipusių mainų aiškinime NATO vaidmuo ir tąsa suvokiama labai realistiškai ir instrumentiškai. Aljansas suteikia JAV ir Europai to, ko jos negautų veikdamos atskirai, jo veikla tęsiasi.

Kitas realistinis NATO paaiškinimas susijęs su neo-klasikiniu realizmu. Kaip ir klasikiniai realistai, ši atšaka pripažįsta, kad valstybės naudojasi tarptautinėmis organizacijomis savo interesų įgyvendinimui. Tačiau neo-realistai, skirtingai taip pat pripažįsta, kad įtaką valstybių užsienio politikai gali daryti ir mažesni struktūriniai vienetai nei valstybė, netgi individai (politiniai lyderiai, interesų grupės, kiti veikėjai). Tokiu atveju į realizmą įvedama ir normatyvinė dimensija, nes individų ir grupių veiksmus gali veikti vertybės ir normos. Taip pat tokiu atveju vidaus politika matoma kaip galinti daryti įtaką užsienio veiksams, o per juos ir TS.⁵⁵ Taigi, pritaikius šią logiką NATO situacijai, galima teigti, kad valstybių, politikų ir interesų grupių veiksmai gali prisidėti ir nulemiant NATO išlikimą, net jei struktūriškai tarptautinei sistemai tokios organizacijos ir nereikia, nes neliko TSRS, prieš kurią būtų galima išlaikyti galios balansą. Šie du realistiniai NATO egzistavimo paaiškinimai, kartu su neginčijamai realistine organizacijos įkūrimo priežastimi ir kariniu, kietosios galios pobūdžiu daro NATO labiau realistine nei liberalia TO.

⁵² French troops to withdraw from Afghanistan by year-end: Hollande. Ministry of National Defense The People's Republic of China. Rasta: http://eng.mod.gov.cn/IntlMilitary/2012-05/26/content_4371104.htm. Žiūrėta: 2012 05 21.

⁵³ Sireci, J., Coletta, D. Enduring without an Enemy: NATO's Realist Foundation. *Perspectives: Central European Review of International Affairs*, Vol. 17, No. 1, 2009. P. 67-69. Rasta: <http://web.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=9&hid=24&sid=6a4d2d0c-3047-4546-ab23-6417aec566f7%40sessionmgr15>. Žiūrėta: 2012 05 21.

⁵⁴ Ten pat. 67.

⁵⁵ Ratti, L. Post-cold war NATO and international relations theory: the case for neo-classical realism. *Journal of Transatlantic Studies*, Vol. 4, 2006. P. 97. Rasta: <http://web.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?sid=3ae8205e-1039-4b40-b6e4-6a8c55cb1cc2%40sessionmgr11&vid=6&hid=10>. Žiūrėta: 2012 05 21.

Liberaliai TO kaip taikaus bendradarbiavimo idėjai iliustruoti labiau tiktų ES. 1951 m. Europos anglių ir plieno bendrija (EAPB) įkurta būtent tam, kad užkirstų kelią ateities karams tarp Europos šalių. Prancūzija ir Vokietija, kurios I-jame ir II-jame pasauliniuose karuose atsidurdavo priešingose pusėse, bei dar keturios šalys (Italija ir Benilukso valstybės) buvo susaistytos įsipareigojimu bendrai valdyti savo anglių ir plieno (medžiagų reikalingų ginklams gaminti) pramonę.⁵⁶ 1957 m. pasirašyta ekonominio bendradarbiavimo sutartis, įkurianti Europos ekonominę bendriją (EEB)⁵⁷ taip pat skirta skatinti glaudesnius ryšius tarp šalių, ekonominiai ryšiai turėjo tapti alternatyva karui ir jo prevencijos priemone. Šis EEB steigimo tikslas atitinka liberalizmo idėją, kad šalims, tarp kurių yra išvystyti glaudūs prekybiniai ryšiai, karas tampa per brangus, todėl jos ima spręsti ginčus derybų keliu.

Tiesa, ES turi ir realistinę dimensiją. BUSP sukūrimas ir galimybė vykdyti karines operacijas rodo tam tikrų realistinių bruožų buvimą. Taip pat negalima nuneigti, kad senosios ES narės (arba įkūrėjos, ypač Prancūzija ir Vokietija) dominuoja Sąjungoje ir aktyviai gina savo interesus. Tačiau tokios politikos sritys kaip Europos kaimynystės politika (EKP), skirta ES kaimyninių šalių stabilumui didinti per finansavimą, demokratinių normų ir vertybių plėtrą ir netgi teisinės ES sistemos perkėlimą kaimynams, rodo neginčytinai liberalų ES pobūdį. Artimesnis politinio dialogo mezgimas, skirtas nesukurti per didelei atskirčiai tarp ES ir aplinkinių šalių; pasisiūlymas tapti arbitre dvišaliuose kaimynų ginčuose⁵⁸, taip mažinant konfliktus ir kuriant saugesnę aplinką, rodo, kad saugumą savo aplinkoje ES bando kurti būtent minkštosios galios priemonėmis.

Demokratinių normų ir net teisinės ES sistemos plėtra į EKP šalis rodo ES užsienio politikos atitikimą dar vienai liberalų idėjai. Tai „demokratinės taikos“ teorija, kuri teigia, kad demokratijos nekariauja viena su kita, nes būdamos demokratijos, jos turi atsiskaityti savo rinkėjams, kurie gali nebalsuoti už politikus vykdančius karą, bet to bendros demokratijų vertybės skatina jas siekti dialogo, o ne karo. Tačiau „demokratinės taikos“ teorija anaipol neužkerta kelio demokratijoms kariauti su nedemokratiniais režimais, kurie matomi kaip nepatikimi ir pavojingi.⁵⁹ Bandydama perduoti demokratines vertybes ir teisę EKP šalims ES siekia jas demokratizuoti, taigi tuo pačiu sumažinti galimo konflikto su jomis ir tarp jų tikimybę.

Kitas liberalus ES bruožas susijęs su BUSP, kuri paradoksaliai yra viena labiausiai realistinių ES politikos sričių. Bendrų gynybinių pajėgumų galimybė (kietoji galia) ir visiškas BUSP tarpvyriausybiskumas, t. y. šalių teisė priimti individualius sprendimus dėl dalyvavimo ar

⁵⁶Taiki Europa – bendradarbiavimo pradžia. ES istorija. Rasta: http://europa.eu/about-eu/eu-history/1945-1959/index_lt.htm. Žiūrėta: 2012 05 21.

⁵⁷ES plėtra. Rasta: http://ec.europa.eu/enlargement/the-policy/from-6-to-27-members/index_lt.htm. Žiūrėta: 2012 05 21.

⁵⁸European Neighbourhood Policy. Strategy paper, 2004. Rasta: http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/strategy/strategy_paper_en.pdf. Žiūrėta: 2012 05 21.

⁵⁹Layne, C. Kant or Cant. The myth of the democratic peace. // Linklater, A. (ed.). *International Relations: Critical Concepts in Political Science*. London; New York: Routledge, 2000. P. 963-964.

nedalyvavimo kokioje nors operacijoje⁶⁰, kas rodytų šalių interesų išskėlimą į pirmą vietą, sufleruoja šios srities realistinę prigimtį. Tačiau ES gynybos politika irgi yra ganėtinai liberali savo užsibrėžtu užduočių atžvilgiu. 1997 m. Amsterdamo sutartimi į BUSP buvo įtraukti Petersbergo uždaviniai, kuriuos sudaro „humanitarinės ir gelbėjimo, taikos palaikymo ir karinių pajėgų užduotys krizių valdymo operacijose, įskaitant taikdarystę“.⁶¹ Iš uždavinių pobūdžio (humanitarinės krizės, gelbėjimas, taikdarystė) matome, kad nėra puolamojo tipo politika. Veikia ji susijusi su krizių įveikimu ir stabilumo atstatymu, taigi net BUSP yra labiau liberali, nei realistinė politika.

Taigi lyginant NATO ir ES, jų prigimties, paskirties ir vykdomos veiklos atžvilgiu, galima teigti, kad nepaisant tiek liberalių, tiek realizmo bruožų buvimo abejose TO, NATO vis dėlto yra labiau realistinė organizacija, o ES – liberali. NATO įkurtas kaip gynybinis karinis aljansas, skirtas atsverti TSRS ir jos sąjungininkų karinei galiai ir grėsmei Šaltojo karo metu - tai akivaizdus Vakarų valstybių (visų pirma JAV) realistinės užsienio politikos sprendimas. Vakarų valstybės buvo pasiruošusios ginti savo interesus ir išlaikyti įtaką ir galią pasaulyje. Jos taip pat buvo pasiruošusios paaugoti dalį savo autonomijos, nes saugumo interesai buvo svarbesni. NATO ir toliau išlieka kaip realistine galios ideologija paremtas darinys per kurį narės užtikrina savo gynybinius interesus, dažnai - vykdydamos karines operacijas. Tuo tarpu ES įkūrimas kaip būdas užkirsti kelią karui Europoje suvienijant valstybes bendrų ekonominių interesų dėka aiškiai atspindi liberalizmo ideologijos įsitikinimą, kad prekybiniai ryšiai skatina dialogą ir atgraso valstybes nuo karo, kuris tampa per brangus. ES liberalumas pasireiškia ir per liberalių ir demokratinių vertybių sklaidą už ES ribų, taip „minkštosios“ galios priemonėmis ES įgyvendina liberalų propaguojamą demokratinės taikos idėją. Valstybės, kurių vertybės bent iš dalies sutampa su ES, Sąjungai sukuria saugesnę aplinką. Savo prigimtimi visų pirma būdama ekonominės ir socialinės gerovės užtikrinimo savo nariams institucija, bei praktikuodama normatyvinę demokratinių vertybių sklaidos politiką, ES aiškiai išsiskiria kaip liberali organizacija. Remiantis požiūriu, kad NATO ir ES gali būti vertinamos kaip realistinės ir liberalios, Švedijos, Nyderlandų ir Lenkijos priklausymas ir veikla vienoje ar/ir kitoje organizacijoje gali padėti nustatyti šalių užsienio politikos tendencijas TS teorijų atžvilgiu.

⁶⁰ Užsienio, saugumo ir gynybos politika: žingsnis po žingsnio. *Europos Parlamento darbas : 199-2004 metų akcentai*. Rasta: <http://www.europarl.europa.eu/highlights/lt/601.html>. Žiūrėta: 2012 05 21.

⁶¹ Amsterdamo sutartis. Pasiękti rezultatai. Saugumo ir gynybos politika. Rasta: http://circa.europa.eu/irc/opo/ce/fact_sheets/info/data/relations/cfsp/article_7233_lt.htm. Žiūrėta: 2012 05 21.

3.2 Švedijos narystė ES ir bendradarbiavimas su NATO

Nuo I-jo pasaulinio karo laikų Švedija laikėsi neutralumo karo metu ir neprisijungimo politikos taikos metu.⁶² Atrodytų, kad tokia politika tvirta nurodo į liberalų Švedijos užsienio politikos charakterį. Tačiau tai, kad iki Šaltojo karo metu šalis turėjo stiprius nacionalinės gynybos pajėgumus⁶³, nurodo į valstybės interesų saugojimą ir realizmą. Net laikydamosi neutralumo Švedija nepasikloviė vien tik šio statuso teikiama apsauga.

Anot J. Sireci ir D. Colleta, autonomija realizme vaidina itin svarbų vaidmenį, nes ji įgalina šalį laisvai priimti bet kokią poziciją ją liečiančių tarptautinių klausimų atžvilgiu.⁶⁴ Kitaip sakant, didesnis savarankiškumas užtikrina šalies gebėjimus į pirmą vietą iškelti savo interesus ir siekti sau naudingų tikslų. Viena iš priemonių šalies autonomijai išsaugoti yra stiprių karinių pajėgumų turėjimas. Tai, kad laikotarpiu Švedija išlaikė didelę kariuomenę rodo jos siekį turėti priemones, kurios atsiradus grėsmei, padėtų išlaikyti autonomiją. Antra vertus, pasibaigus Šaltajam karui Švedija smarkiai sumažino savo karinius pajėgumus (mažinimo tikslas - 2019 m. turėti 50 tūkst. karių dydžio pajėgas)⁶⁵, kas galėtų rodyti, kad šalis pasuko liberalesnės gynybos politikos, kuri nesiremia vien tik fiziniu kariuomenės didžiu, keliu. Tačiau, mažinant pajėgas vienas iš tikslų yra didinti jų profesionalumą ir kurti lankstesnes pajėgas, kurios galėtų būti greitai mobilizuojamos ir išsiunčiamos dalyvauti tarptautinėse operacijose. Be to, Švedijos kariuomenės reforma buvo inicijuota būtent NATO kaip Švedijos partnerystės su šia organizacija dalis (Švedija vykde Planavimo ir peržiūros procesą).⁶⁶ Šiuo atveju Švedija daro realistinį žingsnį geriau pritaikydama savo pajėgas prie naujai kylančių grėsmių ir taip stiprindama savo galimybes įsitraukti į NATO vykdomas TO. Tai rodytų šalies polinkį į realistinę kietosios galios gynybos politiką siejamą su NATO.

Neutralumo politika trukdė Švedijai prisijungti prie bet kurios pusės Šaltojo karo metu, taip pat ir prie tuometinės Europos Bendrijos (EB). Tačiau žlugus TSRS, po Berlyno sienos griūties

⁶² Foreign policy. History of Sweden: War, peace and progress. Rasta:

<http://www.sweden.se/eng/Home/Society/Facts/History-of-Sweden/>. Žiūrėta: 2012 05 26

⁶³ Iki 2000 m., kai prasidėjo Švedijos kariuomenės reforma ir buvo smarkiai mažinama jos apimtis, Švedija galėjo mobilizuoti apie 800 tūkst. karių. Tai sudarė vieną dešimtadalį šalies populiacijos. Tai buvo pajėgumai pritaikyti situacijai iki 1989 m. (Kitaip sakant, Šaltojo karo laikotarpiui. *Aut. past.*) Šaltinis: *Speech by General Göranson, Supreme Commander of the Swedish Armed Forces at the National Defense University, Peking, 20th of March 2012* Rasta: <http://www.forsvarsmakten.se/upload/dokumentfiler/tal/2012/120320%20NDU%20Peking.pdf>. Žiūrėta: 2013 03 12

⁶⁴ Sireci, J., Coletta, D. Enduring without an Enemy: NATO's Realist Foundation. *Perspectives: Central European Review of International Affairs*, Vol. 17, No. 1, 2009. P. 59. Rasta:

<http://web.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=9&hid=24&sid=6a4d2d0c-3047-4546-ab23-6417aec566f7%40sessionmgr15>. Žiūrėta: 2012 05 26.

⁶⁵ *Speech by General Göranson, Supreme Commander of the Swedish Armed Forces at the National Defense University, Peking, 20th of March 2012.* Rasta:

<http://www.forsvarsmakten.se/upload/dokumentfiler/tal/2012/120320%20NDU%20Peking.pdf>. Žiūrėta: 2013 03 12

⁶⁶ Ten pat.

1989 m., Švedijai atsivėrė galimybė prisijungti prie EB.⁶⁷ 1990 pavasarį Švedijos ministras pirmininkas Ingvar Carlsson pareiškė, kad socialdemokratų partija, kuriai jis priklauso, nebeprisitarauja šalies narystei ES.⁶⁸ 1990 m. Švedijos vyriausybė pateikė savo rekomendaciją prisijungti prie Bendrijos, 1991 m. ministras pirmininkas pateikė Švedijos prašymą Bendrijai, o 1993 m. Briuselyje prasidėjo formalios derybos. Kol Švedija derėjosi dėl narystės, 1993 m. įsigaliojusi Mastrichto sutartimi buvo įkurta ES. Susitarimas dėl narystės buvo pasiektas 1994 m. vasarą Corfu Europos vadovų taryboje. 1994 m. lapkritį Švedijoje įvyko referendumas dėl narystės, jai pritarė 52,3 proc. gyventojų. Švedijos parlamentas patvirtino sprendimą 1994 m. gruodį.⁶⁹ Po Šaltojo karo neutralumo politika po truputi buvo pakeista į lankstesnę karinio neprisijungimo politiką, kuri jau neužkirto kelio Švedijai prisijungti prie ES (tačiau neleidžia tapti NATO nare, nes jos esmė - nesijungimas į karines sąjungas). Viena iš akivaizdžiausių priežasčių tokiai politikos kaitai galima laikyti TSRS žlugimą, iširus Rytų blokui nebeliko Vakarų ir Rytų stovyklų, taigi Švedijos neutralumo politika nebeteko esminės savo egzistavimo priežasties. Jai neberekėjo laviruoti tarp TSRS ir JAV ir jų sąjungininkų. Kita priežastimi galima laikyti, Švedijos 1990-1993 m. ekonominę recesiją. ES kaip, visų pirma, ekonominė sąjunga galėjo Švedijai pasiūlyti savo paramą ir naujus bei lanksčius ekonominius sprendimus.⁷⁰ Remiantis šiomis aplinkybėmis, galima teigti, kad šalis priėmė sprendimą dėl narystės pasikeitus tarptautinei situacijai, kuri nulėmė neutralumo politikos kaitą į neprisijungimo politiką ir taip pat siekdama ekonominės naudos.

Viena iš pagrindinių veikėjų BUSP, kuri jau turi ryškių realizmo bruožų (tokių kaip nuolatos budinčios ES kovinės grupės, sudarytos iš ES narių savanoriškai skiriamų pajėgumų ir skirtos greitai reaguoti į tarptautines krizes) buvo sukurta kaip politikos sritis Mastrichto sutartimi, kuri buvo pasirašyta 1992 m., o įsigaliojo 1993 m., taigi kai Švedija 1991 m. pateikė prašymą dėl narystės, BUSP dar nebuvo. Be BUSP, EB buvo akivaizdžiai liberali ir ne karinė organizacija, taigi Švedijos neutralumo politikai ji neprieštaravo.

Tačiau net įsteigus BUSP Švedija tam neprieštaravo. Galima išskirti keletą priežasčių kodėl: pirma, BUSP yra tarpvyriausybinių politiką, kur kiekviena šalis gali priimti individualius sprendimus, atitinkančius jos saugumo politikos reikmes, taigi Švedija gali toliau vadovautis savo neprisijungimo prie karinių aljansų sąlygomis; antra, Švedijos stojimo metu BUSP tebuvo pirminėje

⁶⁷ Sweden's road to EU membership. Sweden and the EU. Rasta: <http://www.sweden.gov.se/sb/d/3470/a/20685>. Žiūrėta: 2012 05 26.

⁶⁸ Ringmar, E. Re-Imagining Sweden: the Rhetorical Battle Over EU Membership. *Scandinavian Journal of History*. Vol. 23, June 1998. P. 23. Rasta: <http://web.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=4&sid=a3a772b2-1e43-4d59-bf4d-96a12614d1bb%40sessionmgr111&hid=121>. Žiūrėta: 2013 03 13.

⁶⁹ Sweden's road to EU membership. Sweden and the EU. Rasta: <http://www.sweden.gov.se/sb/d/3470/a/20685>. Žiūrėta: 2012 05 26.

⁷⁰ Miles, L. Sweden and Finland. // (ed.) Manners, I., Whitman, R. G. *The Foreign Policies of European Union Member States*. Manchester: Manchester University Press. 2000. P. 181-182. Rasta: <http://books.google.lt/books?id=2qCnuOaL3QsC&printsec=frontcover&hl=lt#v=onepage&q&f=false>.

kūrimo fazėje, kuri pasižymėjo terminų neaiškumu, taigi ir įpareigojimai šalims nebuvo varžantys.⁷¹ Švedijai tokie neaiškumai ir laisvė veikti buvo palankūs ir suderinami su jos užsienio politika.

Antra vertus, Švedija (ir kitos tradiciškai neutralios ES narės – Suomija ir Austrija) aktyviai dalyvavo kuriant BUSP pobūdį, taip užsitikrindamos, kad jis atitiktų jų užsienio politikos principus. Kai prasidėjo Tarpvyriausybinė konferencija 1996 m., kurios rezultatas buvo Amsterdamo sutartis, Švedija ir Suomija pristatė savo iniciatyvą, kuri buvo skirta modeliuoti gynybą ne kaip karinius pajėgumus, bet kaip diplomatiją, tarpininkavimą ir taikdarystės patirtį sukauptą iš dalyvavimo Jungtinėse Tautose. Būtent Švedija parėmė Suomijos pasiūlymą dėl Petersbergo uždavinių, kurie, turint omenyje, jų humanitarinį pobūdį, atitiko Švedijos neutralumą, inkorporavimo į BUSP. Taigi prie to, kad ES BUSP daugiausia apsiriboja taikos palaikymu ir konfliktų prevencija yra didžiają dalimi Švedijos ir Suomijos nuopelnas. Akcentuodamos „minkštosios galios“ priemonės neutraliosios šalys, taip pat ir Švedija, prieštaravo šalims, kurios norėjo matyti ES kaip federaciją, turinčią „kietesnę“ gynybos politiką. Švedija prieštaravo ES militarizacijai ar netgi privalomos pagalbos, vienos iš narių užpuolimo atveju (NATO Šiaurės Atlanto sutarties 5 str. atitiktis), įvedimui. Švedija siekė išlaikyti atskirimą tarp ES ir Vakarų Europos Sąjungos⁷² (VES)⁷³, kuri buvo sukurta kaip gynybinė Vakarų Europos šalių sąjunga 1948 m.⁷⁴ VES narės, skirtingai nuo ES šalių, yra įsipareigojusios suteikti karinę pagalbą jei užpuolama viena narė, tuo tarpu krizių valdymo funkcijas organizacija perdavė ES.⁷⁵ Taigi Švedija inicijavo Petersbergo uždavinių, kurie originaliai priklausė VES kompetencijai, perdavimą ES,⁷⁶ taip užtikrindama, kad labiau karinė, ir tuo pačiu realistiškesnė, VES liktų atskirta nuo labiau liberalios „minkštosios galios“ – ES. Petersbergo uždavinių humanitarinis pobūdis dar labiau padėjo liberalizuoti ES, tuo pačiu sustiprinant VES karinį vaidmenį ir paliekant ją kaip gynybinę ES garantą.

Kita priežastis, kodėl Švedija darė viską, kad BUSP būtų apribota krizių valdymu, tarpininkavimu ir taikdaryste, yra jos požiūris į NATO. Švedija, kaip ir JK, Danija, Portugalija ir Nyderlandai, matė NATO, o ne ES, kaip pagrindinį Europos saugumo garantą ir karinę jėgą.⁷⁷ Taip

⁷¹ Ferreira-Pereira, L. C., The Military Non-Allied States in the Foreign and Security Policy of the European Union: Solidarity 'ma non troppo'. *Journal of Contemporary European Studies*, Vol. 13, No. 1, 2005. P. 21-22. Rasta: <http://web.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=4&hid=125&sid=62706416-56ae-4e20-8a2e-ac8f87729817%40sessionmgr114>. Žiūrėta: 2012 05 26.

⁷² Ten pat. P. 22-24.

⁷³ Į VES įeina Benilukso šalys, Prancūzija, JK, Vokietija, Italija, Graikija, Ispanija ir Portugalija. (*Aut. pastaba.*)

⁷⁴ Origins of WEU: from the Brussels Treaty to The Paris Agreements (1984-1954). History of WEU. Rasta: <http://www.weu.int/>. Žiūrėta: 2012 05 26.

⁷⁵ What is WEU today? Rasta: <http://www.weu.int/>. Žiūrėta: 2012 05 26.

⁷⁶ Ferreira-Pereira, L. C., The Military Non-Allied States in the Foreign and Security Policy of the European Union: Solidarity 'ma non troppo'. *Journal of Contemporary European Studies*, Vol. 13, No. 1, 2005. P. 23. Rasta: <http://web.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=4&hid=125&sid=62706416-56ae-4e20-8a2e-ac8f87729817%40sessionmgr114>. Žiūrėta: 2012 05 26.

⁷⁷ Ten pat. P. 24.

pati nebūdama NATO nare (nes tai neatitiktų neprisijungimo prie karinių aljansų principo) Švedija vis tiek gali jaustis saugi, kol Europos erdvę saugo NATO.

Dėl savo karinio neprisijungimo politikos Švedija negali tapti NATO nare, kas tik dar labiau patvirtina jos užsienio politikos liberalią kryptį. Tačiau Švedija, net nebūdama nare, aktyviai bendradarbiauja su NATO. Ji 1994 m. prisijungė prie NATO Partnerystės taikai programos⁷⁸, kurios esmė yra dvišalės bendradarbiavimo sutartys tarp NATO ir šalies partnerės, kuri pati pasirenka kokio laipsnio ir pobūdžio kooperacija su NATO, užtikrinant taiką ir stabilumą, yra palankiausia.⁷⁹ Taigi Švedija gali bendradarbiauti taikos palaikymo ir krizių valdymo srityje neįsitraukdama į karinius NATO veiksmus. Šiuo metu Švedija dalyvauja NATO vadovaujamos taikos palaikymo operacijose Kosove ir Afganistane.⁸⁰

Iš minėtų pavyzdžių akivaizdu, kad Švedija kaip ES, bet ne NATO, narė per savo dalyvavimą šioje organizacijoje stiprina liberalią užsienio politikos kryptį. Bendradarbiavimo su NATO apribojimas taikdaryste ir krizių valdymu taip pat patvirtina šią prielaidą. Antra vertus, tam tikrų realistinių bruožų Švedijos užsienio politikai suteikia savo karinių pajėgų vystymas orientuojantis į NATO priimtą lankstų formatą, skirtą dalyvavimui tarptautinėse operacijose ir savo nacionalinių interesų bei tikslų siekimas per BUSP formavimą bei individualią partnerystę su NATO.

3.3 Nyderlandų narystė ES ir NATO

Nyderlandai buvo viena iš šalių, kurios 1951 m. pasirašė EAPB steigimo sutartį ir taip pradėjo ES kūrimo istoriją. Savo prisidėjimu prie organizacijos, skirtos užkirsti kelią karui ir skatinti dialogą tarp Europos šalių, įkūrimo Nyderlandai atskleidžia liberalistinę savo užsienio politikos dimensiją. Būtent sekant Beniliukso šalių, į kurias įeina ir Olandija, pavyzdžiu buvo nuspręsta panaikinti sienų kontrolę ES ir sukurti vidinę laisvo judėjimo erdvę jos piliečiams. Olandijos tradicinis vaidmuo ES buvo gilesnės integracijos skatinimas. Ji buvo viena iš Amsterdamo sutarties architektų.⁸¹ Taip pat Olandija yra viena iš ES narių, kuri prieštarauja Sąjungos militarizacijai, o Europos saugumo pagrindiniu garantu laiko NATO.⁸² Apskritai Olandijos užsienio politikos svarbią

⁷⁸ Forsberg, T., Vaahoranta, T. Inside the EU, Outside NATO: Paradoxes of Finland's and Sweden's Post-Neutrality. European Security, Vol. 10, No. 1, 2001. P. 74. Rasta:

<http://web.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=5&hid=10&sid=05894126-56b0-402b-97d4-d4356a6b6b50%40sessionmgr14>. Žiūrėta: 2012 05 26.

⁷⁹ The Partnership for Peace programme. Rasta: http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_50349.htm. Žiūrėta: 2012 05 26.

⁸⁰ Sweden and NATO. Rasta: <http://www.sweden.gov.se/sb/d/11725/a/122836>. Žiūrėta: 2012 05 26.

⁸¹ Foreign relations. Background Note: The Netherlands. Rasta: <http://www.state.gov/r/pa/ei/bgn/3204.htm>. Žiūrėta: 2012 05 26.

⁸² Ferreira-Pereira, L. C. The Military Non-Allied States in the Foreign and Security Policy of the European Union: Solidarity 'ma non troppo'. Journal of Contemporary European Studies, Vol. 13, No. 1, 2005. P. 24. Rasta: <http://web.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=4&hid=125&sid=62706416-56ae-4e20-8a2e-ac8f87729817%40sessionmgr114>. Žiūrėta: 2012 05 26.

dalį užima dalyvavimas TO veikloje.⁸³ Taigi aktyvus Olandijos įsitraukimas į ES kaip liberalios, „minkštąja galia“ besivadovaujančios, demokratijos normas skleidžiančios organizacijos kūrimą rodo šalies užsienio politikos liberalias tendencijas.

Nyderlandų 2012 m. užsienio politikos plane pabrėžiama, kad ES ir Nyderlandai puoselėja bendras demokratines vertybes tokias kaip saugumas, gerovė ir laisvė. Nyderlandams taip pat svarbus ekonominis augimas ir užimtumas garantuojamas stiprios vidinės ES rinkos.⁸⁴ Visos šios vertybės sutampa su liberalizmo įsitikinimu, kad demokratija ir laisva rinka gali užtikrinti individo laisvę, saugumą, klestėjimą.

Tačiau skirtingai nei neutrali Švedija, Nyderlandai jau nuo pat 1949 m. priklauso ir aktyviai dalyvauja NATO veikloje⁸⁵, bei yra viena iš šalių 1948 m. įkūrusių karinio pobūdžio VES.⁸⁶ Nyderlandų gynybos doktrina kurta NATO gynybos doktrinos pagrindu.⁸⁷ Nyderlandų europinio liberalaus identiteto susvyravimą taip pat atskleidžia 2005 m. birželį įvykusio referendumo rezultatai, kai olandai atmetė Konstitucijos Europai projektą.⁸⁸ Narystė ir aktyvus dalyvavimas NATO rodo realistines Nyderlandų užsienio politikos tendencijas. Tai, kad NATO gynybinė doktrina yra Olandijos doktrinos pagrindas rodo, kad pastaroji suvokia savo gynybos politiką kaip neatsiejamą narystės NATO dalį.

Nyderlandų užsienio politikos realistiniai interesai nulėmė iš pat pradžių nulėmė šalies narystę NATO. B. Mallison, įvardija kelias Nyderlandų narystės priežastis. Viena jų - siekis apsisaugoti nuo komunizmo pavojaus. Dar 1948 m. Nyderlandų atstovas E. van Kleffens dalyvaudamas išankstinėse kalbose dėl būsimos Šiaurės Atlanto sutarties formato įvardijo Rusijos ekspansinės politikos keliamą pavojų teigdamas, kad: „Lyg dujos, ji užpildė kiekvieną plyšelį, kurį galėjo <...> grėsmė buvo kartu ir karinė ir ideologinė <...>“⁸⁹ Siekis apsisaugoti nuo komunistinės ideologijos įtakos ir galimai agresyvios Sovietinės Rusijos teritorinės plėtros politikos buvo vena iš priežasčių Nyderlandams siekti narystės NATO. Tiek siekis išlaikyti saugumą, tiek - apsiginti nuo svetimos ideologijos įtakos yra realistiniai, nes šalis siekia tiek išsaugoti savo turimą galia (apsisaugoti nuo

⁸³ Foreign relations. Background Note: The Netherlands. Rasta: <http://www.state.gov/r/pa/ei/bgn/3204.htm>. Žiūrėta: 2012 05 26.

⁸⁴ Policy agenda 2012. Key policy changes for 2012. P. 4. Rasta: <http://www.government.nl/documents-and-publications/annual-plans/2011/09/21/ministry-of-foreign-affairs-policy-agenda-2012.html>. Žiūrėta: 2013 03 19.

⁸⁵ Ten pat.

⁸⁶ Origins of WEU: from the Brussels Treaty to The Paris Agreements (1984-1954). History of WEU. Rasta: <http://www.weu.int/>. Žiūrėta: 2012 05 26.

⁸⁷ Berlijn, D. L. Foreword. *Netherlands Defence Doctrine*. Rasta: <http://www.government.nl/ministries/def/documents-and-publications/leaflets/2010/01/12/netherlands-defence-doctrine.html>. Žiūrėta: 2012 05 26.

⁸⁸ Harmesen, R. The Evolution of Dutch European Discourse: Defining the 'Limits of Europe'. *Perspectives on European Politics and Society*, Vol. 9, No. 3, 2008. P. 317. Rasta: <http://web.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=4&hid=11&sid=6cac9b76-5469-43c2-9bdb-b088fa9331a6%40sessionmgr15>. Žiūrėta: 2012 05 26.

⁸⁹ E. van Kleffens Washington Exploratory Talks, 6 July 1948. Citata rasta: Mallinson, B. *From Neutrality to Commitment: Dutch Foreign Policy, NATO and European Integration*. London; New York: I.B. Tauris Publishers, 2010. P. 69.

galimo puolimo iš Sovietinio bloko) ir neleisti kitai šaliai didinti savo galios (užkirsti kelią komunizmo plitimui, kurį Sovietinė Rusija naudojo šalims paversti savo įtakos objektais).

Apibendrinant galima teigti, kad realistinė olandų užsienio politikos dalis yra susijusi su gynyba ir pasireiškia per dalyvavimą VES ir NATO. Liberalioji dimensija, savo ruožtu, atsiskleidžia per narystę ES. Tokias išvadas palaiko ir aiškus Nyderlandų narystės NATO ir narystės ES atskyrimas. Jau minėtame Nyderlandų 2012 m. užsienio politikos plane aiškiai pabrėžiama, kad „NATO transatlantinė partnerystė išliks Nyderlandų saugumo politikos kertiniu akmeniu“⁹⁰, tuo tarpu narystė ES akcentuojama kaip priemonė kurti ekonominę gerovę⁹¹. Toks aiškus atskyrimas rodo, kad šioje srityje vykdoma subalansuota politika kiekvienai organizacijai priskiriant skirtingą vaidmenį Nyderlandų užsienio politikai. Per narystę NATO Nyderlandai siekia saugumo, taigi labiau realistinių tikslų, o per narystę ES – ekonominės ir socialinės gerovės, taigi labiau liberalių tikslų.

3.4 Lenkijos narystė ES ir NATO

Skirtingai nei Švedija ir Nyderlandai, Lenkija po II-ojo pasaulinio karo neišlaikė demokratinės santvarkos ir pilno savarankiškumo. 1944 m. Lenkiją okupavus sovietinei armijai ir į valdžią atėjus komunistų partijai remiamai TSRS, šalis tapo komunistine respublika ir pateko į Sovietų Sąjungos įtakos zoną.⁹² Nepriklausomybę Lenkija atgavo 1990 m. ir iš karto ėmė siekti sukurti vakarietišką demokratinę valstybę. Sovietinė praeitis ir nepasitikėjimas kaimynine Rusija nulėmė stiprų Lenkijos norą kaip įmanoma greičiau tapti vakarietiška demokratiška valstybe, taip kontrastuojant su sovietine praeitimi. Šios istorinės ir geopolitinės aplinkybės išlieka faktoriumi stipriai įtakojančiu Lenkijos narystę ES bei NATO.

Lenkija skirtingai nei Nyderlandai pirmiausia tapo NATO, o ne ES nare. Jau pats Lenkijos (ir kitų dviejų posovietinių centrinės Europos šalių – Vengrijos ir Čekijos) stojimas 1999 m. į NATO buvo veikiamas jos praeities ryšių su TSRS. Praeityje jau patyrusi TSRS įtaką, stodama į NATO Lenkija siekė apsidrausti nuo galimos Rusijos įtakos ir jos imperialistinės politikos atgaivinimo. 1993 m. Lenkijos politikas Bronislaw Geremek teigė: „Šiuo momentu Rusija yra silpna. Bet mes žinome, kad tai pereinamasis periodas. Sovietų imperiją gali sekti Rusijos imperija. Po keleto metų, Rusija vėl taps didžiąja galybe ir šio silpnumo periodo atsiminimas turės svarbų psichologinį

⁹⁰ Policy agenda 2012. Key policy changes for 2012. P. 1. Rasta: <http://www.government.nl/documents-and-publications/annual-plans/2011/09/21/ministry-of-foreign-affairs-policy-agenda-2012.html>. Žiūrėta: 2013 03 19.

⁹¹ Ten pat.

⁹² Prazmowska, A. Poland: A Modern History. London: I.B. Tauris and Co Ltd, 2010. P. 142. Rasta: http://web.ebscohost.com/ehost/ebookviewer/ebook/e000xww_334916_AN?sid=9beb4877-0077-4070-b9b5-10694889169a@sessionmgr114&vid=3. Žiūrėta: 2012 10 11.

poveikį naujai Rusijos lyderių kartai.⁹³ Kad siekis niekada daugiau nepatekti į Maskvos įtakos zoną buvo svari Lenkijos stojimo į NATO priežastis teigia ir Lenkijos politikas L. Pastusiak ir akademikė dr. M. Wągrowka savo straipsnyje apie Lenkijos stojimą į NATO. Jų teigimu Lenkijos siekimą tapti NATO nare galima tiksliausiai apibūdinti taip: „nusigręžti nuo Rusijos (Sovietų Sąjungos), nuo Varšuvos Sutarties, palikti komunistinę erą ir atsisukti į demokratiškus Vakarų su jų struktūromis, tokiomis kaip NATO ir Europos Bendrija“.⁹⁴ Šie teiginiai aiškiai parodo, kad ir po TSRS žlugimo Lenkija jautė galimą grėsmę iš Rusijos. Narystė NATO buvo tinkama priemonė išvengti patekimo į Rusijos įtakos zoną. Toks Lenkijos siekis buvo grynai realistinis, siekiant valstybei naudingiausio scenarijaus ir priklausomybės realistinei, „kietąją“, tradicinę galią propaguojančiai organizacijai.

Jau 1993 m. tuometinis Lenkijos prezidentas Lech Wałęsa, laiške skirtame NATO generaliniam sekretoriui, atvirai deklaravo, kad narystė šioje organizacijoje yra vienas iš Lenkijos prioritetų.⁹⁵ Jau po metų – 1994 m. Lenkija įsijungė į NATO Partnerystės taikos labai formatą ir pirmoji iš Vyšegrado grupės narių⁹⁶ pasirašė Individualios partnerystės planą.⁹⁷ Toks ryškus siekis tapti NATO nare rodo, kad po išsilaisvinimo iš sovietinės erdvės Lenkijos užsienio politikos kryptis buvo realistiškesnė. Lenkija siekė tapti tradicinio gynybinio aljanso nare, nepaisydama galimo Maskvos nepasitenkinimo. Į šį realistinį siekį įdomiai įsikomponuoja ir visa Vyšegrado grupė, kurios viena iš sukūrimo paskatų buvo „pašalinti komunistinio bloko likučius iš Centrinės Europos“.⁹⁸ Buvimas šios grupės nare akivaizdžiai įrodo, kad Lenkijai integracija į euroatlantines struktūras, ir visų pirma į NATO, buvo trokštama alternatyva artimiems santykiams su Rusija. Lenkija siekė didesnio saugumo, savo matomumo ir įtakos kaip tarptautinės veikėjos didinimo, šiuos tikslus galima laikyti realistiniais, nes jie didina valstybės galią. Tačiau skirtingai nei Nyderlandus, ar kitas NATO nares, kurios niekada nepriklausė sovietų blokui, Lenkiją į NATO taip pat stūmė ir noras niekada daugiau netapti Maskvos įtakos zona. Tokia kova už kuo didesnę savarankiškumą irgi atitinka realizmo vertybes.

⁹³ Geremek, B. interviu duotas *Washington Post*, 1993. Citata rasta: Mandelbaum, M. Preserving the New Peace: The Case Against NATO Expansion. *Foreign Affairs*, Vol. 74, Issue 3, 1995. P. 10. Rasta: <http://web.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=21&sid=b712b8ae-6d4f-4c94-ad35-339f6bb7501b%40sessionmgr114&hid=128>, Žiūrėta: 2013 03 19.

⁹⁴ Pastusiak, L., Wągrowka, M. Poland. // (ed.) Bebler, A. *NATO at 60: the Post-cold War Enlargement and the Alliance's Future*. Amsterdam: IOS Press BV, 2010. P. 38. Rasta: http://web.ebscohost.com/ehost/ebookviewer/ebook/e000xww_315806_AN?sid=b712b8ae-6d4f-4c94-ad35-339f6bb7501b@sessionmgr114&vid=36&format=EB. Žiūrėta: 2013 03 19.

⁹⁵ Ten pat. P. 36.

⁹⁶ Vyšegrado grupę sudaro Čekija, Slovakija, Vengrija ir Lenkija. Grupė sukurta 1991 m. ir skirta stiprinti jai priklausančių šalių bendradarbiavimą. Informacija iš: *History of the Vysegrad Group*. Rasta: <http://www.visegradgroup.eu/about/history/>. Žiūrėta: 2012 10 11.

⁹⁷ Poland's road to NATO. Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Poland. Rasta: http://www.mfa.gov.pl/en/p/msz_en/foreign_policy/security_policy/nato/polands_road_to_nato. Žiūrėta: 2012 10 11.

⁹⁸ History of the Vysegrad Group. Rasta: <http://www.visegradgroup.eu/about/history/>. Žiūrėta: 2012 10 11.

Lenkijos narystė NATO, kaip ir pati organizacija, yra įkvėpta realizmo ideologijos. Ji taip pat yra smarkiai įtakota Lenkijos stiprių ryšių su pagrindine NATO šalimi - JAV. Visų pirma sutampa JAV ir Lenkijos požiūris į priemones saugumui pasiekti kaip į daugiau tradicines, karines, kietosios galios (t. y. karinės pajėgos, ginkluotė, nevengimas vykdyti karines operacijas jei jaučiama grėsmė NATO saugumui).⁹⁹ Kadangi JAV yra didžiausią įtaką turinti šalis NATO, galima teigti jog ir NATO saugumo politika didele dalimi atspindi JAV požiūrį ir yra realistišė. Šis gerų dvišalių santykių su JAV palaikymas NATO formate, nulemia aktyvų Lenkijos įsitraukimą į organizacijos veiklą.

Vienas puikus Lenkijos ir JAV santykių pavyzdys buvo po Rugsėjo 11-osios įvykių, jau 2001 m. lapkritį, Lenkijos prezidento Kvasnievskio sušaukta Anti-terorizmo konferencija, kurioje dalyvavo Centrinės, Rytų ir Pietryčių Europos lyderiai.¹⁰⁰ Tai puikiai iliustruoja Lenkijos tradicinį kietosios galios suvokimą, daugiau būdingą realizmui. Nors aktyvus Lenkijos įsitraukimas į kovą su terorizmu gali būti suvokiamas ir per liberalizmo prizmę, jei matysime tai kaip siekimą pašalinti grėsmę demokratijai ir apginti jos normas. Tokiu atveju ginkluotas priemonės pateisina ir liberalizmas. Liberalizmas taip pat vertina valstybių bendradarbiavimą vertybiniais pagrindais, kaip šiuo atveju daro JAV su Lenkija. Taigi JAV-Lenkijos-NATO santykiuose susipynę liberalizmas ir realizmas, nors pastarasis labiau atitinka tradicinį NATO kaip karinės galios vaidmenį.

Antra vertus, negalima atmesti ir liberalių normų įtakos siekiui stoti į NATO ir ypač į ES, kaip į liberalesnę iš dviejų organizacijų. Abi organizacijas galima laikyti vakarietiškos demokratijos vertybes puoselėjančių valstybių „klubais“. Lenkijos istorijoje dar nuo bendros Lietuvos-Lenkijos valstybės laikų, glaudus bendradarbiavimas su kitomis šalimis bendrų interesų pagrindu yra liberalios politikos požymis. Noras tapti ES nare buvo skatinamas ne tik realistinių naudų sau paskaičiavimų, bet ir bendro didesnio stabilumo, klestėjimo, socialinės gerovės, didesnės laisvės Centrinėje ir Vidurio Europoje siekiu. Šios vertybės būdingos liberaliam požiūriui į tarptautinius santykius. Postsovietinei Lenkijai tokios vertybės buvo trokštama kaita po komunistinio režimo.¹⁰¹ 2004 m. tapus ES nare Lenkija galėjo deklaruoti save kaip atitinkančią ES liberalias normas.

Antra vertus ne tik noras integruotis į organizaciją, kurios pirminis liberalus tikslas buvo palaikyti taikų koegzistavimą Europoje, skatino Lenkiją tapti ES nare. Tapdama nare šalis tikėjosi

⁹⁹ Osica, O. In search of a New Role: Poland and Euro-Atlantic Relations. *Defence Studies*, Vol. 2, 2002. P. 23. Rasta: <http://web.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=4&hid=10&sid=d61d2c74-9c14-4517-b487-90f248f480a6%40sessionmgr104>. Žiūrėta: 2012 10 11.

¹⁰⁰ Longhurst, K. From Security Consumer to Security Provider – Poland and Transatlantic Security in the Twenty-First Century. *Defence Studies*, Vol. 2, 2002. P. 53. Rasta: <http://web.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=5&hid=126&sid=d61d2c74-9c14-4517-b487-90f248f480a6%40sessionmgr104>. Žiūrėta: 2012 10 11.

¹⁰¹ Jesien, L. A Sketch on Europeanization with the EU in Focus: Poland 1989-2004-2009. // Hayoz, N., Jesien, L., Koleva, D. (ed.). *20 Years After the Collapse of Communism: Expectations, Achievements and Disillusions of 1989*. Bern: Peter Lang AG, 2011. P: 27-29. Rasta: http://web.ebscohost.com/ehost/ebookviewer/ebook/e000xww_485595_AN?sid=9a0807cd-c1fa-42d8-994e-985c27e038ae@sessionmgr13&vid=6. Žiūrėta: 2012 11 05.

aktyviai prisidėti prie ES politikos formavimo, regiono konsolidacijos ir daryti įtaką ten priimamiems sprendimams.¹⁰² Taigi ne tik bendros vertybės, bet ir realistinis siekis turėti įtaką lemiant Europos politiką buvo Lenkijos tapimo ES nare dalis. Realizmas ryškiai pasireiškė ir Lenkijos dalyvavime ES politikos formavimo procese, kurio geras pavyzdys yra Lisabonos sutarties kūrimo procesas. Lenkija (kaip ir Jungtinė Karalystė) pasiekė, kad Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija jai būtų neprivaloma, ši nuostata įtvirtinama Lisabonos sutarties atskirame protokole.¹⁰³ Lenkijos motyvai buvo grynai realistinio pobūdžio, motyvuota buvo tuo, jog kai kurios teisės įtvirtintos Chartijoje, pvz.: tos pačios lyties asmenų santuoka, nėra suderinama su moraliniu Lenkijos nacionalinių įstatymų pagrindu. Šioje vietoje Lenkija kaip suvereni valstybė savo poreikius aiškiai išskėlė aukščiau nei liberalias ES normas. Kitas geras pavyzdys kaip nacionaliniai interesai nusvėrė sąjunginius yra tas, kad Lenkija buvo viena iš šalių nepalaikiusių Konstitucinės sutarties, kurios supaprastinat versija laikoma Lisabonos sutartis. Lenkijai nepatiko pats terminas „konstitucija“ ir kitos valstybingumą rodančios užuominos kaip bendras Europos himnas ar vėliava. ES kaip „supervalstybės“ suvokimas Lenkijai nebuvo priimtinas, ji siekė bendradarbiavimo, bet ne federacijos. Čia matomas realistinis siekis išlaikyti savo valstybės suverenumą. Dar vienas realistinės užsienio politikos bruožas narystės ES fone, buvo Lenkijos kova už įtakingą komisaro postą ES Komisijoje. 2010 m. Lenkijai pavyko gauti Finansinio programavimo ir biudžeto komisaro postą Janusz Lewandowski. Tai padidino Lenkijos įtaką 2011 m. biudžetui.¹⁰⁴ Šie pavyzdžiai įrodo, kad nors liberalūs užsienio politikos bruožai suvaidino savo vaidmenį Lenkijos narystėje ES, tačiau realizmas taip pat darė ir tebedaro stiprią įtaką šalies sprendimams organizacijos rėmuose.

Kalbant apie bendrą saugumo ir gynybos politiką, tai Lenkijos atveju NATO yra aiškiai matomas kaip pagrindinis saugumo garantas. Tokia formuluotė pateikta Lenkijos gynybos strategijoje. Ten pat teigiama, kad instrumentų skirtų užtikrinti kolektyviniam saugumui vystymas, kartu su kitoms NATO narėms yra Lenkijos saugumo politikos prioritetas. ES kaip saugumo teikėja minima tik pabrėžus NATO reikšmę. Be to ir rašant apie ES Lenkijos gynybos strategijoje labiau akcentuojama „kietoji“ arba tradicinė galia (ES kovinės grupės, karinių pajėgumų vystymo koordinacija ir gynybinės industrijos konsolidacija).¹⁰⁵ Atrodytų, kad Lenkija ir ES atveju linkusi fokusuotis į tuos pajėgumus, kurie tradiciškai vystomi NATO ir yra „kietosios“, taigi tuo pačiu ir

¹⁰² Ten pat. P. 30 ir 42.

¹⁰³ Žr. Protokolas „Dėl Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijos taikymo Lenkijai ir Jungtinei Karalystei“. Rasta: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2007:306:0156:0157:LT:PDF>. Žiūrėta: 2012 11 05.

¹⁰⁴ Wilga, M., Karolewski, I. P. Poland Fighting its Cause in the EU: A Long Story about the Lisbon Treaty. // Laursen, F. (ed.). *The Making of the EU's Lisbon Treaty: The Role of Member States*. Brussels: P. I. E. Peter Lang, 2011. P. 222 ir 227-228. Rasta: http://web.ebscohost.com/ehost/ebookviewer/ebook/e000xww_486311_AN?sid=9a0807cd-c1fa-42d8-994e-985c27e038ae@sessionmgr13&vid=6. Žiūrėta: 2012 11 05.

¹⁰⁵ Defense Strategy of the Republic of Poland. Warsaw 2009. P. 6. Rasta: http://www.wp.mil.pl/pliki/File/English/strategia_obronnosci_eng.pdf/. Žiūrėta: 2012 11 05.

realistinės, galios raiška. Per priklausymą abiem organizacijoms Lenkija siekia užtikrinti savo individualų saugumą, tačiau NATO Lenkijos saugumo politikoje tenka svarbesnis vaidmuo. Kaip jau minėta tam įtakos turi ir geri santykiai su JAV, kuri yra pagrindinis saugumo garantas ir pajėgumų tiekėjas pačiai NATO.

Pirmenybės tradicinei galiai teikimas matomas ir per labiau tradicinį grėsmių suvokimą. ES bendros saugumo ir gynybos politikos rėmuose Lenkija kaip ir kitos Centrinės ir Rytų Europos šalys neskiria daug dėmesio „naujosioms“ saugumo grėsmėms (pvz.: klimato kaitai). Lenkijos sovietinė praeitis ir geopolitinės aplinkybės (Rusijos kaimynystė)¹⁰⁶ daro jos užsienio ir saugumo politiką realistine. O tai nulemia ir jos narystės ES ir NATO pobūdį.

3.5 Švedijos, Nyderlandų ir Lenkijos dalyvavimo ES ir NATO veikloje palyginimas liberalizmo ir realizmo atžvilgiu

Ryšiausias bruožas skiriantis Švediją, Nyderlandus ir Lenkiją dalyvavimo TO srityse yra Švedijos nepriklausymas NATO. Tai rodytų, kad Švedija, pasirinkdama tik ribotą partnerystę su NATO, vykdo labiau liberalistinę užsienio politiką nei Olandija ir Lenkija. Apskritai Olandija yra ne tik NATO narė, bet ir viena iš ją 1949 m. įkūrusių šalių, kas, turint omenyje realistinę NATO prigimtį, rodo, kad Olandija vysto realistinę užsienio politiką. Lenkija savo gynybos strategijoje būtent NATO įvardija kaip pagrindinį saugumo garantą, o tai sufleruoja realistinę jos užsienio ir saugumo politikos prigimtį. Lenkijos politikos realistiškumą NATO rėmuose dar labiau stiprina stiprūs dvišaliai ryšiai su JAV, kurios užsienio ir saugumo politika yra realistinės, bei sovietinė praeitis ir geopolitinė padėtis.

ES atžvilgiu visos trys šalys yra jos narės, bet vėlgi Olandija yra ne tik narė, bet ir įkūrėja. Taip pat Olandija priklauso ES Pinigų sąjungai, tuo tarpu Švedija ir Lenkija euro nėra įsivedusi, taigi šiuo atžvilgiu Olandijos integracija yra gilesnė. BUSP atžvilgiu, Švedija itin aktyviai dalyvavo formuodama „minkštosios galios“ tipo politiką, Nyderlandai palaikė tokį diskursą ir tai rodytų abiejų šalių liberalumą, tačiau Olandija yra viena iš gynybinio pobūdžio VES įkūrėjų, kas vėl patvirtina realistinę šios šalies užsienio politikos charakterį. Taigi net ES rėmuose Nyderlandų politika yra labiau realistinė. Lenkija vėlgi dėl savo glaudžių ryšių su NATO, ES labiau skyrė dėmesį ne kaip saugumą, bet kaip socialinę gerovę ir demokratinę integraciją, užtikrinančiai organizacijai. Lenkijos politika ES atžvilgiu labiau realistinė, skirta įsitvirtinti kaip regiono lyderei ir plėsti savo įtaką, tai parodė aktyvi kova už savo interesus konstruojant Lisabonos sutartį.

¹⁰⁶ Zwolski, K. The EU as an International security actor after Lisbon: Finally a green light for a holistic approach? *Cooperation and Conflict*, Vol. 47, 2012. P. 74. Rasta: <http://cac.sagepub.com/content/47/1/68.full.pdf+html>. Žiūrėta: 2012 11 05.

Nepaisant aiškaus realistinio polinkio negalima atmesti ir liberalių idėjų įtakos Lenkijos narystei ES, visų pirma jau tapimas jos nare rodo, kad šalies ir ES liberalios vertybės sutampa. Tačiau nenoras pasirašyti Pagrindinių teisių chartijos rodo, kad ne visos liberalios ES normos Lenkijai yra priimtinos.

Vienas užsienio politikos bruožas būdingas Švedija ir Olandija šalims ir darantis jų užsienio politiką liberalesne yra itin didelės paramos teikimas Trečiojo pasaulio šalims. Švedijos parlamentas 2008 m. netgi patvirtino atskirą dokumentą numatantį naujo pobūdžio paramos Afrikai politiką.¹⁰⁷ Nyderlandai taip pat 2008-2011 m. vystė strategiją nestabilioms šalims paremti. Į šią strategiją įėjo ne tik parama kai kurioms Afrikos šalims, bet ir tokioms šalims kaip Afganistanas, Kolumbija, Gvatemala, Kosovas, Pakistanas, palestiniečių teritorijos.¹⁰⁸ Nuo 2012 m. priimtos naujos vyriausybės gairės teikti humanitarinei paramai.¹⁰⁹ Tai, kad abi šalys turi atskiras strategijas humanitarinei pagalbai teikiamai pasauliniu mastu rodo, kad liberalizmas kaip TS teorija, atsispindi jų vystomuose TS. 2009 m. Švedija buvo šešta pagal dydį humanitarinės pagalbos teikėja pasaulyje¹¹⁰, Nyderlandai – septinti.¹¹¹ Nors ir nedaug, tačiau šioje srityje pirmuoja Švedija, taigi šiuo atžvilgiu jos užsienio politiką galėtume laikyti liberalesne. Šiuo atžvilgiu Lenkija išsiskiria tuo, kad nevykdo tokios aktyvios paramos politikos. Pagal humanitarinę paramą 2010 m. Lenkija užėmė 24 vietą pasaulyje.¹¹² Ir nors tai yra gana aukšta vieta, tačiau Lenkija smarkiai atsilieka nuo pirmųjų dviejų šalių. Tai tik dar labiau sustiprina jos užsienio politikos realistiškumą.

Apibendrinant šalių operacijų politiką, galima teigti kad Nyderlandai yra aktyvesni nei Švedija. Jie buvo tiek NATO, tiek VES, tiek ES vieni iš įkūrėjų ir vykdo realistinę politiką nevengdami panaudoti kietosios galios priemonių. Lenkija yra nauja NATO ir ES narė, tačiau aktyviai įsitraukusi į NATO politiką, nenusileidžia Nyderlandams ir yra kur kas aktyvesnė nei Švedija, be to ryšiais su JAV tik stiprina savo vaidmenį organizacijoje ir politikos realistiškumą. ES atžvilgiu Lenkija daugiau dėmesio kreipia į sau naudingą veiklą, nors nevengia aktyvios veiklos, tačiau jos liberalumas mažesnis nei ES senbuvė Olandijos ir Švedijos. Švedija iš šių organizacijų

¹⁰⁷ Sweden and Africa – a policy to address common challenges and opportunities. Government Communication, 2007. Rasta: <http://www.sweden.gov.se/content/1/c6/10/53/00/1eef8fe3.pdf>. Žiūrėta: 2012 05 26.

¹⁰⁸ Strategy setting out the principles governing Dutch policy on fragile states for 2008-2011. Rasta: <http://www.government.nl/issues/development-cooperation/documents-and-publications/reports/2011/12/23/strategy-setting-out-the-principles-governing-dutch-policy-on-fragile-states-for-2008-2011%5B2%5D.html>. Žiūrėta: 2012 05 26.

¹⁰⁹ Aid for people in need. A description of the policy framework for humanitarian aid of the Ministry of Foreign Affairs of the Netherlands. Rasta: <http://www.government.nl/issues/development-cooperation/documents-and-publications/reports/2012/03/29/aid-for-people-in-need.html>. Žiūrėta: 2012 05 26.

¹¹⁰ Sweden. Global Humanitarian Assistance. Rasta: <http://www.globalhumanitarianassistance.org/countryprofile/sweden>. Žiūrėta: 2012 05 26.

¹¹¹ Netherlands. Global Humanitarian Assistance. Rasta: <http://www.globalhumanitarianassistance.org/countryprofile/netherlands>. Žiūrėta: 2012 05 26.

¹¹² Poland. Global Humanitarian Assistance. Rasta: <http://www.globalhumanitarianassistance.org/countryprofile/poland>. Žiūrėta: 2012 11 06.

priklauso tik ES, o jos veikla BUSP ir ribota partnerystė su NATO daro jos TO politiką liberalesne, labiau pagrįsta normų ir vertybių bendrumu ir sklaida, taip pat konfliktų prevencija.

4. ŠVEDIJOS, NYDERLANDŲ IR LENKIJOS DALYVAVIMAS TARPTAUTINĖSE OPERACIJOSE IR MISIJOSE

Švedijos, Lenkijos ir Nyderlandų priklausymas NATO ir ES glaudžiai siejasi su jų dalyvavimu šių organizacijų vykdomose tarptautinėse operacijose ir misijose. Kadangi, kaip jau minėta ankstesniame skyriuje, šių organizacijų pobūdis liberalių ir realizmo vertybių atžvilgiu skiriasi, tai skirtingas ir jų vykdomų misijų pobūdis. NATO kaip labiau realistiškas organizacija nevensgia įsikišti į konfliktą panaudodama karinę jėgą. Realistinį pobūdį atskleidžia ir NATO nevensgimas vykdyti kontraversiškas operacijas (Serbijos ir Kosovo teritorijų bombardavimas Kosovo karo metu, Afganistanas), kurios ne visada sulaukia tarptautinės bendruomenės palaikymo. Šiuo metu NATO vykdo penkias operacijas: Tarptautinių saugumo paramos pajėgų operaciją Afganistane, NATO mokymo misiją Afganistane, saugios aplinkos užtikrinimo operaciją KFOR Kosove, kovos su piratavimu Adeno įlankoje ir prie Afrikos kyšulio krantų operaciją „Vandenyno skydas“ (*angl.* Ocean Shield) ir kovos su terorizmu operaciją Viduržemio jūroje „Aktyvios pastangos“ (*angl.* Active Endeavour). Visos šios operacijos yra karinės ir tik viena iš jų – mokymo misija Afganistane yra ne kovinio pobūdžio. Karinės NATO operacijos skirtos užtikrinant tarptautinį saugumą ir spręsti konfliktus atspindi tradicinį „kietosios“ galios taikymą gynybos politikoje, būdingą realizmui.

Savo ruožtu dauguma ES vykdomų operacijų apsiriboja krizių valdymu ir taikos palaikymu. Iš 13 ES vykdomų operacijų ir misijų, 10 yra civilinės misijos, kurios varijuoja nuo vietinės policijos pajėgų apmokymo (pvz.: Kongo, Afganistane, Bosnijoje ir Hercegovinoje), stebėjimo (Gruzijoje) iki teisės viršenybės (Kosove) ar saugumo reformos (Kongo).¹¹³ Šios misijos akivaizdžiai rodo liberalų ES pobūdį tuo, jog yra skirtos palaikyti stabilumui ir skatinti demokratizaciją. Jos skirtos liberalių vertybių (pvz.: teisės viršenybė) plėtrai ir įtvirtinimui šalyse, kurios nėra (visiškai ar iš dalies) liberalios ar demokratiškos. Apskritai konfliktų sprendimas liberalių demokratiškos vertybių ir normų sklaidos būdu, o ne karinės jėgos pagalba, yra liberalizmui būdinga „minkštosios galios apraiška ES TO politikoje.

¹¹³ Overview of the missions and operations of the European Union, May 2012. Rasta: <http://www.consilium.europa.eu/eeas/security-defence/eu-operations?lang=lt>. Žiūrėta: 2012 05 26.

Karinės ES operacijos tėra trys. Operacija Atalanta yra skirta kovoti su piratavimu Somalyje ir prie jo krantų. Jos tikslas yra apsaugoti JT Pasaulio maisto programos laivus, kurie gabena maistą skurdžioms Afrikos šalims, taip pat užkirsti kelią ginkluotiems laivų, plaukiančių pro Somalį užpuolimams.¹¹⁴ Nors tai ir yra karinė operacija tačiau jos tikslas nėra karinis, ji nėra kontraversiška, nes piratavimas yra pripažįstamas nusikaltimu ir nauda gaunama iš kovos su juo yra naudinga visoms šalims, kurios gabena krovinius pro Somalio krantus. Somalyje ES vykdo ir mokomąją misiją, kurios metu treniruojamos Somalio karinės pajėgos¹¹⁵, vėlgi nors misijoje dalyvauja kariai, jie teatlieka instruktorių vaidmenį ir nedalyvauja koviniuose veiksmuose. Operacija ALTHEA Bosnijoje ir Hercegovinoje yra skirta užtikrinti saugiai ir stabiliai aplinkai po Dayton'o susitarimų.¹¹⁶ Taigi ir trečiojoje karinėje operacijoje ES nevykdo karinių veiksmų, o tik palaiko stabilumą. Mažas karinių operacijų skaičius, jų ne kovinis pobūdis ir palyginti didelis civilinių misijų skaičius aiškiai rodo, kad ES net vykdydama tarptautines operacijas ir misijas sugeba išlaikyti savo liberalią užsienio politiką.

Galima, daryti išvadą, kad atitinkamos savo realistinę ar liberalią prigimtį NATO ir ES vykdo ir atitinkamo pobūdžio operacijas ir misijas. Taigi Švedijos, Lenkijos ir Nyderlandų dalyvavimas jose taip pat gali tapti indikatoriumi nurodančiu jų užsienio politikos liberalią ar realistinę kryptį.

4.1 Švedijos dalyvavimas ES ir NATO vadovaujamosiose tarptautinėse operacijose ir misijose

Vienas iš svarbiausių dokumentų pateikiantis Švedijos požiūrį į dalyvavimą tarptautinėse operacijose yra Nacionalinė strategija Švedijos dalyvavimui tarptautinėse taikos palaikymo ir saugumo kūrimo operacijose.

Strategijoje teigiama, kad „<...> Švedijos dalyvavimas tarptautinėse operacijose prisideda saugant ir propaguojant tokius bendrus interesus kaip pasaulinė tvarka, paremta tarptautine teise, skirta pasiekti taikai, laisvei ir susitaikymui.“¹¹⁷ Taip pat akcentuojama, kad operacijos vykdomos specifiniame regione ar šalyje bus matomos kaip Švedijos ir minėtos vietovės abipusis bendradarbiavimas, išreikiantis Švedijos solidarumą su vietiniais gyventojais. Strategija suvokiama kaip įrankis skirtas ginti universalias normas ir vertybes (demokratiją, žmogaus teises, lyčių lygybę,

¹¹⁴ Mission. EUNAVFOR Somalia. Rasta: <http://www.eunavfor.eu/about-us/mission/>. Rasta: 2012 05 29.

¹¹⁵ EUTM Somalia. Rasta: <http://www.consilium.europa.eu/eeas/security-defence/eu-operations/eu-somalia-training-mission?lang=lt>. Žiūrėta: 2012 05 29.

¹¹⁶ Political/Military Background. About EUFOR. Rasta: http://www.euforbih.org/index.php?option=com_content&view=article&id=12&Itemid=132. Žiūrėta: 2012 05 29.

¹¹⁷ National strategy for Swedish participation in international peace-support and security-building operations. Government Communication, 2007. P. 3. Rasta: <http://www.sweden.gov.se/content/1/c6/10/80/95/73e64223.pdf>. Žiūrėta: 2012 05 29.

žmogaus orumą ir vystymąsi).¹¹⁸ Tokie pareiškimai apie partnerystę, universalias vertybes ir jų gynimą akivaizdžiai rodo, kad Švedija suvokia savo dalyvavimą tarptautinėse operacijose pirmiausia kaip taikos ir stabilumo skatinimą, o ne savo gynybos garantą. Tai tikrai liberalus požiūris į užsienio politiką, nes realistams aktualiausia būtų akcentuoti savo krašto saugumo interesus.

Tiesa, vėliau užsimenama, kad Švedijos saugumas priklauso nuo viso pasaulio saugumo ir kad grėsmės gali nebūtinai kilti arti šalies, išvardijamos globalios grėsmės, tokios kaip terorizmas, prekyba ginklais ir pan. Čia pat teigiama, kad Švedija sustiprino savo saugumą per Europos integraciją.¹¹⁹ Vėlgi toks savo saugumo suvokimas kaip integruotos pasaulinio ir regioninio saugumo dalies ir Europos integracijos pabrėžimas rodo liberalistines bendrų vertybių ir normų tendencijas. Nes saugumas ir taikos bei stabilumo troškimas taip pat gali būti laikomi vertybėmis.

Kaip svarbiausias Švedijos saugumo ir gynybos elementas nurodoma jos narystė ES ir JT – organizacijose puoselėjančiuose liberalias taikdarystės ir humanitarinės pagalbos vertybes. Tik po to paminimas bendradarbiavimas su NATO kaip kitas saugumo garantas.¹²⁰ Viena vertus, NATO paminėjimas tik po ES yra natūralus, nes Švedija nėra NATO narė, o dalyvavimas ES atitinka liberalias užsienio politikos tendencijas. Kita vertus, tai kad NATO vis dėlto yra laikoma svarbia Švedijos saugumui rodo ir šioji tokį realizmo poveikį, tarsi stipresnė, „kietesnė“ gynyba paliekama kaip antrinė priemonė, jei nepadėtų labiau taikdaryškos ES priemonės.

Ir apskritai strategijoje pabrėžiama, kad per dalyvavimą operacijose yra siekiama stabilumo užtikrinimo, vystymosi skatinimo ir krizių valdymo gebėjimų gerinimo.¹²¹ Atrodo, kad Švedija įtvirtina savo kaip mediatorės konfliktuose ir gerovės kriziniuose regionuose kūrėjos, vaidmenį. Šis vaidmuo yra vėlgi daugiau liberalus. Antra vertus, realistinis pradas pasireiškia strategijoje numatomuose tiksluose, vienas iš jų yra aktyvesnis karinis dalyvavimas operacijose. Tačiau toliau vėl pabrėžiamas civilinių pajėgumų stiprinimas ir gebėjimas koordinuoti jungtines civilines-karines operacijas.¹²²

Švedija siekia balanso ne tik civiliniuose ir kariniuose pajėgumuose, bet ir ES ir NATO santykiuose. Strategijoje akcentuojama, kad bendradarbiavimo tarp ES ir NATO stiprinimas yra vienas pagrindinių Švedijos uždavinių.¹²³ Kaip minėta ankstesniame skyriuje, Švedija suvokia NATO kaip aktyvesnį karine prasme žaidėją, taigi skatindama kooperaciją Švedija tarsi turi omenyje, kad ES ir NATO papildo viena kitą, kaip globalios žaidėjos. NATO kaip „kietosios“ galios atstovė, ES – kaip „minkštosios“, viena organizacija labiau realistiškesnė, kita – labiau liberali.

¹¹⁸ Ten pat. P. 3-4.

¹¹⁹ Ten pat. P. 4.

¹²⁰ Ten pat. P. 4.

¹²¹ Ten pat. P. 6.

¹²² Ten pat. P. 7-8.

¹²³ Ten pat. P. 11-12.

Partnerystės su NATO paminėjimas nereiškia, kad Švedija šioje vietoje krypsta į realizmą, nes pabrėžiama būtent krizių valdymo operacijos, kuriuose dalyvaudama Švedija didina ir savo gebėjimus šioje srityje.¹²⁴ Be to, kaip jau žinome iš anksčiau, Švedija pati renkasi kokia forma jai bendradarbiauti su NATO ir tai yra būtent taikos palaikymo forma, o ne koviniai veiksmai. Taigi Švedijos dalyvavimo tarptautinėse operacijose strategija vis dėlto labiau atspindi liberalias tendencijas.

Švedija dalyvauja dvejose NATO vadovaujamosiose misijose – ISAF Afganistane ir KFOR Kosove. Afganistane Švedija įsitraukusi jau nuo 2001 m. kai operacijai tebevadovavo JT. Tuo metu šalies įsitraukimas nebuvo didelis – žvalgybos vienetas ir personalas Civilinio-karinio bendradarbiavimo vienetė.¹²⁵ Taigi matome, kad iš pradžių Švedijos įsitraukimas buvo nedidelis ir atitiko jos krizių valdymo/taikdarystės tipo gynybos politiką. Tačiau vėliau kai nuo 2003 m. vadovavimą misijai Afganistane perėmė NATO Švedijos įsitraukimas didėjo, šalis nusprendė įsteigti Provincijos atkūrimo grupę (PAG). Iš pradžių Švedijos kariai tarnavo kartu su britais Mazar-i-Sharif provincijoje šiauriniame Afganistane. Nuo 2006 m. Švedijos įsipareigojimai dar pagilėjo kai Švedija perėmė vadovavimą PAG. Mazar-i-Sharif PAG ir po šiai dienai yra svarbiausias Švedijos indėlis Afganistane.¹²⁶ Be to Afganistane dislokuota daugiausia Švedijos karių – 453.¹²⁷ Šalies apsisprendimas giliau įsitraukti į Afganistano misiją, vadovavimo PAG perėmimas rodo, kad Švedijos ir NATO ryšiai tvirtėja. Kadangi tarptautinių pajėgų buvimas Afganistane yra vertinamas ne vienareikšmiškai, šalys kritikuojamos dėl okupacijos ir pan., tai dalyvavimas tokioje misijoje rodo, kad kartais Švedijos veiksmuose galima įžvelgti ir realizmo bruožų. Geri santykiai su NATO ir bendradarbiavimo stiprinimas, per dalyvavimą NATO svarbiausioje ir didžiausioje šiuo metu misijoje, rodo, kad Švedija savo interesus (gerus santykius su NATO) gali iškelti aukščiau nei liberali ir vengianti kontraversiško užsienio politika. Antra vertus, PAG paskirtis yra daugiausiai susijusi su saugios aplinkos palaikymu, vietinių pajėgų apmokymu ir vystymosi provincijoje skatinimu, tai nėra tiesiogiai kovinės paskirties darinys, šiuo atžvilgiu Švedija nenusižengia savo liberaliems taikdarystės principams. Vis dėlto patruliavimas, užpuolimo atrėmimas jei kyla grėsmė, visada išliekanti kovinio susirėmimo galimybė daro Švedijos dalyvavimą ISAF veikloje daugiau realistiniu, nei liberaliu žingsniu. Tai, kad Afganistanas yra vieta, kur dislokuota daugiausiai Švedijos karių taip pat parodo, kad nepaisant dalyvavimo tarptautinėse operacijose strategijoje išreikštos pirmenybės ES, įsipareigojimai NATO šiuo metu yra Švedijos prioritetas. Taigi Švedijos

¹²⁴ Ten pat. P. 13.

¹²⁵ Afghanistan – ISAF. In the world. Swedish Armed Forces. Rasta: <http://www.forsvarsmakten.se/en/Forces-abroad/Afghanistan/>. Žiūrėta: 2012 05 29.

¹²⁶ Ten pat.

¹²⁷ International Security Assistance Force (ISAF): Key Facts and Figures. October 8, 2012. Rasta: <http://www.nato.int/isaf/docu/epub/pdf/placemat.pdf>. Žiūrėta: 2012 11 06.

operacijų politikos polinkį į realizmą rodo: 1) jos aktyvus įsitraukimas į NATO realistinius, tradiciniu „kietosios“ galios supratimu paremtus veiksmus Afganistane (pati didžiausia Švedijos kontribucija tarptautinėse operacijose) ir 2) Švedijos saugumo interesų, kurie reikalauja tvirtų santykių su NATO, iškėlimas aukščiau nei liberali saugumo politika besiremianti ES vaidmeniu (realizme šalies interesai visada yra patys svarbiausi darant užsienio politikos sprendimus).

Kitoje NATO misijoje Kosove, kurios tikslas yra užtikrinti taiką ir saugumą, bei palaikyti stabilumą, Švedija dalyvauja su 54 kariais.¹²⁸ Tai išlieka antras pagal karių skaičių Švedijos įsipareigojimas tarptautinei misijai. Tai, kad šioji misija taip pat yra vadovaujama NATO toliau paremia prielaidą, kad šiuo metu Švedijos dalyvavimo operacijose politika linksta link realizmo. Tačiau ši misija turi kur kas mažiau galimų kovinių veiksmų potencialo, ji daug labiau nei Afganistanas atitinka taikdarystės/krizių valdymo principus išreikštus Švedijos dalyvavimo operacijose strategijoje. Stabilios ir saugios aplinkos palaikymas akivaizdžiai labiau sietinas su liberaliais taikdarystės principais.

Nepaisant, kad dalyvavimo operacijose strategijoje teigiama, kad pagrindiniu Švedijos saugumo garantu laikoma Eurointegracija, ES vadovaujamose misijose Švedijos įsipareigojimai kur kas mažesni, nei NATO vadovaujamose. ES operacijoje Bosnijoje ir Hercegovinoje dalyvauja vienas Švedijos karininkas, tarnaujantis Europos pajėgų štabe.¹²⁹ Kitoje ES misijoje, kuri skirta treniruoti Somalio karines pajėgas Švedijos indėlis šiek tiek didesnis nei pirmojoje - dalyvauja vienas personalo karininkas ir septyni instruktoriai.¹³⁰ Abi šios stabilumo palaikymo operacijos atitinka liberalios ES gynybos principus, o įsitraukimas į jas atspindi liberaliąją Švedijos tarptautinių operacijų politikos pusę.

Akivaizdu, kad nepaisant ES teikiamos pirmenybės strategijoje, ir vienodo įsipareigojimų NATO ir ES skaičiaus (du ir du), Švedijos indėlis NATO operacijose pirmauja pagal karių kiekį, taigi ir pagal misijos svarbą. Antra vertus, tikrai realistinės, „kietosios“ galios misijos tipą atitinka tik Afganistanas, kitos telpa į taikdarystės/krizių valdymo rėmus. Liberalizmas vyrauja Švedijos dalyvavimo operacijose politikoje, tačiau realizmo bruožų vis dėlto yra kur kas daugiau nei galima būtų spręsti iš oficialios strategijos.

¹²⁸ Kosovo Force. Troop contributions. Rasta: http://www.nato.int/kfor/structur/nations/placemap/kfor_placemat.pdf. Žiūrėta: 2012 11 06.

¹²⁹ Bosnia and Herzegovina-EUFOR. In the world. Swedish Armed Forces. Rasta: <http://www.forsvarsmakten.se/en/Forces-abroad/Bosnia-and-Herzegovina---EUFOR/>. Žiūrėta: 2012 05 29.

¹³⁰ Uganda – EUTM Somalia. In the world. Swedish Armed Forces. Rasta: <http://www.forsvarsmakten.se/en/Forces-abroad/Uganda---EUTM/>. Žiūrėta: 2012 05 29.

4.2 Nyderlandų dalyvavimas ES ir NATO vadovaujamosiose tarptautinėse operacijose ir misijose

Savo užsienio politikos plane 2012 metams Nyderlandų užsienio ministerija akcentuoja NATO kaip esminį Švedijos saugumo garantą. Tik po to paminima ES ir visų pirma akcentuojant Nyderlandų prekybinius interesus, kol galiausiai užsimenama apie saugumą ir laisvę gaunamą Eurointegracijos dėka. Bendradarbiavimo su NATO formate akcentuojama policijos apmokymo misija Afganistane, Kunduz'o provincijoje ir kovos su piratavimu operacija.¹³¹ Taigi Nyderlandai aiškiai nurodo savo prioritetus, kurie yra: a) NATO kaip saugumo garantas ir b) ES kaip socio-ekonominės gerovės garantas. Akivaizdų, kad šalis bando išlaikyti balansą tarp realistinės politikos (saugumas - NATO kaip „kietoji“ galia) ir liberalios (ekonomika – ES kaip „minkštoji“ galia).

Toks integruotas pobūdis būdingas ir požiūriui į operacijas. Nyderlandai pabrėžia, kad civilinis ir karinis bendradarbiavimas, pastangos gerinant ne tik saugumo padėtį, bet ir skatinant vystymąsi, teisės reformas, žmogaus teises, yra svarbus įveikiant krizes ir stiprinant taiką pasaulyje.¹³² Iš tokios deklaracijos galima spręsti apie Nyderlandų siekį dalyvavimo TO politikoje liberalius „minkštosios“ galios elementus (liberalias vertybes ir normas, tokias kaip žmogaus teisės ar įstatymo viršenybė) derinti su karinėmis daugiau „kietosios“ galios priemonėmis.

Integruotą Nyderlandų požiūrį į dalyvavimą TO patvirtina ir ministro pirmininko M. Rutte 2012 m. gegužę Čikagos globalių reikalų taryboje pateikta mintis dėl integruotos politikos atspindėjimo Nyderlandų įsitraukime Afganistane.

„<...> Iki 2010 m. pabaigos mes turėjome stiprų karinį dalyvavimą - 2000 personalo Uruzgane [Afganistano provincija – *aut. past.*]. Dabar mes padedame afganistaniečiams atlikdami policijos apmokymo misiją Kunduze. Ir žvelgiant toliau nei 2014-ieji tampa aišku, kad tarptautinio įsitraukimo poreikis išliks. Kaip ir prieš tai Nyderlandai išlieka pasiruošę suteikti indėlį. <...> Tokį, kuriame vėl bus atpažįstamas „Nyderlandų prekinis ženklas“. Nes Nyderlandai visada renkasi integruotą požiūrį, kuriame susijungia visi elementai. Saugumas ir teisingumas, vystymasis ir iniciatyvumas, laisvė ir atsakomybė.“¹³³

Tai, kad stambią karių kontribuciją pakeitė mažesnė policijos pareigūnų kontribucija, puikiai atspindi balansavimo politiką tarp realistinio (paremto kariniu dalyvavimu) ir liberalaus (paremto civilinių jėgos struktūrų mokymu) požiūrio į dalyvavimą TO. Pereidami nuo realistinio karinio prie

¹³¹ Policy agenda 2012. Rasta: <http://www.government.nl/issues/international-peace-and-security/documents-and-publications/annual-plans/2010/09/21/foreign-policy-goals-2011.html>. Žiūrėta: 2012 05 29.

¹³² Ten pat.

¹³³ Speech by the Prime Minister at the Chicago Council on Global Affairs. 2012-05-20. Rasta: <http://www.government.nl/documents-and-publications/speeches/2012/05/20/speech-by-the-prime-minister-at-the-chicago-council-on-global-affairs.html>. Žiūrėta: 2013 03 26.

labiau liberalaus įsitraukimo su policijos pajėgomis Nyderlandai sėkmingai išlaiko balansą, tuo pačiu išlikdami aktyvūs NATO veiklos Afganistane dalyviai.

Skirtingai nei Švedijos atveju, kai strategijos ir realios politikos prioritetai ne visai sutapo, Nyderlandai ir realiame dalyvavime tarptautinėse operacijose išlaiko integruotą požiūrį. Afganistane Nyderlandai dalyvauja visose trijose ten vykdomose operacijose. NATO vadovaujamoje ISAF tarnauja 500 karių¹³⁴, kurių dalis kartu su Australijos kariais dislokuoti PAG Tarin Kowt provincijoje.¹³⁵ Tačiau dauguma personalo skirta apmokyti Afganistano policijos pajėgas, iš viso tam skirta 225 kariai ir civiliai instruktoriai bei 5 teisės ekspertai. Policijos apmokymo kontekste Olandija dalyvauja tiek ES policijos misijoje (EUPOL Afganistane), tiek NATO apmokymo misijoje (NTM-A).¹³⁶ Iš dalyvavimo pavyzdžių matoma, kad valstybės sėkmingai išlaiko balansą tarp įsitraukimo tiek į NATO, tiek į ES misijas. Nors Afganistano atveju dvi misijos vadovaujamos NATO, o tai atitinka užsienio politikos planą 2012 metams, kur saugumo atveju pirmenybė teikiama NATO.

Dalyvavimas NATO misijoje KFOR Kosove jau žymiai mažesnis, nei Afganistane, ten dislokuoti tik 7 kariai.¹³⁷ Tačiau kaip ir Afganistane, Kosove Nyderlandai dalyvauja ne tik NATO, bet ir ES teisės viršenybės misijoje Kosove. Ir pastarojoje tarnauja net 20 karių, daugiau nei NATO misijoje.¹³⁸ Taigi, nors balansas tarp ES ir NATO toliau išlaikomas, tačiau Kosove jis svyra į ES pusę. Tai gana logiška, turint omenyje, kad Kosove situacija nėra tokia įtempta kaip Afganistane.

Nuo Švedijos Nyderlandai ypatingai skiriasi tuo, kad aktyviai dalyvauja kovos su piratavimu operacijose prie Somalio krantų. Šioje vietoje vėlgi išlaikomas balansas tarp NATO ir ES, nes olandai skiria iš viso keturis laivus tiek NATO anti-piratavimo misijai Ocean Shield, tiek ES misijai Atalanta.¹³⁹ Šios operacijos turi daugiau realistinį pobūdį, visų pirma jos skirtos ginti individualių šalių prekybiniam interesams, nes piratavimas trukdo krovinių gabenimui jūromis; antra – tai operacijos, kuriose dalyvauja ne civiliai, bet jūrų laivyno kariai; kuriose kova su piratais beveik garantuoja galimus kovos veiksmus. Tai nėra nei krizių valdymo, nei taikdarytės operacijos, nors liberalistinių bruožų galima įžvelgti įsipareigojime ginti JT pasaulio maisto programos laivus, kurie gabena humanitarinę pagalbą skurdžioms Afrikos šalims.

¹³⁴ International Security Assistance Force (ISAF): Key Facts and Figures. February 19, 2013. Rasta: <http://www.nato.int/isaf/docu/epub/pdf/placemat.pdf>. Žiūrėta: 2013 03 16.

¹³⁵ Netherlands. Troops. Troop Numbers and Contribution. Rasta: <http://www.isaf.nato.int/troop-numbers-and-contributions/netherlands/index.php>. Žiūrėta: 2012 11 06.

¹³⁶ Afghanistan. The Netherlands' military missions. Rasta: <http://www.government.nl/issues/international-peace-and-security/the-netherlands-military-missions/afghanistan>. Žiūrėta: 2012 11 06.

¹³⁷ Kosovo Force. Troop Numbers and Contribution Nations. January 12, 2013. Rasta: <http://www.aco.nato.int/kfor/about-us/troop-numbers-contributions.aspx>. Žiūrėta: 2013 03 16.

¹³⁸ Kosovo – EULEX. Other missions. Rasta: <http://www.government.nl/issues/international-peace-and-security/the-netherlands-military-missions/other-missions>. Žiūrėta: 2012 11 06.

¹³⁹ Somalia. The Netherlands' military missions. Rasta: <http://www.government.nl/issues/international-peace-and-security/the-netherlands-military-missions/somalia>. Žiūrėta: 2012 05 29.

Kitos ES misijos, kuriose dalyvauja nedaug olandų karinio personalo yra Bosnijoje ir Hercegovinoje (5 kariai)¹⁴⁰, ES saugumo misijoje Kongo DR ir ES pasienio pagalbos misijoje palestiniečių Gazos ruože.¹⁴¹ Taigi įsipareigojimų skaičiumi ir skiriamų karių ES pirmauja prieš NATO, o tai prieštarauja NATO kaip saugumo garanto pirmumo principui užsienio politikos plane 2012 m. Vis dėlto, svarbiausiose operacijose (Afganistane, Kosove ir anti-pirataavimo) Nyderlandai stabėtinai gerai išlaiko balansą tarp įsipareigojimų ES ir NATO, kas atitinka integruotą požiūrį į tarptautines operacijas ir misijas išsakytą plane. Taigi Nyderlandų dalyvavimas tarptautinėse operacijose iš esmės pasižymi balansu tarp liberalaus ir realistinio pobūdžio bei atitikimu tarp deklaruojamų ir vykdomų prioritetų.

4.3 Lenkijos dalyvavimas ES ir NATO vadovaujamose tarptautinėse operacijose ir misijose

Dalyvavimas tarptautinėse ES ir NATO vadovaujamose operacijose ir misijoje įvardijamas tiek kaip vienas Lenkijos strateginių gynybos tikslų, tiek kaip vienas iš esminių respublikos gynybos strategijos principų.¹⁴² Lenkijos užsienio politikos prioritetuose 2012-2016 metams taip pat akcentuojama, kad svarbu išlaikyti balansą tarp NATO gynybinių gebėjimų ir dalyvavimo tarptautinėse operacijose vykstančiose už NATO teritorijos ribų.¹⁴³ Taigi Lenkijos įsitraukimas į tarptautines operacijas ir misijas yra reglamentuotas oficialiais teisės aktais. Taip pat akivaizdu, kad Lenkija atsižvelgia ir į savo saugumo interesus pabrėždama ne tik NATO tarptautinį vaidmenį, bet ir gebėjimą užtikrinti saugumą savo narėms. Šie du NATO gebėjimai (narių saugumo užtikrinimas ir įsitraukimas į konfliktų sprendimą už NATO teritorijos) Lenkijos yra suvokiami kaip neatsiejami konceptai. 2009 m. tuometinis Lenkijos gynybos ministras R. Sikorski dalyvaudamas San Franciske vykusiame Šiaurės Kalifornijos Pasaulio reikalų tarybos susitikime kalbėdamas apie naują NATO strateginę koncepciją teigė: „Lenkija remia balanso užtikrinimą tarp užduočių kylančių iš Vašingtono sutarties 5 str., kuris nurodo tiek į Sąjungininkų gynimą jų teritorijoje, tiek į Aljanso išorės misijas.“¹⁴⁴ Šioje citatoje aiškiai iliustruojama, kad Lenkijos gynybos politikoje NATO narių saugumas aiškiai siejamas su NATO operacijomis. Ir nors

¹⁴⁰ Bosnia-Herzegovina. Troop Numbers and Contribution. Rasta: <http://www.government.nl/issues/international-peace-and-security/the-netherlands-military-missions/bosnia-herzegovina>. Žiūrėta: 2012 05 29.

¹⁴¹ Congo – EOSEC ir EU BAM. Other missions. Rasta: <http://www.government.nl/issues/international-peace-and-security/the-netherlands-military-missions/other-missions>. Žiūrėta: 2012 05 29.

¹⁴² Defense Strategy of the Republic of Poland. Warsaw 2009. P. 8. Rasta: http://www.wp.mil.pl/pliki/File/English/strategia_obronnosci_eng.pdf. Žiūrėta: 2012 11 06.

¹⁴³ Polish Foreign policy Priorities 2012-2016. Warsaw, March 2012. P. 14. Rasta: <http://www.msz.gov.pl/resource/d31571cf-d24f-4479-af09-c9a46cc85cf6:JCR>. Žiūrėta: 2012 11 06.

¹⁴⁴ Address by the Minister of Foreign Affairs of the Republic of Poland, Radosław Sikorski, San Francisco, August 5, 2009, World Affairs Council of Northern California. Rasta: http://www.mfa.gov.pl/en/news/aktualnosc_29419. Žiūrėta: 2013 04 06.

Vašingtono sutarties 5 str. apie išorės operacijas nėra kalbama (išskyrus apie NATO nariams priklausančių užjūrio teritorijų gynybą¹⁴⁵) Lenkijos vyriausybė interpretuoja šį straipsnį būtent taip. Tokį dalyvavimo tarptautinėse operacijose ir nacionalinio saugumo susiejimą galima laikyti realistiniu Lenkijos narystės NATO aspektu, nes parodo, jog net kai konfliktas vyksta už NATO ribų, Lenkija gali į jį įsitraukti tai traktuodama kaip savo saugumo interesų gynimą. Tai galima susieti su realistiniu savo interesų gynimo konceptu.

Kaip jau minėta, būtent per NATO, o ne per ES, Lenkija siekia stiprinti nacionalinį ir regioninį saugumą. Lenkijos palaikymas NATO kaip aktyviai tarptautinio saugumo teikėjai buvo išbandytas tais pačiais metais kai šalis tapo Aljanso nare. 1999 m. tik įstojusi į NATO Lenkija atvirai išreiškė savo palaikymą Aljanso įsitraukimui į Kosovo karą. Kai buvo kvestionuojama NATO bombardavimo legalumas Lenkija pareiškė palaikanti įsikišimą, net ir be JT mandato, motyvuodama, kad Saugumo taryboje rezoliucijos priėmimas gali būti užblokuotas Kinijos arba Rusijos, o tuo tarpu Kosove ir toliau bus vykdomi karo nusikaltimai ir pažeidinėjamos žmogaus teisės.¹⁴⁶ Taigi nors ir neįsitraukusi į patį bombardavimą Lenkija vis dėlto palaikė NATO įsitraukimą ir tai rodytų tiek liberalią, tiek realistinę tokio požiūrio dimensiją. Liberalumas pasireiškia tuo, kad Lenkija žmogaus teises ir siekį sustabdyti karą iškėlė aukščiau nei oficialus JT pritarimas operacijai. Antra vertus, realizmas matomas tame, kad Lenkija pritarė būtent karinei intervencijai, o ne taikdarių siuntimui. Tai rodo pirmenybės teikimą „kietosios“, o ne „minkštosios“ galios priemonėms.

Šiuo metu Lenkija išlieka itin aktyvi NATO operacijų dalyvė. Afganistane ISAF operacijoje Lenkija dislokavusi 1739 karių¹⁴⁷, Kosove KFOR – 162 karių¹⁴⁸. Abi šios operacijos yra karinės, kas rodytų realistinę Lenkijos dalyvavimo prigimtį, tačiau tai vis dėlto yra ir taikdarystės operacijos skirtos užtikrinti stabilumą Afganistane ir Kosove. Kosove pajėgos itin retai dalyvauja veiksmuose ir yra dislokuotos daugiau kaip atsargumo priemonė jei kiltų konfliktas. ISAF operacija šiuo atžvilgiu yra labiau tradicinė, nes kariams tenka vykdyti ir kovinius veiksmus. Apibendrinant galima teigti, kad nors Lenkijos dalyvavime NATO operacijose galima įžvelgti ir liberalių idėjų poveikį, tačiau realistinė NATO prigimtis, karinis operacijų pobūdis ir Lenkijos aktyvumas jose nulemia daugiau realistinę Lenkijos poziciją.

¹⁴⁵ Žr. Vašingtono sutarties 5 ir 6 str. Sutarties tekstas rastas:

http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_17120.htm.

¹⁴⁶ Osica, O. In search of a New Role: Poland and Euro-Atlantic Relations. *Defence Studies*, Vol. 2, 2002. P. 30-31.

Rasta: <http://web.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=4&hid=10&sid=d61d2c74-9c14-4517-b487-90f248f480a6%40sessionmgr104>. Žiūrėta: 2012 11 06.

¹⁴⁷ International Security Assistance Force (ISAF): Key Facts and Figures. February 19, 2013. Rasta:

<http://www.nato.int/isaf/docu/epub/pdf/placemat.pdf>. Žiūrėta: 2013 04 06.

¹⁴⁸ Kosovo Force. Troop Numbers and Contribution Nations. January 12, 2013. Rasta:

<http://www.aco.nato.int/kfor/about-us/troop-numbers-contributions.aspx> Žiūrėta: 2013 04 06.

Lenkija taip pat reguliariai siunčia laivus NATO kovos su terorizmu Viduržemio jūroje operacijai „Active Endeavour“ ir lėktuvus oro policijos misijai Baltijos šalyse.¹⁴⁹ Tiek kova su terorizmu, tiek oro policijos misija yra labiau realistinio pobūdžio veikla. Abi misijos iš esmės skirtos užtikrinti NATO erdvės saugumui pietiniame ir rytiniame Aljanso pakraščiuose. Jos remiasi tradicine karine saugumo samprata, o ne tam tikrų normų sklaidą kaip liberalioji ES. Iš esmės šios misijos yra NATO galios ir pajėgumo apsiginti demonstravimas ir Lenkija savo įsitraukimu palaiko šią realistinę politiką.

ES BUSP srityje Lenkija smarkiai pabrėžia NATO ir ES bendradarbiavimą. Lenkija taip pat aktyviai dalyvauja ES kovinių grupių ir Europos gynybos agentūros, skirtos ES gynybinių pajėgumų vystymui, veikloje.¹⁵⁰ Taigi ir ES BUSP srityje Lenkija labiau koncentruojasi į tradicinių gynybinių pajėgumų stiprinimą kas rodytų realistinį požiūrį.

170 Lenkijos karių dalyvauja ES karinėje operacijoje „Althea“ Bosnijoje ir Hercegovinoje.¹⁵¹ Tiesa šioje operacijoje, nors ir karinėje, Lenkijos kariai tarnauja operacijos štabe, Tarptautinės karo policijos vienetė ir Pajėgumų kūrimo ir mokymo misijoje.¹⁵² Taigi galima būtų teigti, jog dalyvaudama šioje operacijoje Lenkija vadovaujasi liberaliomis nuostatomis padėdama stiprinti Bosnijos ir Hercegovinos karinius gebėjimus ir prisidedama prie pačios operacijos sklandaus funkcionavimo. Tai atitinka ES kaip liberalaus „minkštosios“ galios veikėjos vaidmenį ir Lenkija kaip dalyvė taip pat įtraukiama į tokią politiką.

Lyginant Lenkijos aktyvumą ES ir NATO operacijose ir misijose, matome, kad Lenkija daug aktyviau įsitraukusi į NATO veiklą nei į ES. Tai rodo daugiau tradicinę ir realistinę jos dalyvavimo tarptautinėse operacijose ir misijose politiką. Antra vertus, dalyvavimas ES „Althea“ operacijoje yra daugiau liberalios prigimties. Lenkijos deklaruojami įsitraukimo į tarptautines operacijas ir misijas tikslai ir vykdoma veikla atitinka vienas kitą. Tiek dokumentuose, tiek dalyvavimo prasme pirmenybė aiškiai teikiama NATO.

4.4 Nyderlandų, Švedijos ir Lenkijos dalyvavimo ES ir NATO vadovaujamose tarptautinėse operacijose ir misijose palyginimas

Tiek Švedijai, tiek Nyderlandams, tiek ir Lenkijai būdingas dalyvavimas tiek NATO, tiek ES misijose. Tačiau Nyderlandų politika šiuo atžvilgiu yra labiau subalansuota ir labiau atitinkanti

¹⁴⁹ Missions. Polish Armed Forces. Rasta: <http://www.wojsko-polskie.pl/in-the-world/16833.missions.html>. Žiūrėta: 2012 11 06.

¹⁵⁰ Poland in Common Security and Defence Policy. Ministry of National Defence of the Republic of Poland. Rasta: http://www.wp.mil.pl/en/strona/310/LG_183_239. Žiūrėta: 2012 11 06.

¹⁵¹ Ten pat.

¹⁵² Operational Commander of the Polish Armed Forces Visits EUFOR Headquarters. Rasta: http://www.euforbih.org/index.php?option=com_content&view=article&id=2175:operational-commander-of-the-polish-armed-forces-visits-eufor-headquarters&catid=105:press-statements&Itemid=70. Žiūrėta: 2012 11 06.

deklaruojamus principus. Švedijos operacinė politika yra labiau liberali, nors skirtingai nei deklaruojama operacijų strategijoje, realiai pirmenybė tenka NATO, o ne ES operacijoms, taigi realizmo joje daugiau, nei matoma iš dokumento. Vis dėlto, operacijos, kuriose dalyvauja švedų kariai dažniausiai (išskyrus Afganistaną ir netgi jis iš dalies) atitinka krizių valdymo/taikdarystės pobūdį būdinga Švedijos saugumo politikai. Šiuo atžvilgiu Lenkija mažiau nei pirmosios dvi šalys yra įsitraukusi į ES misijas. Jos operacinė politika nėra tokia subalansuota tarp „minkštosios“ galios (civilinių, daugiau būdingų ES) ir „kietosios“ galios (karinių, daugiau būdingų NATO) operacijų. Lenkija akivaizdžiai teikia pirmenybę pastarajai galios sampratai.

Realistinio pobūdžio Nyderlandų operacinei politikai suteikia aktyvus įsitraukimas į kovos su piratavimu operacijas, kuriose visai nedalyvauja Švedija ir Lenkija. Antra vertus, Afganistane Olandija labiau koncentruojasi į policijos apmokymus, o Švedija į PAG veiklą. PAG veikloje vis dėlto išlieka didesnė kovinių veiksmų tikimybė, nei mokomojoje veikloje. Lenkija iš visų trijų šalių dislokavusi daugiausiai karių Afganistane, taigi ji yra aktyviausia dalyvė ir tai daro jos politiką labiau realistine nei švedų ir olandų.

Nyderlandai daug aktyvesni ES misijose nei Lenkija ir Švedija, nors būtent pastaroji pirmenybę teikia narystei ES. Švedija įsitraukusi į dvi ES misijas, tuo tarpu Nyderlandai į penkias. Toks aktyvumo skirtumas sufleruoja didesnę Nyderlandų politikos liberalumą, nei Švedijos, tačiau tai nebūtų visiškai tiesa. Olandų politika nėra tiek liberali, kiek subalansuota, didelį įsipareigojimą ES skaičių atsveria, įsipareigojimai NATO svarbiausiose operacijose Afganistane ir Kosove, bei realistinio pobūdžio anti-piratavimo operacijos. Kaip jau minėta įsitraukime į ES misijas Lenkija smarkiai nusileidžia pirmosioms dviem šalims todėl ir liberalumu jos operacinė politika nepasižymi. Apskritai, vertinant šalių įsitraukimą į tarptautines operacijas ir misijas Nyderlandai iškyla kaip daug aktyvesnis tarptautinis aktorius, nei Švedija ir Lenkija. Iš to taip pat galima spręsti, kad olandų užsienio politika labiau realinė, nes būdama aktyvi veikėja šalis didina savo įtaką ir tuo pačiu galią tarptautinėje sistemoje. Antra vertus, Lenkija nors ir nebūdama tokia aktyvi per abi organizacijas, yra itin aktyvi NATO rėmuose ir nebalansuoja to savo įsitraukimu į ES civilines misijas, todėl jos politika yra dar labiau realinė nei Nyderlandų.

5. ŠVEDIJOS, NYDERLANDŲ IR LENKIJOS UŽSIENIO PREKYBA IR ENERGETIKA

Ekonominė priklausomybė yra viena iš penkių kertinių I. Kanto liberalių vertybių. Ji taip pat yra vienas iš svarbiausių faktorių, kurie liberalų manymu sumažina karo tikimybę. Ekonominis bendradarbiavimas skatina abipusio supratimo ieškojimą. Konfliktai kelia grėsmę ekonominiams santykiams, todėl karas tarp partnerių pasidaro per brangus - taip mažėja jo tikimybė.¹⁵³ Kuo daugiau šalių yra sujungiamos ekonominiiais ryšiais, tuo didesnėje dalyje pasaulio mažėja karo tikimybė. Taigi pasaulinė ekonomika ir rinka gali tapti viena iš priemonių siekiant pasaulinės taikos. Ryškiausias ekonominės sąjungos, kuri vėliau išsivystė į politinę, pavyzdys yra ES. Iš pradžių apėmusi tik anglių ir plieno prekybos reguliavimą, vėliau Sąjunga apjungė šalis bendromis socialinės, užsienio ir netgi saugumo politikos normomis. Tarptautinė prekyba yra viena iš sudedamųjų tarptautinės ekonomikos dalių. Be to tai viena iš valstybių užsienio politikos priemonių, kaip jau minėta, labai tinkama užmegzti taikiems ir tvirtiems ryšiams su kitomis šalimis. Išanalizavus konkrečios valstybės pagrindinius importo ir eksporto partnerius galima nemažai pasakyti apie jos užsienio politikos pobūdį.

Realizmas kaip ideologija labiau propaguoja savipagalbos principą. Todėl toks valstybių priklausomumas viena nuo kitos, o dar svarbiau nuo laisvosios pasaulinės rinkos svyravimų, nėra patogus. Todėl geriausiai realizmo interesus atitiktų steitizmas (angl. *statism*) kaip požiūris į prekybą. Steitizmas yra „ekonominės kontrolės ir planavimo sukonzentravimas smarkiai centralizuotos valdžios rankose, industrijai dažnai tampant valstybės nuosavybe“¹⁵⁴. Dar kitaip realistiškas ekonominė politika gali pasireikšti per tam tikrą protekcionistinių priemonių naudojimą. Tokias priemones naudoja ir toks liberalus darinys kaip ES, kuri taiko muitų tarifus prekėms importuojamoms iš nepriklausančių ES šalių. Taip pat realizmas tarptautinėje prekyboje gali pasireikšti kai šalis ima naudoti savo eksportą (dažniausiai gamtinius išteklius) kaip priemonę priversti eksportą gaunančias šalis elgtis kaip palankiau eksportuotojui. Rusija yra puikus pavyzdys kaip prekyba dujomis virsta galingu užsienio politikos įrankiu. Taigi šiame skyriuje su prekyba sujungiau ir energetikos temą, nes energija taip pat gali būti prekė ir politikos įrankis. Šalis siekianti energetinės nepriklausomybės elgsis realistiškai, nes sieks autonomijos pagal „*self help*“ principą, taip pat realistiškai elgsis ir valstybės kaip Rusija, kuris sieks daryti įtaką per savo parduodamą energiją. Apskritai, jeigu tarptautinė prekyba gali būti puiki liberalios užsienio politikos priemonė,

¹⁵³ Russett, B. Liberalism. // Dunne, T., Kurki, M. and Smith, S. (ed.). *International Relations Theories. Discipline and Diversity*. Oxford: Oxford University Press, 2010. P. 99 ir 103.

¹⁵⁴ Definition of statism. Rasta: <http://www.merriam-webster.com/dictionary/statism>. Žiūrėta: 2012 05 29.

tai energetika, būdama tokia svarbi kiekvienos valstybės išlikimui, beveik visada skatins realistinį elgesį. Nepriklausomybė, ar bent jau energijos šaltinių diversifikacija, yra kiekvienos šalies interesas. O savo valstybės interesų paaisymas aukščiau visko yra viena iš pagrindinių realizmo tiesų.

5.1 Švedijos užsienio prekybos ir energetikos politika

Švedija yra aktyvi eksportuotoja - mediena, hidroelektrinėse išgaunama energija ir geležies rūda sudaro eksporto pagrindą. Inžinerinis sektorius atsakingas už 50 proc. viso eksporto. Svarbios eksportui yra ir telekomunikacijos, automobilių ir farmacijos industrijos.¹⁵⁵ 2011 m. Švedija užėmė 28 vietą pasaulyje pagal eksportuojamas prekes (neskaitant vidinio eksporto ES). 76,2 proc. šio eksporto sudarė pramonės gaminiai, 13,2 proc. – kuras ir iškasenos. Pagrindinės Švedijos eksporto partnerės yra ES šalys (54,6 proc. eksporto 2011 m.), Norvegija (9,4 proc. eksporto 2011 m.) ir JAV (5,9 proc. eksporto 2011 m.).¹⁵⁶ Iš ES narių kaip itin svarbią eksporto partnerę galima išskirti Vokietiją.¹⁵⁷ Tai, kad didžiąją dalį šalies eksporto 2011 m. sudarė pramonės gaminiai rodo, kad gamyba Švedijoje gerai išvystyta, tačiau nemažą dalį užima ir kuras bei iškasenos taip pat energija, tai vertingos ir paklausios prekės. Hidroenergija, skirtingai nei iškastinis kuras, yra tvari, todėl tai pastovus pajamų iš eksporto šaltinis ir ateityje mažėjant iškasėnų ištekliams turės užimti vis didesnę Švedijos eksporto dalį. Prekyba tvaria energijos rūšimi iš dalies rodo pragmatinį ir realistinį Švedijos prekybos politikos pobūdį, nes tai paklausi ir ilgalaikes perspektyvas turinti eksporto rūšis, taigi ji užtikrina, kad ekonominiai Švedijos interesai prekybos energija srityje bus patenkinami ilgą laiką. Antra vertus, prekyba hidroenergija kaip alternatyva iškastiniam kurui ir kaip priemonė diversifikuoti Europos šalių energijos šaltinius (kur vis dar dominuoja dujos iš Rusijos), išties atspindi liberalius demokratinių šalių tarpusavio pagalbos ir bendradarbiavimo principus.

Švedijos eksporto orientacija į kitas ES nares, Norvegiją ir JAV rodo euroatlantines valstybės orientacijas. Šios šalys yra patikimi prekybos partneriai, o prekyba su ES stiprina pačios Švedijos pozicijas Sąjungoje ir prisideda prie bendros organizacijos ekonominės gerovės. Pozicijos stiprinimas yra realistinis bruožas, tačiau įnašas stiprinant ES ekonomiką jau atspindi liberalias tendencijas.

Pagal importą 2011 m. Švedija užėmė 29 vietą pasaulyje (neskaitant vidinio ES importo).¹⁵⁸ Importo pagrindą sudaro įvairūs mechanizmai, nafta ir jos produktai, chemikalai.¹⁵⁹ 2011 m. 71,4

¹⁵⁵ Sweden exports. Rasta: <http://www.tradingeconomics.com/sweden/exports>. Žiūrėta: 2013 04 06.

¹⁵⁶ Sweden. World Trade Organization members profiles. Rasta: <http://stat.wto.org/CountryProfile/WSDBCountryPFView.aspx?Language=E&Country=SE>. Žiūrėta: 2013 04 06.

¹⁵⁷ Sweden exports. Rasta: <http://www.tradingeconomics.com/sweden/exports>. Žiūrėta: 2013 04 06.

¹⁵⁸ Sweden. World Trade Organization members profiles. Rasta: <http://stat.wto.org/CountryProfile/WSDBCountryPFView.aspx?Language=E&Country=SE>. Žiūrėta: 2013 04 06.

proc. importo į Švediją sudarė pramonės gaminiai, 17,9 kuras ir iškasenos. Pagrindinės importo partnerės buvo ES šalys (68,7 proc. viso importo 2011 m.), Norvegija (8,4 proc. viso importo 2011 m.) ir Rusija (5,5 proc. viso importo 2011 m.).¹⁶⁰ Iš ES šalių pagrindinės partnerės yra Vokietija, Danija, Nyderlandai ir Suomija.¹⁶¹ Kaip eksportas Švedijos importas yra neatsiejamai susijęs su ES, kas stiprina jos ryšius su organizacija ir liberaliomis jos puoselėjamomis vertybėmis. Tačiau Švedija išlieka dalinai priklausoma nuo rusiškos energijos importo, nes būtent iš Rusijos Švedija perka apie pusę, visos importuojamos neapdirbtos naftos.¹⁶² Tačiau skirtingai nei nemažai Europos šalių, Švedija daugiausiai dujų Švedija importuoja ne iš Rusijos, o iš Danijos.¹⁶³ Importuodama dujas iš Danijos Švedija tarsi atsveria savo priklausomybę nuo Rusijos naftos importo srityje. Vengdama importuoti dujas iš Rusijos šalis įgyvendina realistinę politiką, nes išvengia Rusijos įtakos ir neleidžia pastarajai plėsti savo galios Europoje per dujų importą, kuris jau seniai yra tapęs Rusijos užsienio politikos įrankiu didinant savo įtaką.

Kaip minėta anksčiau Švedija tiek importuoja, tiek eksportuoja energiją. Trečdalis Švedijos energijos atsargų priklauso nuo importo. Pačioje šalyje energija daugiausiai gaunama iš atominio kuro ir atsinaujinančių šaltinių (daugiausia hidroenergija). Lyginant su kitomis ES šalimis Švedija sunaudoja gana nemažai energijos, tačiau elektros gamyba beveik visa išgaunama iš atsinaujinančių šaltinių.¹⁶⁴ Apskritai Švedija yra viena iš lyderiaujančių šalių pasaulyje atsinaujinančios energijos naudojimo atžvilgiu. Švedijos vyriausybė iškėlė tikslą iki 2020 m. tapti šalimi visiškai nepriklausančia nuo naftos.¹⁶⁵

Švedijos siekis didinti energijos išgavimą iš atsinaujinančių šaltinių ir mažinti priklausomybę nuo naftos turi ir liberalių ir realistinių bruožų. Liberalūs bruožai pasireiškia šalies indėliu į aplinkosaugą ir CO2 emisijos mažinimu. Šioje vietoje jos tikslai sutampa su ES energetiniais prioritetais ir atsižvelgia į bendrą naudą (švaresnę aplinką), o ne tik į savus poreikius. Realistiniai tikslai pasireiškia per nepriklausomybės nuo naftos importuotojų didinimu. Pasikliaudama savo pagaminta hidroenergija, Švedija vadovaujasi realistiniu savipagalbos principu.

¹⁵⁹ Sweden imports. Rasta: <http://www.tradingeconomics.com/sweden/imports>. Žiūrėta: 2013 04 06.

¹⁶⁰ Sweden. World Trade Organization members profiles. Rasta: <http://stat.wto.org/CountryProfile/WSDBCountryPFView.aspx?Language=E&Country=SE>. Žiūrėta: 2013 04 06.

¹⁶¹ Sweden imports. Rasta: <http://www.tradingeconomics.com/sweden/imports>. Žiūrėta: 2013 04 06.

¹⁶² Energy in Sweden 2012. Swedish Energy Agency. P. 40. Rasta: http://www.energimyndigheten.se/Global/Engelska/Facts%20and%20figures/Energy_in_sweden_2012.pdf. Žiūrėta: 2013 04 06.

¹⁶³ Energy in Sweden 2012. Swedish Energy Agency. P. 41. Rasta: http://www.energimyndigheten.se/Global/Engelska/Facts%20and%20figures/Energy_in_sweden_2012.pdf. Žiūrėta: 2013 04 06.

¹⁶⁴ SWEDEN – Energy Mix Fact Sheet. Rasta: http://ec.europa.eu/energy/policy/doc/factsheets/mix/mix_se_en.pdf. Žiūrėta: 2012 11 06.

¹⁶⁵ West, L. Sweden aims to be World's First Oil-free Nation. *Environmental Issues*. Rasta: <http://environment.about.com/od/renewableenergy/a/oilfreesweden.htm>. Žiūrėta: 2012 11 06.

Apibendrinant galima teigti, kad prekyboje Švedija labiau vadovaujasi liberalų principais, nei energetikoje. Energetikoje nepriklausomybės nuo importuojamos energijos didinimas yra realistinis. Prekyboje stiprūs ryšiai su demokratiniiais prekybos partneriais (visų pirma ES šalimis), priklausomybė nuo iš eksporto gaunamų pajamų, atskleidžia liberalios tarptautinės prekybos tendencijas. Be to Švedija priklauso liberaliai Pasaulio prekybos organizacijai ir vadovaujasi ES laisvos rinkos ir prekybos vertybėmis.

5.2 Nyderlandų užsienio prekybos ir energetikos politika

Pagal eksportą 2011 m. Nyderlandai užėmė 5 vietą pasaulyje.¹⁶⁶ Daugiau nei du trečdaliai BVP Olandijoje gaunama iš prekių eksporto. Nyderlandai yra penktas pagal dydį pasaulyje gamtinių dujų eksportuotojas. Svarbią dalį eksporto sudaro maistas ir žemės ūkio produktai.¹⁶⁷ 2011 m. pagrindinę eksporto dalį sudarė pramonės prekės (60,8 proc. eksporto 2011 m.) ir kuras bei iškasenos (21,6 proc. eksporto 2011 m.), bet nemažą dalį sudarė ir žemės ūkio produktai (16,3 proc. eksporto 2011 m.). Pagrindiniai eksporto partneriai buvo ES narės (74,1 proc. eksporto 2011 m.), JAV (4,5 proc. eksporto 2011 m.) ir Rusija, Šveicarija, Kinija (kiekviena po 1,5 proc. eksporto 2011 m.).¹⁶⁸ Iš ES šalių svarbiausi eksporto partneriai yra Vokietija, Belgija, Prancūzija ir JK.¹⁶⁹ Kaip matoma iš statistikos Olandija yra į eksportą orientuota ekonomika ir viena pagrindinių eksportuotojų pasaulyje. Svarbią vietą eksporte užima dujos, kas smarkiais didina Nyderlandų įtaką pasaulyje priklausomame nuo iškastinio kuro. Turėdama savo dujų, šalis tampa mažiau priklausoma nuo Rusijos importo. Šie bruožai daro jos prekybos politiką realistinę. Liberalių bruožų galima įžvelgti glaudžiuose ryšiuose su ES ir be abejo itin geroje integracijoje į pasaulinę prekybos rinką.

Pagal importą 2011 m. Nyderlandai užėmė 7 vietą pasaulyje.¹⁷⁰ Pagrindines importo prekes sudaro mašinų ir transporto įranga, chemikalai ir kuras.¹⁷¹ 2011 m. pagrindinę dalį importo sudarė pramonės prekės (59,3 proc. importo 2011 m.) bei kuras ir iškasenos (27,3 proc. importo 2011 m.). Pagrindiniai importo partneriai buvo ES šalys (53,2 proc. importo 2011 m.), Kinija (9,3 proc. importo 2011 m.) ir JAV (7,5 proc. importo 2011 m.).¹⁷² Svarbiausi importo partneriai iš ES išlieka

¹⁶⁶ Netherlands. World Trade Organization members profiles. Rasta: <http://stat.wto.org/CountryProfile/WSDBCountryPFView.aspx?Language=E&Country=NL>. Žiūrėta: 2013 04 07.

¹⁶⁷ Netherlands exports. Rasta: <http://www.tradingeconomics.com/netherlands/exports>. Žiūrėta: 2013 04 07.

¹⁶⁸ Netherlands. World Trade Organization members profiles. Rasta: <http://stat.wto.org/CountryProfile/WSDBCountryPFView.aspx?Language=E&Country=NL>. Žiūrėta: 2013 04 06.

¹⁶⁹ Netherlands exports. Rasta: <http://www.tradingeconomics.com/netherlands/exports>. Žiūrėta: 2013 04 06.

¹⁷⁰ Netherlands. World Trade Organization members profiles. Rasta: <http://stat.wto.org/CountryProfile/WSDBCountryPFView.aspx?Language=E&Country=NL>. Žiūrėta: 2012 11 06.

¹⁷¹ Netherlands imports. Rasta: <http://www.tradingeconomics.com/netherlands/imports>. Žiūrėta: 2012 11 06.

¹⁷² Netherlands. World Trade Organization members profiles. Rasta: <http://stat.wto.org/CountryProfile/WSDBCountryPFView.aspx?Language=E&Country=NL>. Žiūrėta: 2012 11 06.

tie patys kaip ir eksporto – Vokietija, Belgija, JK ir Prancūzija.¹⁷³ Iš statistinių duomenų aišku, kad kaip ir eksporte, taip ir importe Nyderlandai pirmauja pasaulyje. Didelė priklausomybė nuo eksporto ir tvirti ryšiai su ES šalimis rodo liberalias prekybos politikos tendencijas.

Energetikos srityje Nyderlandai pasižymi dvejopomis tendencijomis. Viena vertus, šalis išgauna ir eksportuoja daug dujų, kas daro ją nepriklausomą, tačiau antra vertus, ji importuoja nemažai naftos ir anglių. Nafta daugiausiai gaunama iš Rusijos, Norvegijos ir Saudo Arabijos, o anglis iš Pietų Afrikos ir Kolumbijos. Elektros energija išgaunama iš dujų ir anglių. Didėja energijos išgavimas iš atsinaujinančių energijos šaltinių, ypač vėjo jėgainių.¹⁷⁴ Nyderlandų kaip vienos didžiausių dujų išgavėjų pasaulyje vaidmuo daro juos svarbiais TS žaidėjais. Prie to prisideda ir stambios naftos perdirbimo pramonės turėjimas. Šalies vyriausybė vadovauja dujų ir elektros rinkų vystymuisi, siekdama geriau integruoti ir suderinti nacionalines ir regionines rinkas. Tačiau šalis taip pat siekia didinti atsinaujinančių energijos šaltinių panaudojimą ir yra iki 2020 užsibrėžusi tikslą 20 proc. energijos išgauti iš atsinaujinančių šaltinių ir sumažinti šiltnamio efektą skatinančių dujų emisiją 30 proc.¹⁷⁵ Toks posūki į atsinaujinančius šaltinius rodo liberalių idėjų raišką Olandijos energijos politikoje, tačiau dujų sektorius, jo nulemta įtaka ir vyriausybės kontrolė šioje srityje rodo realistines tendencijas.

5.3 Lenkijos užsienio prekyba ir energetika

2011 m. Lenkija užėmė 27 vietą pasaulyje pagal prekių eksportą (neskaitant vidinio eksporto ES). Didžiausią dalį eksporto sudaro pramonės gaminiai - 77,9 proc., žemės ūkio produktai – 12,1 proc. Daugiausia eksporto gavėjos buvo ES šalys (77,1m proc. eksporto 2011 m.), Rusija (4,7 proc. eksporto 2011 m.) ir Ukraina (2,6 proc. eksporto 2011 metais)¹⁷⁶ Iš ES kaip svarbiausia eksporto partnerė figūruoja Vokietija.¹⁷⁷ Tai, kad pagrindinės eksporto gavėjos yra ES šalys rodo, kad vis dėlto Lenkijos eksportas yra nukreiptas į ES vidinę rinką. Narystė ES yra pagrįsta normų bendrumu, o pati organizacija yra liberalaus pobūdžio, tarpusavio ryšiai pagrįsti prekyba yra viena iš liberalių vertybių. Galima teigti, kad Lenkija orientuodama prekybą į ES šalis vykdo liberalų idėjas atitinkančią eksporto politiką. Antra vertus, eksportuodama plačią prekių grupę Lenkija turi ir realistinių išskaičiavimų. Pramonės prekės itin ryškiai pirmauja prieš kitas eksporto rūšis, kadangi

¹⁷³ Netherlands imports. Rasta: <http://www.tradingeconomics.com/netherlands/imports>. Žiūrėta: 2012 11 06.

¹⁷⁴ NETHERLANDS – Energy Mix Fact Sheet. Rasta: http://ec.europa.eu/energy/energy_policy/doc/factsheets/mix/mix_nl_en.pdf. Žiūrėta: 2012 11 07.

¹⁷⁵ Energy policies of IEA Countries – Netherlands. Rasta: http://www.iea.org/publications/free_new_Desc.aspx?PUBS_ID=2071. Žiūrėta: 2012 11 07.

¹⁷⁶ Poland. World Trade Organization members profiles. Rasta: <http://stat.wto.org/CountryProfile/WSDBCountryPFView.aspx?Language=E&Country=PL>. Žiūrėta: 2013 04 06.

¹⁷⁷ Poland exports. Rasta: <http://www.tradingeconomics.com/poland/exports>. Žiūrėta: 2013 04 06.

pramonės prekių grupė didelė ir diversifikuota, apimanti daug prekių rūšių, tai stiprina Lenkijos kaip eksportuotojos pozicijas.

Rusija yra antra pagal svarbą eksporto gavėja po ES šalių, tačiau procentinis atotrūkis tarp eksporto kiekio gaunamo ES narių ir Rusijos itin didelis. Ši aplinkybė rodo, kad Lenkija nėra itin priklausoma nuo Rusijos kaip pirkėjos, o tai savo ruožtu atitinka Lenkijos kaip į Vakarų orientuotos valstybės profilį. Kuo didesnė nepriklausomybė nuo Rusijos, taipogi ir prekybinė, atitinka realistinius Lenkijos siekius tapti Vakarų, o ne Rytų regiono dalimi.

Pagal importą Lenkija 2011 m. buvo 24 pasaulyje (neskaitant vidinio ES importo). Didžiausią importo dalį sudarė pramonės produktai – 71,3 proc., kuras ir iškasenos – 16,3 proc. Pagrindinės šalys, iš kurių Lenkija pirkė prekes, kaip ir eksporto atveju, yra ES narės. Iš jų gaunamas importas sudarė 58,6 proc. 2011 m. viso importo, antras pagal dydį importuotojas buvo Rusija – 12,6 proc. viso 2011 m. importo.¹⁷⁸ Vokietija ir Italija yra pagrindinės importo tiekėjos iš ES narių. Įvairios mašinos ir transporto įranga, tarpiniai pramonės gaminiai, chemijos prekės, mineralai, kuras ir įvairūs lubrikantai sudarė Lenkijos importuojamų pramonės gaminių pagrindą 2011 m.¹⁷⁹ Iš esmės tai tokios pramonės prekės, kurių pagalba Lenkija gamins kitas pramonės prekes, kurias eksportuos jau pati. Tokie mainai, kai Lenkija suteikia galimybę užsidirbti kitoms ES narėms, o paskui pati gauna pelną iš prekybos su jomis, yra puikus abipusės naudos gaunamos iš laisvos rinkos pavyzdys. Kadangi laisva rinka yra vienas iš liberalų principų¹⁸⁰, tai galima teigti jog šis Lenkijos prekybos su kitomis ES šalimis pavyzdys puikiai iliustruoja jos prekybos politikos liberalumą. Tai taip pat sustiprina Lenkijos prekybos politikos integralumą liberalioje ES rinkoje.

Lenkijos priklausomybė nuo importuojamos energijos yra viena žemiausių Europoje. Šalis turi dideles akmens anglies atsargas ir anglis sudaro pagrindinį kurą elektros gamybai, ji taip pat yra ir eksporto prekė.¹⁸¹ Dujos sudaro tik 13 proc. pirminių Lenkijos energijos šaltinių, tuo tarpu anglis net 55 proc.¹⁸² Lenkijos gebėjimas gamintis energiją iš kuro randamo pačioje šalyje didina šalies savarankiškumą ir daro energetinę politiką labiau realistinę. Vis dėlto negalima nepastebėti, kad nors Lenkija naudoja mažai dujų, tačiau daugumą jų vis dėlto tiekia Rusija (89,5 proc. visų importuotų dujų 2010 m.). Taigi nors Lenkijos dujų sektorius nėra didelis, jis yra priklausomas nuo Rusijos. Tačiau tai nekeičia fakto, kad turėdama didelius anglies telkinius Lenkija gali vystyti

¹⁷⁸ Poland. World Trade Organization members profiles. Rasta: <http://stat.wto.org/CountryProfile/WSDBCountryPFView.aspx?Language=E&Country=PL>. Žiūrėta: 2013 04 06.

¹⁷⁹ Poland imports. Rasta: <http://www.tradingeconomics.com/poland/imports>. Žiūrėta: 2013 04 06.

¹⁸⁰ Oxford manifesto 1997. The Liberal Manifesto, adopted by the 48th Congress of Liberal International on 27-30 November 1997. Rasta: http://www.liberal-international.org/editorial.asp?ia_id=537. Žiūrėta: 2013 04 06.

¹⁸¹ POLAND – Energy Mix Fact Sheet. Rasta: http://ec.europa.eu/energy/energy_policy/doc/factsheets/mix/mix_pl_en.pdf. Žiūrėta: 2012 11 06.

¹⁸² Poland. Total Primary Energy Consumption by fuel. Rasta: <http://www.energydelta.org/mainmenu/energy-knowledge/country-gas-profiles/country-gas-profile-poland>. Žiūrėta: 2012 11 06.

nepriklausomą energetikos politiką. Tai, kad dalį savo išgaunamos anglies Lenkija parduoda taip gaudama naudą tik dar labiau stiprina jos energetikos politikos pragmatiškumą ir realistiškumą.

5.4 Švedijos, Nyderlandų ir Lenkijos užsienio prekybos ir energetikos politikos palyginimas

Pirmas skirtumas, kuris krenta į akis lyginant Švedijos, Nyderlandų ir Lenkijos prekybos politiką yra daug didesnis Nyderlandų aktyvumas tiek importe, tiek eksporte. Pirmų dviejų šalių ekonomikos yra orientuotos į eksportą, tačiau Nyderlandai ne tik smarkiai pirmauja, bet ir turi geriau diversifikuotą rinką. Nyderlanduose ne tik pramonės prekės, bet ir kuras bei iškasenos ir žemės ūkio produktai užima didelę eksporto dalį. Lenkija daugiau importuoja nei eksportuoja, tuo išsiskirdama iš tiriamų šalių trejeto. Natūralu, kad visose šalyse pramonės prekės sudaro didelę dalį importo ir eksporto, taip yra todėl, kad tai itin plati prekių grupė apimanti įvairius produktus. Todėl realesnę padėtį parodo būtent kitos prekių grupės. Nyderlanduose prekyba labiau diversifikuota ir geriau subalansuota tarp skirtingų prekių grupių. Tai rodo, kad Olandija būdama aktyvesnė pasaulinėje prekyboje, turi didesnę įtaką ir jos prekybos politika yra labiau realistišnei nei Švedijos ir Lenkijos. Pastarųjų eksportas labiau priklausomas nuo pramonės prekių, o kitos produktų grupės užimą palyginti mažas eksporto dalis.

Visos šalys prekyboje glaudžiausiai susijusios su ES, visos priklauso PPO, visos yra laisvos rinkos ekonomikos, o tai rodo ir liberalią jų prekybos politikos dimensiją.

Energetikos srityje Švedija yra akivaizdžiai labiau linkusi į atsinaujinančius energijos šaltinius, o Nyderlandai su Lenkija į tradicinius (dujas, naftą, anglį). Atsinaujinančių šaltinių teigiamas poveikis gamtai daro Švedijos politiką liberalesne, labiau atsižvelgiančia į globalias problemas, nei Nyderlandų ir Lenkijos, kurie ne tik naudoja atitinkamai savo dujas ir anglis, bet ir jas importuoja taip didindami savo svarbą kaip TS aktorės. Švedija ir Olandija vykdo realistiškus energetikos politikos tikslus ir bandydamos tapti mažiau priklausomos nuo energijos tiekėjų, abi didina atsinaujinančių energijos šaltinių naudojimą, bet Švedija naudodama daugiau atominiu būdu gaunamos energijos ir kombinuodama tai su atsinaujinančia energija turi daugiau perspektyvų, nei Olandija, kuri importuoja naftą ir anglis ir teturi vieną atominę jėgainę. Taigi energetikos nepriklausomumo atžvilgiu labiau realistišnei yra Švedijos politika. Lenkija išsiskiria tuo, kad atsinaujinanti energija sudaro tik apie 5 proc. jos pirminių energijos šaltinių. Ir nors šalis daugumą dujų ir naftos importuoja iš Rusijos,¹⁸³ kas didina jos priklausomybę nuo šios šalies, tačiau kol kas atsinaujinanti energija nefigūruoja Lenkijos energetinėje politikoje.

¹⁸³ POLAND – Energy Mix Fact Sheet. Rasta: http://ec.europa.eu/energy/energy_policy/doc/factsheets/mix/mix_pl_en.pdf. Žiūrėta: 2012 11 06.

Apibendrinant galima teigti, kad savo interesų siekimu ir savo įtakos didinimu bei aktyvia prekyba Nyderlandai reiškiasi kaip realistinis pasaulinio lygio TS žaidėjas. Švedija ir Lenkija yra pasyvesnės, neturi tokios didelės įtakos pasaulinėje rinkoje, jų eksportas labiau orientuota į ES vidinę rinką. Švedija dėl atsinaujinančios ir atominės energijos naudojimo yra mažiau priklausoma nuo naftą, anglis ar dujas tiekiančių šalių, nei Nyderlandai ir Lenkija. Prioritetai gamtosugai daro Švediją liberalia žaidėja. Tuo tarpu Olandija ir Lenkija pasikliaudamos savo iškastiniu kuru ir dalį jo parduodamos vysto labiau realistinę energetikos politiką.

IŠVADOS

1. Klasikiniai realistai pripažįsta ideologijos galimybę daryti įtaką tarptautiniams santykiams, bet laiko ją ne pagrindiniu veiksniu. Realizmui būdingas instrumentinis ideologijų traktavimas, jie laiko ideologijas tik pragmatinių valstybių tikslų išraiška. Bendras realistinis ideologijų vertinimas yra daugiau neutralus, neteikiant joms per daug reikšmės. Liberalai laiko ideologijas svarbiomis, nes jos atspindi individų interesus ir formuoja valstybių režimus. Liberalai vadovaudamiesi savo vertybinėmis normomis linkę teigiamai vertinti ideologijas palaikančias demokratiją ir neigiamai – nepalaikančias.

2. Abejose tirtose tarptautinių santykių teorijose galima rasti tokius ideologinius bruožus: propaguojamas subjektyvias vertybes; rekomendacijas; savo teisingumo ir kitų teorijų klaidų eskalavimą; subjektyviais vertybiniais kriterijais paremtą vertinimą kas gerai, o kas blogai tarptautiniuose santykiuose; subjektyvų ir todėl dalinį tarptautinių santykių matymą; nesugebėjimą paaiškinti visų tarptautinės sistemos reiškinių. Su konkrečiomis politinėmis ideologijomis lengviausia susieti liberalizmą, nes jo pavadinimas nurodo sąsajas su konkrečia tokio paties pavadinimo politine doktrina. Realizmas yra grynai horizontali ideologija, jį sunku susieti su specifine vertikalia politine doktrina.

3. Abi tirtas tarptautinių santykių teorijas galima laikyti horizontaliomis ideologijomis, nes jų abiejų ideologiškumo laipsnis yra aukštas. Liberalai yra atvirai šališki, jie propaguoja liberalias demokratines vertybes ir atvirai nepritaria kitokioms. Realizmo atstovai neigia savo subjektyvumą ir vertina realizmą kaip objektyvią mokslinę teoriją. Tačiau jis turi visus politinės ideologijos bruožus, tik yra taikomas ne vidaus politikoje, o tarptautinėje.

4. Pagal narystės tarptautinėse organizacijose politiką Nyderlandai ir Lenkija išsiskiria kaip realistiniai žaidėjai, o Švedija – kaip liberali. Nyderlandai yra gynybinės NATO ir karinės VES įkūrėjai ir nariai. Jie taip pat yra vieni iš ES steigėjų, kas rodo daug aktyvesnį Nyderlandų kaip tarptautinių santykių aktoriaus pobūdį ir nacionalinių interesų bei aukštesnio statuso tarptautinėje sistemoje siekimą. Taigi priklausymo tarptautinėms organizacijoms atžvilgiu Nyderlandai vysto labiau realistinę politiką Švedija savo ruožtu nepriklauso realistinio pobūdžio, „kietosios“ galios organizacijoms kaip NATO ir VES. Ji aktyviai pasisakė ir veikė formuojant ES saugumo politiką kaip orientuotą į krizių valdymą ir paremtą „minkštąja“ normatyvine galia. Bendradarbiavime su NATO Švedija taip pat naudoja taikdariusius/krizių valdymo gebėjimus. Be to Švedijos liberalumas smarkiai pasireiškia per jos neprisijungimo politiką. Iš pateiktų pavyzdžių akivaizdu, jog Švedijos narystė tarptautinėse organizacijose remiasi liberaliais principais. Lenkija iš trijų šalių išsiskiria ypač realistine savo narystės ES ir NATO politikos kryptimi. Dėl glaudžių ryšių su JAV, tradicinio

„kietąją“ galia paremtą požiūrio į saugumą ir dėl savo sovietinės praeities nulemtą siekią netapti Rusijos įtakos objektu, Lenkija suvokia NATO kaip pagrindinį jos saugumo garantą. Liberalioje ES Lenkija taip pat visų pirma siekia savo tikslų įgyvendinimo ir įtakos formuojant bendrą ES politiką, taigi Lenkijos narystė abejose organizacijose yra paremta realistiniais siekiais.

5. Dalyvavimu tarptautinėse operacijose ir misijose atžvilgiu Lenkija pasižymi didžiausiu savo politikos realistiškumu, Švedija – didžiausiu liberalumu, o Nyderlandai geriausiai išlaiko pusiausvyrą tarp šių principų, tačiau linksta į realizmo pusę. Nyderlandai vysto labiau subalansuotą tarp liberalizmo ir realizmo politiką nes aktyviai dalyvauja tiek ES, tiek NATO operacijose. Vis dėlto Nyderlandų realistinę politiką įtvirtina ne tik daug aktyvesnis įsitraukimas į tarptautines misijas, bet ir dalyvavimas realistinio pobūdžio ES ir NATO anti-piratavimo operacijose. Švedija nėra tokia aktyvi dalyvė ir apsiriboja taikdariškomis/krizių valdymo funkcijomis, net tradicinėje „kietosios“ galios misijoje kaip Afganistanas. Tokie bruožai daro jos operacijų politiką liberalesne. Lenkijos dalyvavimo operacijos politika yra labiausiai realistinė. Tiek oficialiais dokumentais, tiek daug aktyvesniu įsitraukimu į NATO operacijas, Lenkija teikia pirmenybę šiai organizacijai, o ne liberaliajai ES. Ir net ES rėmuose Lenkija daugiausia dėmesio skiria įsitraukimui į tradicinės gynybos priemones (tokias kaip dalyvavimas ES kovinėse grupėse).

6. Iš esmės visų trijų šalių prekyba yra liberali dėl esminio liberalios laisvos rinkos dėsnių paisymo ir priklausymo PPO. Energetikos politikoje tik Švedija yra liberali, o Nyderlandai su Lenkija turėdamos nuosavų energijos išteklių vysto realistinę politiką. Prekybos ir energetikos politikoje Nyderlandai pasireiškia kaip įtakingas ir aktyvus, taigi ir labiau realistinis TS žaidėjas. Šalies dujų eksportas, bei subalansuota prekyba atstovauja jos interesams ir plečia įtaką tarptautinėje rinkoje. Švedija savo ruožtu užima mažesnę pasaulinės rinkos dalį ir jos eksportas su importu nėra taip gerai subalansuoti prekių įvairovės atžvilgiu. Energetikos atžvilgiu Švedija liberalesnė dėl atsižvelgimo į aplinkosaugos tendencijas ir perėjimo prie atsinaujinančios energijos didinimo. Lenkijos prekyba yra liberali dėl jos orientacijos į ES rinką taip padedant palaikyti šią instituciją. Tačiau Lenkijos energetikos politika yra realistinė, nes šalis daugiausia energijos išgauna iš savo teritorijoje randamos anglies ir todėl beveik nepriklauso nuo kitų šalių importuojamų dujų ar naftos.

7. Susumavus visus kriterijus, pagal kuriuos buvo vertintas šalių užsienio politikos liberalumas/realistiškumas (priklausymas TO, dalyvavimas tarptautinėse operacijose ir misijose bei prekybos ir energetikos politika), galima teigti, jog Nyderlandai išsiskiria gebėjimu balansuoti savo politiką tarp liberalių ir realistinių normų - tačiau būdama aktyvus, visose tirtose srityse savo interesų siekiantis žaidėjas ši šalis savo užsienio politikoje vis dėlto labiau vadovaujasi realizmo principais. Švedija visose minėtose srityse labiau linksta link „minkštosios“ normatyvinės galios, atsižvelgimo į globalias problemas (krizės, aplinkosauga, didžiausia iš trijų šalių parama

skurdžioms šalims), taigi ji vysto labiau liberalią užsienio politiką. Lenkijos užsienio politika yra labiausiai realistinė iš visų trijų šalių, dalyvaudama organizacijose ji visų pirma siekia savo tikslų įgyvendinimo ir įtakos didinimo, tradiciškai per „kietąją“ galią suvokia saugumą ir yra energetiškai nepriklausoma.

LITERATŪROS IR ŠALTINIŲ SĄRAŠAS

1. Literatūros sąrašas

1. Knygos

1. Bebler, A. (ed.). *NATO at 60: the Post-cold War Enlargement and the Alliance's Future*. Amsterdam: IOS Press BV, 2010
2. Booth, K., Smith, S. (sud.) *Tarptautinių santykių teorija šiandien*. Vilnius: Algarvė, 2000.
3. Carsnaes, W., Risse, T., Simmons, B. A. (ed.). *Handbooks of International Relations*. Thousand Oaks: Sage Publications, 2002
4. Dunne, T., Kurki, M. and Smith, S. (ed.). *International Relations Theories. Discipline and Diversity*. Oxford: Oxford University Press, 2010.
5. Flemes, D. *Regional Leadership in the Global System : Ideas, Interests and Strategies of Regional Powers*. Farnham; Burlington: Ashgate Publishing, 2010.
6. Frankel B. (ed.). *Realism: Restatements and Renewal*. London: Frank Cass, 1996.
7. Goldstein, J. S., Pevehouse, J. C. *International Relations: 2010-2011 Update*. Boston: Longman, 2011.
8. Goodin, R. E. (ed.). *The Oxford handbook of political science*. Oxford: Oxford university press, 2011.
9. Kant, I. *Perpetual Peace: A Philosophical Essay*. New York: Cosimo Inc., 2010.
10. Linklater, A. (ed.). *International Relations: Critical Concepts in Political Science*. London; New York: Routledge, 2000.
11. Mallinson, B. *From Neutrality to Commitment: Dutch Foreign Policy, NATO and European Integration*. London; New York: I.B. Tauris Publishers, 2010
12. Manners, I., Whitman, R. G. (ed.). *The Foreign Policies of European Union Member States*. Manchester: Manchester University Press. 2000.
13. Mingst K. *Essentials of international relations*. New York; London: W. W. Norton, 2008.
14. Morgenthau, H. J. *Politics Among Nations: the struggle for power and peace*. New York: McGraw-Hill, 1985.
15. Prazmowska, A. *Poland: A Modern History*. London: I.B. Tauris and Co Ltd, 2010.
16. Laursen, F. (ed.). *The Making of the EU's Lisbon Treaty: The Role of Member States*. Brussels: P. I. E. Peter Lang, 2011.

2. Straipsniai iš akademinų žurnalų

17. Bell, D. S. A. Anarchy, power and death: contemporary political realism as ideology. *Journal of Political Ideologies*, Vol. 7, 2002.
18. Epstein, R. E. NATO enlargement and the spread of democracy: evidence and expectations. *Security Studies*, Vol. 14, 2005. Rasta: <http://web.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?sid=d909fc8f-bba7-485b-b965-50e5bdf5a2d8%40sessionmgr104&vid=6&hid=24>.
19. Ferreira-Pereira, L. C., The Military Non-Allied States in the Foreign and Security Policy of the European Union: Solidarity 'ma non troppo'. *Journal of Contemporary European Studies*, Vol. 13, No. 1, 2005. Rasta: <http://web.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=4&hid=125&sid=62706416-56ae-4e20-8a2e-ac8f87729817%40sessionmgr114>
20. Forsberg, T., Vaahtoranta, T. Inside the EU, Outside NATO: Paradoxes of Finland's and Sweden's Post-Neutrality. *European Security*, Vol. 10, No. 1, 2001. Rasta: <http://web.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=5&hid=10&sid=05894126-56b0-402b-97d4-d4356a6b6b50%40sessionmgr14>

21. Harmsen, R. The Evolution of Dutch European Discourse: Defining the 'Limits of Europe'. *Perspectives on European Politics and Society*, Vol. 9, No. 3, 2008. Rasta: <http://web.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=4&hid=11&sid=6cac9b76-5469-43c2-9bdb-b088fa9331a6%40sessionmgr15>.
22. Jesien, L. A Sketch on Europeanization with the EU in Focus: Poland 1989-2004-2009. // Hayoz, N., Jesien, L., Koleva, D. (ed.). *20 Years After the Collapse of Communism: Expectations, Achievements and Disillusions of 1989*. Bern: Peter Lang AG, 2011. Rasta: http://web.ebscohost.com/ehost/ebookviewer/ebook/e000xww_485595_AN?sid=9a0807cd-c1fa-42d8-994e-985c27e038ae@sessionmgr13&vid=6.
23. Longhurst, K. From Security Consumer to Security Provider – Poland and Transatlantic Security in the Twenty-First Century. *Defence Studies*, Vol. 2, 2002. Rasta: <http://web.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=5&hid=126&sid=d61d2c74-9c14-4517-b487-90f248f480a6%40sessionmgr104>.
24. Mandelbaum, M. Preserving the New Peace: The Case Against NATO Expansion. *Foreign Affairs*, Vol. 74, Issue 3, 1995. Rasta: <http://web.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=21&sid=b712b8ae-6d4f-4c94-ad35-339f6bb7501b%40sessionmgr114&hid=128>,
25. Mearsheimer J. E. H. Carr vs. Idealism: The Battle Rages On. *International Relations*, Vol. 19, 2005. Rasta: <http://mearsheimer.uchicago.edu/pdfs/A0035.pdf>.
26. Minar, D. V. Ideology and Political Behavior. *Midwest Journal of Political Science*, Vol. 5, No. 4, 1961
27. Osica, O. In search of a New Role: Poland and Euro-Atlantic Relations. *Defence Studies*, Vol. 2, 2002. Rasta: <http://web.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=4&hid=10&sid=d61d2c74-9c14-4517-b487-90f248f480a6%40sessionmgr104>
28. Ratti, L. Post-cold war NATO and international relations theory: the case for neo-classical realism. *Journal of Transatlantic Studies*, Vol. 4, 2006. Rasta: <http://web.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?sid=3ae8205e-1039-4b40-b6e4-6a8c55cb1cc2%40sessionmgr11&vid=6&hid=10>.
29. Ringmar, E. Re-Imagining Sweden: the Rhetorical Battle Over EU Membership. *Scandinavian Journal of History*. Vol. 23, June 1998. Rasta: <http://web.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=4&sid=a3a772b2-1e43-4d59-bf4d-96a12614d1bb%40sessionmgr111&hid=121>
30. Sireci, J., Coletta, D. Enduring without an Enemy: NATO's Realist Foundation. *Perspectives: Central European Review of International Affairs*, Vol. 17, No. 1, 2009. Rasta: <http://web.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=9&hid=24&sid=6a4d2d0c-3047-4546-ab23-6417aec566f7%40sessionmgr15>.
31. Zwolski, K. The EU as an International security actor after Lisbon: Finally a green light for a hollistic approach? *Cooperaton and Conflict*, Vol. 47, 2012. Rasta: <http://cac.sagepub.com/content/47/1/68.full.pdf+html>.

2. Šaltinių sąrašas

1. Oficialūs NATO, ES, Švedijos, Nyderlandų ir Lenkijos dokumentai

32. Aid for people in need. A description of the policy framework for humanitarian aid of the Ministry of Foreign Affairs of the Netherlands. Rasta: <http://www.government.nl/issues/development-cooperation/documents-and-publications/reports/2012/03/29/aid-for-people-in-need.html>
33. Defense Strategy of the Republic of Poland. Warsaw 2009. P. 6. Rasta: http://www.wp.mil.pl/pliki/File/English/strategia_obronnosci_eng.pdf/.

34. European Neighbourhood Policy. Strategy paper, 2004. Rasta: http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/strategy/strategy_paper_en.pdf
35. National strategy for Swedish participation in international peace-support and security-building operations. Government Communication, 2007. P. 3. Rasta: <http://www.sweden.gov.se/content/1/c6/10/80/95/73e64223.pdf>
36. Policy agenda 2012. Rasta: <http://www.government.nl/issues/international-peace-and-security/documents-and-publications/annual-plans/2010/09/21/foreign-policy-goals-2011.html>
37. Policy agenda 2012. Key policy changes for 2012. P. 4. Rasta: <http://www.government.nl/documents-and-publications/annual-plans/2011/09/21/ministry-of-foreign-affairs-policy-agenda-2012.html>.
38. Protokolas „Dėl Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijos taikymo Lenkijai ir Jungtinei Karalystei“. Rasta: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2007:306:0156:0157:LT:PDF>.
39. Polish Foreign Policy Priorities 2012-2016. Warsaw, March 2012. P. 14. Rasta: <http://www.msz.gov.pl/resource/d31571cf-d24f-4479-af09-c9a46cc85cf6:JCR>.
40. Strategy setting out the principles governing Dutch policy on fragile states for 2008-2011. Rasta: <http://www.government.nl/issues/development-cooperation/documents-and-publications/reports/2011/12/23/strategy-setting-out-the-principles-governing-dutch-policy-on-fragile-states-for-2008-2011%5B2%5D.html>
41. Sweden and Africa – a policy to address common challenges and opportunities. Government Communication, 2007. Rasta: <http://www.sweden.gov.se/content/1/c6/10/53/00/1eef8fe3.pdf>
42. The North Atlantic Treaty. Washington D. C. – 4 April 1949. Rasta: http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_17120.htm

2. Duomenys iš oficialių NATO, ES, VES ir Vyšegrado grupės svetainių

43. Amsterdamo sutartis. Pasiiekti rezultatai. Saugumo ir gynybos politika. Rasta: http://circa.europa.eu/irc/opoce/fact_sheets/info/data/relations/cfsp/article_7233_it.htm
44. ES plėtra. Rasta: http://ec.europa.eu/enlargement/the-policy/from-6-to-27-members/index_it.htm
45. EUTM Somalia. Rasta: <http://www.consilium.europa.eu/eeas/security-defence/eu-operations/eu-somalia-training-mission?lang=lt>
46. History of the Vysegrad Group. Rasta: <http://www.visegradgroup.eu/about/history/>.
47. International Security Assistance Force (ISAF): Key Facts and Figures. October 8, 2012. Rasta: <http://www.nato.int/isaf/docu/epub/pdf/placemat.pdf>.
48. Kosovo Force. Troop contributions. October 8, 2012. Rasta: http://www.nato.int/kfor/structur/nations/placemap/kfor_placemat.pdf.
49. Mission. EUNAFOR Somalia. Rasta: <http://www.eunavfor.eu/about-us/mission/>
50. Origins of WEU: from the Brussels Treaty to The Paris Agreements (1984-1954). History of WEU. Rasta: <http://www.weu.int/>
51. Overview of the missions and operations of the European Union, May 2012. Rasta: <http://www.consilium.europa.eu/eeas/security-defence/eu-operations?lang=lt>
52. Political/Military Background. About EUFOR. Rasta: http://www.euforbih.org/index.php?option=com_content&view=article&id=12&Itemid=132
53. Taiki Europa – bendradarbiavimo pradžia. ES istorija. Rasta: http://europa.eu/about-eu/eu-history/1945-1959/index_it.htm
54. The North Atlantic Treaty. Washington D. C. – 4 April 1949. Rasta: http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_17120.htm
55. The Partnership for Peace programme. Rasta: http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_50349.htm

56. Užsienio, saugumo ir gynybos politika: žingsnis po žingsnio. *Europos Parlamento darbas : 199-2004 metų akcentai*. Rasta: <http://www.europarl.europa.eu/highlights/lt/601.html>
57. What is WEU today? Rasta: <http://www.weu.int/>

3. Duomenys iš Švedijos ir Nyderlandų vyriausybių oficialių svetainių

58. ¹ Address by the Minister of Foreign Affairs of the Republic of Poland, Radosław Sikorski, San Francisco, August 5, 2009, World Affairs Council of Northern California. Rasta: http://www.mfa.gov.pl/en/news/aktualnosc_29419

59. Berlijn, D. L. Foreword. *Netherlands Defence Doctrine*. Rasta: <http://www.government.nl/ministries/def/documents-and-publications/leaflets/2010/01/12/netherlands-defence-doctrine.html>

60. Foreign relations. Background Note: The Netherlands. Rasta: <http://www.state.gov/r/pa/ei/bgn/3204.htm>

61. Poland in Common Security and Defence Policy. Ministry of National Defence of the Republic of Poland. Rasta: http://www.wp.mil.pl/en/strona/310/LG_183_239.

62. Poland's road to NATO. Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Poland. Rasta: http://www.mfa.gov.pl/en/p/msz_en/foreign_policy/security_policy/nato/polands_road_to_nato

63. Speech by General Göranson, Supreme Commander of the Swedish Armed Forces at the National Defense University, Peking, 20th of March 2012. Rasta: <http://www.forsvarsmakten.se/upload/dokumentfiler/tal/2012/120320%20NDU%20Peking.pdf>.

64. Speech by the Prime Minister at the Chicago Council on Global Affairs. 2012-05-20. Rasta: <http://www.government.nl/documents-and-publications/speeches/2012/05/20/speech-by-the-prime-minister-at-the-chicago-council-on-global-affairs.html>

65. Sweden and NATO. Rasta: <http://www.sweden.gov.se/sb/d/11725/a/122836>

66. Sweden's road to EU membership. Sweden and the EU. Rasta: <http://www.sweden.gov.se/sb/d/3470/a/20685>

4. Statistiniai Švedijos, Nyderlandų ir Lenkijos dalyvavimo tarptautinėse operacijose ir misijose duomenys

67. Afghanistan – ISAF. In the world. Swedish Armed Forces. Rasta: <http://www.forsvarsmakten.se/en/Forces-abroad/Afghanistan/>

68. Afghanistan. The Netherlands's military missions. Rasta: <http://www.government.nl/issues/international-peace-and-security/the-netherlands-military-missions/afghanistan>

69. Bosnia and Herzegovina-EUFOR. In the world. Swedish Armed Forces. Rasta: <http://www.forsvarsmakten.se/en/Forces-abroad/Bosnia-and-Herzegovina---EUFOR/>

70. Bosnia-Herzegovina. Troop Numbers and Contribution. Rasta: <http://www.government.nl/issues/international-peace-and-security/the-netherlands-military-missions/bosnia-herzegovina>

71. Congo – EOSEC ir EU BAM. Other missions. Rasta: <http://www.government.nl/issues/international-peace-and-security/the-netherlands-military-missions/other-missions>

72. International Security Assistance Force (ISAF): Key Facts and Figures. February 19, 2013. Rasta: <http://www.nato.int/isaf/docu/epub/pdf/placemat.pdf>

73. Kosovo – EULEX. Other missions. Rasta: Rasta: <http://www.government.nl/issues/international-peace-and-security/the-netherlands-military-missions/other-missions>

74. Kosovo Force. Troop Numbers and Contribution Nations. January 12, 2013. Rasta: <http://www.aco.nato.int/kfor/about-us/troop-numbers-contributions.aspx>.

75. Kosovo – KFOR. In the world. Swedish Armed Forces. Rasta: <http://www.forsvarsmakten.se/en/Forces-abroad/Kosovo/>
76. Kosovo – KFOR. Other missions. Rasta: <http://www.government.nl/issues/international-peace-and-security/the-netherlands-military-missions/other-missions>
77. Missions. Polish Armed Forces. Rasta: <http://www.wojsko-polskie.pl/in-the-world/16833,missions.html>.
78. Netherlands. Troops. Troop Numbers and Contribution. Rasta: <http://www.isaf.nato.int/troop-numbers-and-contributions/netherlands/index.php>
79. Somalia. The Netherlands' military missions. Rasta: <http://www.government.nl/issues/international-peace-and-security/the-netherlands-military-missions/somalia>
80. Sweden. Troop Numbers and Contribution. Rasta: <http://www.isaf.nato.int/troop-numbers-and-contributions/sweden/index.php>.
81. Uganda – EUTM Somalia. In the world. Swedish Armed Forces. Rasta: <http://www.forsvarsmakten.se/en/Forces-abroad/Uganda---EUTM/>

5. Statistiniai Švedijos, Nyderlandų ir Lenkijos prekybos ir energetikos duomenys

82. Energy in Sweden 2012. Swedish Energy Agency. Rasta: http://www.energimyndigheten.se/Global/Engelska/Facts%20and%20figures/Energy_in_sweden_2012.pdf
83. NETHERLANDS – Energy Mix Fact Sheet. Rasta: http://ec.europa.eu/energy/energy_policy/doc/factsheets/mix/mix_nl_en.pdf
84. Netherlands exports. Rasta: <http://www.tradingeconomics.com/netherlands/exports>
85. Netherlands imports. Rasta: <http://www.tradingeconomics.com/netherlands/imports>
86. Netherlands. World Trade Organization members profiles. Rasta: <http://stat.wto.org/CountryProfile/WSDBCountryPFView.aspx?Language=E&Country=NL>
87. POLAND – Energy Mix Fact Sheet. Rasta: http://ec.europa.eu/energy/energy_policy/doc/factsheets/mix/mix_pl_en.pdf.
88. Poland exports. Rasta: <http://www.tradingeconomics.com/poland/exports>.
89. Poland imports. Rasta: <http://www.tradingeconomics.com/poland/imports>.
90. Poland. Country gas profile, 2010. Energy Delta Institute. Rasta: <http://www.energydelta.org/mainmenu/energy-knowledge/country-gas-profiles/country-gas-profile-poland>.
91. Poland. World Trade Organization members profiles. Rasta: <http://stat.wto.org/CountryProfile/WSDBCountryPFView.aspx?Language=E&Country=PL>.
92. SWEDEN – Energy Mix Fact Sheet. Rasta: http://ec.europa.eu/energy/energy_policy/doc/factsheets/mix/mix_se_en.pdf
93. Sweden exports. Rasta: <http://www.tradingeconomics.com/sweden/exports>
94. Sweden imports. Rasta: <http://www.tradingeconomics.com/sweden/imports>
95. Sweden. World Trade Organization members profiles. Rasta: <http://stat.wto.org/CountryProfile/WSDBCountryPFView.aspx?Language=E&Country=SE>

6. Statistiniai Švedijos, Nyderlandų ir Lenkijos humanitarinės paramos duomenys

96. Netherlands. Global Humanitarian Assistance. Rasta: <http://www.globalhumanitarianassistance.org/countryprofile/netherlands>
97. Poland. Global Humanitarian Assistance. Rasta: <http://www.globalhumanitarianassistance.org/countryprofile/poland>.
98. Sweden. Global Humanitarian Assistance. Rasta: <http://www.globalhumanitarianassistance.org/countryprofile/sweden>

7. Kiti šaltiniai

99. Definition of statism. Rasta: <http://www.merriam-webster.com/dictionary/statism>
100. Energy policies of IEA Countries – Netherlands. Rasta: http://www.iea.org/publications/free_new_Desc.asp?PUBS_ID=2071
101. Europos Sąjungos bendra užsienio ir saugumo politika. Lietuvos respublikos užsienio reikalų ministerija. Rasta: <http://www.urm.gov.lt/index.php?1102572536>.
102. French troops to withdraw from Afghanistan by year-end: Hollande. Ministry of National Defense The People's Republic of China. Rasta: http://eng.mod.gov.cn/IntlMilitary/2012-05/26/content_4371104.htm
103. Foreign policy. History of Sweden: War, peace and progress. Rasta: http://www.sweden.se/eng/Home/Lifestyle/Facts/History-of-Sweden/#idx_8
104. Liberal Appeal of Rome 1981. Rasta: http://www.liberal-international.org/editorial.asp?ia_id=536.
105. Liberal Declaration of Oxford 1967. Rasta: http://www.liberal-international.org/editorial.asp?ia_id=917.
106. Operational Commander of the Polish Armed Forces Visits EUFOR Headquarters. Rasta: http://www.euforbih.org/index.php?option=com_content&view=article&id=2175:operational-commander-of-the-polish-armed-forces-visits-eufor-headquarters&catid=105:press-statements&Itemid=70.
107. Oxford Manifesto 1947. Rasta: http://www.liberal-international.org/editorial.asp?ia_id=535.
108. Oxford manifesto 1997. The Liberal Manifesto, adopted by the 48th Congress of Liberal International on 27-30 November 1997. Rasta: http://www.liberal-international.org/editorial.asp?ia_id=537
109. West, L. Sweden aims to be World's First Oil-free Nation. *Environmental Issues*. Rasta: <http://environment.about.com/od/renewableenergy/a/oilfreesweden.htm>